

Innehåll

Bilagor

Bilaga 1	Kommittédirektiv.....	5
Bilaga 2	Några fakta om barn och föräldrar i underhållsstödssystemet	15
Bilaga 3	Beräkning av vuxna personers levnadskostnader i andra sammanhang.....	45
Bilaga 4	Bostadskostnad.....	59
Bilaga 5	Vuxnas normalbehov (exkl. bostadskostnad).....	67
Bilaga 6	En jämförelse mellan de olika normerna för "levnadskostnader i övrigt"	69
Bilaga 7	Analys av alternativa återbetalningsregler.....	75
Bilaga 8	Beräkning av barns levnadskostnader i andra sammanhang.....	91
Bilaga 9	En jämförelse mellan de olika normerna.....	107
Bilaga 10	Barns normalbehov (exkl. bostadskostnad och kostnad för barnomsorg)	109
Bilaga 11	Olika inkomstnivåer	113
Bilaga 12	Analys av alternativa behovsprövningsregler.....	117
Bilaga 13	Några undersökningar om umgänge mellan barn och bidragsskyldiga föräldrar	127
Bilaga 14	Reformarbete i Norge	131
Bilaga 15	Lagen om underhållsstöd i dess lydelse efter av utredningen förordade ändringar.....	135

Kommittédirektiv

Översyn av lagen (1996:1030) om
underhållsstöd

Dir.
2002:39

Beslut vid regeringssammanträde den 7 mars 2002.

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare skall göra en översyn av lagen (1996:1030) om underhållsstöd. Utgångspunkten för uppdraget är att det nuvarande underhållsstödssystemet i huvudsak fungerar väl. Kritik har dock förts fram på några punkter. Syftet med översynen skall vara att få underhållsstödssystemet att fungera bättre. Utredaren skall i sitt arbete utgå från principen om *barnets* bästa och att underhållsstödet skall vara en garanti för barnets försörjning.

Utredaren skall föreslå de författningsändringar som översynen motiverar.

Utredarens skall bl.a.:

- överväga om och i vilken omfattning underhållsstöd i framtiden bör lämnas till boföräldrar som själva eller tillsammans med den andra föräldern kan stå för barnens försörjning,
- klarlägga om reglerna närmare kan anpassas till det synsätt som finns i föräldrabalken, t.ex. på så sätt att man i underhållsstödssystemet använder *schablonbelopp* för bl.a. skälig boendekostnad och levnadskostnader i övrigt, m.m.
- pröva om stödet och återbetalningsskyldigheten bör anpassas eller differentieras efter olika familjeförhållanden och pröva återbetalningskraven för bidragsskyldiga föräldrar, särskilt för sådana med många barn,
- ta ställning till om nivån på underhållsstödet är rimlig i förhållande till barns behov i olika åldrar, barnbidragets utveckling, barnomsorgskostnader, m.m.,
- ta ställning till om det går att anpassa underhållsstödssystemet så att det i större utsträckning tar hänsyn till hur kostnaderna för barnet fördelas mellan föräldrarna vid omfattande umgänge,
- se över de nuvarande reglerna för anstånd och eftergift.

Bakgrund

Kort om bestämmelserna om underhållsstöd

Underhållsstöd infördes den 1 februari 1997 och ersatte bidragsförskott, förlängt bidragsförskott för studerande och särskilt bidrag till vissa adoptivbarn. Underhållsstöd lämnas med 1 173 kronor per barn och månad till särlevande föräldrars barn. Underhållsstöd lämnas till och med den månad under vilken barnet fyller arton år. Går barnet i skolan efter denna tidpunkt lämnas förlängt underhållsstöd under den tid som skolgången pågår, dock längst intill det första halvåret barnet fyller tjugo år. Till skolgång räknas studier i grundskolan och gymnasieskolan samt annan jämförlig grundutbildning.

Den förälder som barnet inte varaktigt bor tillsammans med skall helt eller delvis betala tillbaka underhållsstödet till staten. Återbetalningsbeloppet beräknas som en viss procent av den bidragsskyldiges inkomst enligt den senaste taxeringen, efter ett avdrag på 72 000 kronor. Procentsatsen varierar med det totala antalet barn som den bidragsskyldige är underhållsskyldig för. Återbetalningsskyldigheten är begränsad till den summa som betalas ut, dvs. i allmänhet 1 173 kronor per barn och månad. Omräkning av återbetalningsbelopp sker per den 1 februari varje år. Domar och avtal föräldrarna emellan om underhållsbidrag till barnet har betydelse för återbetalningsskyldigheten endast när den bidragsskyldige bor utomlands.

Bor barnet växelvis hos föräldrarna är inte någon av föräldrarna återbetalningsskyldig. Underhållsstöd kan då betalas ut som s.k. utfyllnadsbidrag. Var och en av föräldrarna ges rätt till ett halvt underhållsstöd, 586 kr per barn och månad. Från detta belopp skall avräknas halva det återbetalningsbelopp som skulle ha fastställts om föräldern hade varit återbetalningsskyldig enligt lagen om underhållsstöd.

Om den bidragsskyldige inte anser sig kunna betala det beslutade återbetalningsbeloppet kan han eller hon ansöka om anstånd med betalningen. Anstånd kan beviljas helt eller delvis för att den bidragsskyldige skall få behålla vad som behövs för sitt eget och sin familjs underhåll. Beräkningen av detta belopp görs på samma sätt som vid kronofogdemyndighetens beräkning av förbehållsbelopp vid utmätning av lön enligt utsökningsbalken. Anstånd kan också beviljas med hänsyn till den bidragsskyldiges personliga eller ekonomiska förhållanden eller andra särskilda förhållanden.

Om det finns synnerliga skäl med hänsyn till den bidragsskyldiges ekonomi, får försäkringskassan helt eller delvis efterge statens fordran på återbetalning. För obetalda återbetalningsbelopp skall den bidragsskyldige betala ränta, som fastställs årligen av regeringen till en nivå som motsvarar statens utgifter för sin upplåning. Räntan är inte avdragsgill vid taxeringen.

Om den bidragsskyldige inte betalar fastställt återbetalningsbelopp och inte heller får anstånd med betalningen, överlämnas fordran till kronofogdemyndigheten. Enligt indrivningsförordningen (1993:1229) skall en sådan fordran överlämnas till kronofogdemyndigheten för indrivning senast två månader efter det att den skulle ha betalats. Tiden för överlämnande av en fordran till kronofogdemyndigheten kan dock förlängas till fem månader om det kan antas att den bidragsskyldige kommer att slutbetala förfallna återbetalningsbelopp inom perioden.

Något om föräldrabalkens bestämmelser om underhåll

Reglerna i 7 kap. föräldrabalken om underhållsskyldighet bygger på tanken att föräldrarna skall svara för underhåll åt barnet efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. När föräldrarnas underhållsskyldighet bestäms, skall hänsyn tas till barnets egna inkomster och tillgångar samt till vissa sociala förmåner. Föräldrarna skall ta del i kostnaderna för barnets underhåll, var och en efter sin förmåga.

En förälder som inte bor varaktigt tillsammans med sitt barn skall fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala *underhållsbidrag* för barnet. Detta gäller både när föräldern inte har vårdnaden om barnet och när föräldern har vårdnaden om barnet gemensamt med den andra föräldern och barnet varaktigt bor tillsammans endast med den andra föräldern. Underhållsbidrag fastställs genom dom eller avtal.

När underhållsbidrag skall bestämmas får den bidragsskyldiga föräldern förbehålla sig ett belopp för eget underhåll. Förbehållsbeloppet för eget underhåll innefattar alla vanliga levnadskostnader. Dessa beräknas med ledning av ett normalbelopp som för år räknat uppgår till 120 procent av prisbasbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring. För år 2002 uppgår beloppet till 3 790 kronor per månad. Bostadskostnaden beräknas efter vad som är skäligt.

Om det finns särskilda skäl får förbehåll göras också för underhåll åt en make som den bidragsskyldige varaktigt bor tillsammans med. Särskilda skäl kan vara att maken inte förvärvsarbetar därför att det i hemmet finns små barn. Ett annat särskilt skäl kan vara att maken är förhindrad att förvärvsarbete på grund av sjukdom eller att arbetstillfällen saknas. Förbehållsbeloppet bestäms på samma sätt som för den bidragsskyldige själv, dock att normalbeloppet utgör 60 procent av prisbasbeloppet. Med make jämställs annan som den bidragsskyldige varaktigt bor tillsammans med, om de har barn gemensamt.

Den bidragsskyldige kan slutligen för underhåll åt hemmavarande barn få förbehålla sig ett belopp, 40 procent av prisbasbeloppet för år räknat, dvs. 1 263 kr per barn och månad år 2002. Förbehållsbeloppet reduceras dock med vad som betalas till barnet av den andra föräldern eller för barnets räkning, t.ex. genom underhållsstödet. Denna garantiregel aktualiseras i sista hand, dvs. när det står klart att det hemmavarande barnet inte får sitt minimibehov tillgodosett med tillämpning av de allmänna fördelningsreglerna.

När underhållsbidrag bestäms räknas först barnets behov av underhåll fram. Härfter beräknas, efter avdrag för levnadskostnader, vad respektive förälder kan bidra med, det s.k. överskottet. Det belopp som har beräknats för barnets behov fördelas sedan mellan föräldrarna i förhållande till överskottsbeloppens storlek. Därefter görs en allmän skälighetsbedömning.

Hur stort ett barns behov är varierar efter bl.a. barnets ålder och levnadssituation. I praktiken utgår man i allmänhet från vissa schablonbelopp som motsvarar vad ett barn i en viss ålder normalt kostar. Till schablonbeloppet läggs eventuella barnomsorgskostnader. Därefter görs avdrag för bl.a. barnbidrag och eventuella egna arbetsinkomster som barnet kan ha. Standardtillägg kan utges till barnet om den bidragsskyldiga föräldern har mycket god ekonomi.

Bor barnet varaktigt hos båda föräldrarna, s.k. växelvis boende, är som regel inte någon av föräldrarna skyldig att betala underhållsbidrag. Varje förälder anses då fullgöra sin underhållsskyldighet genom att svara för de direkta kostnaderna för barnet under den tid barnet vistas hos honom eller henne.

Underhållsskyldigheten varar till dess barnet fyller arton år. Går barnet i skolan efter denna tidpunkt är föräldrarna fortsatt underhållsskyldiga under den tid som skolgången pågår, dock längst intill dess barnet fyller tjuguetta år. Till skolgång räknas studier i grundskolan och gymnasieskolan samt annan jämförlig grundutbildning.

Frågornas tidigare behandling

Riksförsäkringsverket

Efter det att lagen (1996:1030) om underhållsstöd trätt i kraft och tillämpats i fråga om underhållsstöd och återbetalningsskyldighet som avser tid efter den 31 januari 1997, fick Riksförsäkringsverket (RFV) i regleringsbrevet för år 1997 i uppdrag att utvärdera de nya reglerna. I sin utvärdering framhöll RFV att det nya systemet för stöd till särlevande föräldrars barn hade påtagliga fördelar jämfört med det tidigare gällande bidragsförskottssystemet. Verket pekade dock på vissa negativa faktorer. Verket fann bl.a. att det s.k. grundavdraget i underhållsstödssystemet var mycket lägre än såväl socialbidragsnorm som normalbeloppet vid beräkning av förbehållsbelopp vid löneutmätning. Verket ansåg att det vore önskvärt att grundavdraget justerades upp så att bidragsskyldiga med små inkomster skulle kunna befrias från återbetalningsskyldighet utan att behöva ansöka om anstånd med en ökad skuldbörda som följd (jfr. RFV Anser 1997:8 och 1998:2).

Riksrevisionsverket

Riksrevisionsverket (RRV) genomförde år 1995 en effektivitetsrevision av det då gällande bidragsförskottssystemet (RRV 1995:34). Verket pekade på ett antal brister i systemet. Bl.a. hade verket funnit att stödet i inte obetydlig omfattning hade utgetts till barn som enligt föräldrabalken inte kunde anses ha behov av det statliga stödet. Sammanfattningsvis ansåg verket att ineffektiviteten i bidragsförskottssystemet motiverade förändringar.

I en andra rapport, Bidragsförskott i förändring (RRV 1996:21), konstaterade RRV att effektiviteten i stödet till barn till särlevande föräldrar skulle förbättras om förslaget till underhållsstöd genomfördes. Verket såg positivt på flera grunddrag i förslaget till underhållsstöd och tillstyrkte förslaget och ansåg att på kort sikt borde den föreslagna schablonmodellen införas. Verket ansåg dock att modellen hade vissa brister. Statligt stöd skulle utges till barn vars boföräldrar hade en ekonomisk standard som gjorde det möjligt för honom eller henne att ensam, eller tillsammans med den bidragskyldige, försörja barnet. Vidare beaktades inte de privatekonomiska konsekvenserna av nya familjebildningar. Verket ansåg att på längre sikt borde den föreslagna modellen kompletteras med en

mer omfattande förändring av stödet. Ambitionen borde då vara att även boföräldrarnas försörjningsförmåga beaktades.

Familjeutredningen

Enligt Familjeutredningens uppfattning (Ur fattigdomsfällan [SOU 2001:24]) uppfyller underhållsstödet, i den form det nu har, i stort sett de krav som ställdes vid den senaste reformen då bidragsförskottssystemet ersattes av underhållsstöd. Vad gäller underhållsstödets storlek ansåg utredningen att stödet ligger på en rimlig nivå. Familjeutredningen föreslog därför ingen höjning av underhållsstödets storlek. Utredningen ansåg dock att stödet har vissa brister. Utredningen lämnade förslag till vissa justeringar inom underhållsstödet, bl.a. att återbetalningsskyldigheten skulle mildras, framför allt för dem som betalar underhåll för många barn. Utredningen pekade på att ett antal bidragsskyldiga som betalar för flera barn, har en disponibel inkomst som ligger under "normen" för socialbidrag. Betänkandet har remissbehandlats.

Behovet av en översyn

Omläggningen, från bidragsförskott till underhållsstöd, har enligt regeringens uppfattning undanröjt de flesta av de nackdelar som bidragsförskottssystemet medförde. Underhållsstödet uppfyller i huvudsak de målsättningar för ett nytt stöd som angavs när förslaget presenterades.

Några justeringar har gjorts efter det att systemet trädde i kraft. Det grundavdrag som får göras vid beräkning av en bidragsskyldig förälders återbetalningsgrundande inkomst har höjts från ursprungliga 24 000 kronor till 72 000 kronor samtidigt som de procentsatser som bestämmer återbetalningsbeloppets storlek höjdes. Vidare har indrivningsförordningen ändrats (1993:1229) så att tiden för överlämnande till kronofogdemyndigheten av en fordran gällande återbetalning av underhållsstöd i vissa fall får förlängas från två till fem månader. Slutligen har reglerna för hur underhållsstödet skall fördelas mellan föräldrarna vid s.k. växelvis boende ändrats.

Trots de justeringar som gjorts i stödssystemet, anser regeringen att kritiken mot vissa inslag i underhållsstödssystemet fortfarande

är aktuell. Regeringen har därför för avsikt att pröva om ytterligare delar av underhållsstödet bör förändras.

Utgångspunkten för översynen av underhållsstödet skall vara att de grundläggande principerna för nuvarande stödsystem skall behållas. Det skall finnas ett stöd som garanterar de särlevande föräldrarnas barn, som så behöver, ett visst bidrag. Barnets bästa skall stå i centrum och det skall understrykas att underhållsstödet skall vara en garanti för *barnets* försörjning. Huvudprincipen är och skall vara att föräldrar har försörjningsansvar för sina barn och att försörjningen av barn skall vara en högt prioriterad utgift för föräldrarna. Detta medför att de måste anpassa sitt arbetskraftsutbud och sina egna utgifter efter det.

Föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga

Regeringen anser att det finns skäl att pröva om det är rimligt att samhället lämnar stöd till barn som inte har behov av ekonomiskt stöd. I föräldrabalken förutsätts föräldrarna svara för underhåll åt barnet efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och *föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga*. I underhållsstödssystemet betalas underhållsstöd i vissa fall även till barn som inte har behov av det på grund av att boföräldern ensam eller tillsammans med den andra föräldern har förmåga att svara för barnets underhåll.

Kritik som också kan riktas mot systemet är att stödet i dess nuvarande utformning enbart är ett stöd i förhållande till den bidragsskyldige föräldern. Om en bidragsskyldig inte kan betala minst 1 173 kronor per barn och månad kan han eller hon få stöd från staten upp till denna nivå. Boföräldern får däremot inte något motsvarande stöd för den andel av barnets kostnader som han eller hon skall stå för. Statens garanti för barnets försörjning kan alltså sägas gälla endast den del som den bidragsskyldige föräldern skall svara för.

Hänsyn till familjesituationen

De privatekonomiska konsekvenserna av nya familjebildningar beaktas inte i underhållsstödssystemet. Framförd kritik gäller ofta att hänsyn inte tas till att någon av föräldrarna har en *ny partner*. En ny partner har ingen eller endast en subsidiär underhållsskyldighet för

samboendes barn och hans eller hennes inkomst skall inte beaktas vid beräkning av återbetalningsbelopp. Däremot påverkas en förälders utgifter av att det finns ytterligare en vuxen i hushållet. Man är då två som delar fasta levnadskostnader som boendekostnad, telefon, försäkringar m.m. vilket i sin tur ger ett större utrymme för barnets försörjning. Detta gäller både boföräldrar och bidragskyldiga och är alltså av intresse såväl för stödets storlek som för återbetalningsbeloppets storlek.

Underhållsstödets nivå

Det finns tre system, underhållsbidrag, underhållsstöd och barnpension, som reglerar försörjningen för barn som lever med endast en förälder. Två av dessa system är värdesäkrade genom särskilda indexeringsregler. Bestämmelser om justering av *underhållsbidrag* med hänsyn till förändringar i prisbasbeloppet finns i lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag. *Barnpension* följer prisbasbeloppet och räknas upp årligen. Samma indexeringsregler som för barnpension gällde för bidragsförskott fram till i januari 1995 då bidraget avindexerades som ett led i saneringen av statens finanser. Underhållsstöd, som ersatte bidragsförskott år 1997, är inte värdesäkrat. För att höja bidragsbeloppet krävs ett förslag från regeringen och beslut av riksdagen. Underhållsstödsbeloppet har varit oförändrat, 1 173 kronor per barn och månad, sedan 1994.

Återbetalningskyldighet

De nuvarande reglerna för återbetalning av underhållsstöd innebär att ett antal bidragsskyldiga har en disponibel inkomst som ligger under "normen" för socialbidrag. Detta kan gälla även föräldrar som har en relativt god inkomst om han eller hon är återbetalningskyldig för flera barn. Enligt regeringens uppfattning finns det anledning att pröva nuvarande återbetalningskrav för bidragsskyldiga föräldrar, särskilt för dem med många barn.

Barnkonventionen – barnens bästa – barns rätt till båda sina föräldrar

Föräldrabalkens regler utgår från principen att barn behöver båda sina föräldrar. För barnets skull är det viktigt att båda föräldrarna är

delaktiga i barnets uppväxt och tar ansvar för barnet. Den grundläggande principen kommer också till uttryck i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Enligt barnkonventionen skall, vid alla åtgärder som rör barn, barnets bästa komma i främsta rummet. Principen har införts som en övergripande bestämmelse i föräldrabalken. I barnkonventionen framhålls också att barn, som inte bor tillsammans med båda sina föräldrar, skall ha rätt att träffa dem båda regelbundet.

Regeringen har funnit att underhållsstödssystemets nuvarande regler kan få effekter som inte helt ligger i linje med intentionerna i barnkonventionen om att sätta barnets bästa i främsta rummet. Det har i olika sammanhang framförts till regeringen att de, i vissa fall hårda, kraven på återbetalning av underhållsstöd innebär att bidragsskyldiga föräldrar, tvingas leva under knappa ekonomiska omständigheter, även om de arbetar heltid i vanliga lönelägen. Detta kan medföra att bidragsskyldiga föräldrar, av ekonomiska skäl, inte kunnat umgås med barnen i den omfattning som de skulle önska. Detta gäller främst föräldrar som är bidragsskyldiga för flera barn och föräldrar som har höga umgängeskostnader för t.ex. längre resor.

Uppdraget

En särskild utredare utses för att göra en översyn av reglerna om underhållsstöd. Utgångspunkten skall vara att de grundläggande principerna för nuvarande underhållsstödssystem skall behållas. Det skall finnas ett stöd som garanterar barn till särlevande föräldrar en viss ekonomisk trygghet. Barnets bästa skall stå i centrum och det skall understrykas att underhållsstödet skall vara en garanti för *barnets* försörjning.

Utgångspunkter för översynen skall vidare vara att underhållsstödet skall:

- utgå från att föräldrarna har huvudansvaret för sina barn,
- upplevas som rättvist,
- vara enkelt och förutsägbart för den enskilde,
- innehålla goda möjligheter för staten att styra kostnaderna,
- vara svårt att manipulera och möjliggöra god kontroll,
- vara enkelt att tillämpa för administrerande myndigheter.

Utredaren skall analysera underhållsstödssystemet och hur det skulle kunna förändras i en riktning som bättre överensstämmer med det faktiska behov av stöd som särlevande föräldrars barn kan

ha. Det finns också skäl som talar för en större samsyn mellan de system som på olika sätt garanterar försörjningen för barn som lever med endast en förälder, nämligen underhållsbidrag, underhållsstöd och barnpension.

Utredaren skall särskilt:

- överväga om och i vilken omfattning underhållsstöd i framtiden bör lämnas till boföräldrar som själva eller tillsammans med den andra föräldern kan stå för barnens försörjning,
- klarlägga om reglerna närmare kan anpassas till det synsätt som finns i föräldrabalken, t.ex. på så sätt att man i underhållsstödssystemet använder *schablonbelopp* för bl.a. skälig boendekostnad och levnadskostnader i övrigt, m.m.,
- pröva om stödet och återbetalningsskyldigheten bör anpassas eller differentieras efter olika familjeförhållanden och pröva återbetalningskraven för bidragsskyldiga föräldrar, särskilt för sådana med många barn,
- ta ställning till om nivån på underhållsstödet är rimlig i förhållande till barns behov i olika åldrar, barnbidragets utveckling, barnomsorgskostnader, m.m.,
- ta ställning till om det går att anpassa underhållsstödssystemet så att det i större utsträckning tar hänsyn till hur kostnaderna för barnet fördelas mellan föräldrarna vid omfattande umgänge,
- se över de nuvarande reglerna för anstånd och eftergift.

Det står utredaren fritt att ta upp och föreslå alternativa lösningar. Kostnadsberäkningar skall då redovisas för varje alternativ. Utredaren skall dock föreslå ett huvudalternativ.

De ekonomiska konsekvenserna av utredarens slutliga förslag skall redovisas. Kostnadsberäkningarna skall även omfatta en separat bedömning av förslagets ekonomiska konsekvenser för socialförsäkringens administration.

Det står utredaren fritt att ta upp även andra frågor som bedöms vara relevanta för att få underhållsstödssystemet att fungera bättre.

Utredaren skall lämna de förslag till författningsändringar som översynen motiverar.

Redovisning av uppdraget

Utredaren skall redovisa uppdraget senast den 31 mars 2003.

(Socialdepartementet)

Några fakta om barn och föräldrar i underhållsstödssystemet

Av kanslirådet Margareta Orrell

I denna bilaga ges en översiktlig bild av barn och föräldrar i underhållsstödssystemet. Det har varit Underhållsstödsutredningens strävan att redovisa så aktuella uppgifter som möjligt. De flesta uppgifter avser december 2002. Uppgifterna har huvudsakligen hämtats från Riksförsäkringsverket (RFV) och Statistiska Centralbyrån (SCB) samt ur Familjeutredningens betänkande (SOU 2001:24).

I *tabell 1* redovisas barn i åldern 0 till 17 år efter den familjetyp de ingår i. (Se definitionerna under tabellen).

Det finns i Sverige drygt en miljon barnfamiljer med närmare två miljoner barn under 18 år. Som framgår av tabellen lever ungefär 70 procent av alla barn i traditionella kärnfamiljer. Drygt 166 000 barn, (8,6 %), lever i ombildade familjer. I dessa familjer är ett eller flera barn enbart kvinnans eller enbart mannens. De kan också ha gemensamma barn. Sammantaget innebär detta att det är mer än 70 procent av barnen som lever med båda sina föräldrar. Om man också räknar in de barn som lever med båda sina föräldrar i ombildade familjer är andelen barn som bor med båda sina föräldrar omkring 75 procent. Är paret sambor måste de ha gemensamma barn för att klassas som ombildad familj, i annat fall registreras barnet och dess förälder som ensamstående. Detta innebär att andelen barn i ombildade familjer underskattas då föräldrar som är sambor men inte har gemensamma barn räknas som ensamstående.

1 Allmänt om barnfamiljerna

1.1 Barns familjeförhållanden

Tabell 1 Barnfamiljer och barn efter föräldrarnas sammanboendeform och efter familjetyp December 2001

Sammanboendeform Familjetyp	Familjer med barn 0–17 år			Antal barn	Andel av barnen, procent
	Antal barn (medeltal)	Antal familjer	Andel av familjerna, Procent		
Traditionella kärnfamiljer	1.84	730 557	68,3	1 347 628	69,7
– gifta	1.91	523 931	49,0	999 840	51,7
– sambor	1.68	206 626	19,3	347 788	18,0
Ombildade familjer	2.36	70 565	6,6	166 434	8,6
<i>därav</i>					
– gifta	2.25	43 121	4,0	97 079	5,0
– sambor	2.53	27 444	2,6	69 355	3,6
– kvinnan har eget barn	2.32	58 582	5,5	136 011	7,0
– mannen har eget barn	2.28	8 417	0,8	19 167	1,0
– bägge har egna barn	3.16	3 566	0,3	11 256	0,6
Ensamstående föräldrar	1.56	266 581	24,9	416 154	21,5
– kvinnor	1.60	220 993	20,7	352 995	18,3
– män	1.39	45 588	4,3	63 159	3,3
Övriga	1.42	1 994	0,2	2 830	0,1
Samtliga barnfamiljer	1.81	1 069 697	100,0	1 933 046	100,0

Traditionella kärnfamiljer: Familjer vars samtliga hemmaboende barn är parets gemensamma (inklusive adoptivbarn).

Sambo: Sambor med gemensamma barn. Ensamstående inkluderar sambor utan gemensamma barn

Ombildade familjer: Familjer där ett eller flera hemmaboende barn är enbart kvinnans eller enbart mannens. I familjen kan även finnas gemensamma barn. Observera att sambofamiljer är inräknade endast om det också finns gemensamma barn. I annat fall räknas familjen som ensamståendefamilj.

Föräldrar: Boföräldrar dvs. föräldrar eller andra vuxna i föräldrars ställe, som barnen bor med.

Källa: SCB Registret över totalbefolkningen (RTB) 2001

Drygt 136 000 barn (7,0 %) finns i ombildade familjer där kvinnan har barn från ett tidigare förhållande. Drygt 19 000 barn (1,0 %) finns i familjer där mannen har barn från ett tidigare förhållande och cirka 11 300 barn fanns i familjer där både kvinnan och mannen har barn från tidigare förhållanden. Vidare framgår att 353 000 barn

(18,3 %) lever med en ensamstående mor och att cirka 63 200 barn (3,3 %) lever med en ensamstående far. Dessa siffror torde vara något överskattade på grund av svårigheterna att definiera gruppen sambor som inte har gemensamma barn i den officiella statistiken.

Det genomsnittliga antalet barn i de olika familjetyperna varierar och är som högst 3,16 barn per familj i familjer där båda föräldrarna har barn från tidigare förhållanden. Ombildade familjer har 2,36 barn per familj vilket kan jämföras med 1,84 barn per familj i traditionella kärnfamiljer. Det lägsta genomsnittliga antalet, 1,39 barn, hade ensamstående föräldrar som var män.

1.2 Separationer mellan föräldrar

År 2001 berördes ungefär 52 000 barn i åldern 0–17 år av en separation mellan föräldrarna. Det var dubbelt så vanligt att barn till sambor upplevt en separation mellan föräldrarna under året som att barn till gifta hade gjort det; 5,3 av 100 barn mot 2,7 av 100 barn.

Det vanligaste är att barnen bor med sin mor efter separationen; 85 procent. Särskilt de yngre barnen bor med sin mor och flickor lite större utsträckning än pojkar.

1.3 Gemensam vårdnad

Tabell 2 Gemensam och ensam vårdnad för barn 1–17 år efter familjesituation. December 2001. Antal och procent

Familjesituation	Barn		Gemensam vårdnad	Procent			Samtliga vårdnad
	Antal	Procent		Ensam vårdnad			
				Far	Mor	Annan	
Gifta							
– gemensamma barn	998 567	54,5	99	0	1	0	100
– endast mors barn	45 229	2,5	52	0	45	2	100
– endast fars barn	8 509	0,5	67	27	1	4	100
Sambor							
– gemensamma barn	342 230	18,7	89	0	11	0	100
– endast mors barn	28 674	1,6	57	0	42	1	100
– endast fars barn	3 918	0,2	79	18	2	1	100
Ensamstående mor	343 092	18,7	65	0	33	1	100
Ensamstående far	62 371	3,4	82	15	2	1	100

Källa: SCB

Av *tabell 2* framgår i vilken omfattning barns föräldrar har gemensam vårdnad om barnet eller inte och hur vårdnaden skiljer sig åt i olika familjesituationer. I tabellen redovisas situationen för alla barn och föräldrar i Sverige.

Ett barn står under båda föräldrarnas vårdnad, om föräldrarna är gifta med varandra. Är föräldrarna sambor är vårdnaden gemensam för ungefär nio barn av tio. Även efter en separation fortsätter föräldrarna många gånger att ha gemensam vårdnad om barnet. Det gäller för 97 procent av barnen till föräldrar som varit gifta och separerat 2001 och för 88 procent av barnen till föräldrar som varit sambor (detta framgår inte av tabellen).

Av de barn som bor tillsammans med en ensamstående mor har ungefär två tredjedelar också sin far som vårdnadshavare. Bor barnen hos en ensamstående far är gemensam vårdnad ännu vanligare; vårdnaden är då gemensam för drygt åtta av tio barn.

1.4 Umgänge och boende m.m.

Umgänge mellan barn och den förälder som barnet inte bor tillsammans med

I *tabell 3* redovisas hur frekvent umgänget är mellan barn och föräldrar som inte bor tillsammans. Uppgifterna har hämtats ur SCB:s undersökningar om levnadsförhållanden (ULF) åren 1992/93 och 2000/2001. Uppgifterna bygger på enkätundersökningar och speglar föräldrarnas uppfattning om umgängets omfattning. Det innebär att en förälders uppfattning om vad som är ett växelvis boende kan avvika från den som gäller enligt föräldrabalken.

Tabell 3 Umgänge med särlevande förälder bland barn med icke-sammanboende biologiska föräldrar 1992/93 och 2000/2001. Procent

Umgängesfrekvens	Barnets ålder					Samtliga
	0–6 år	7–9 år	10–12 år	13–15 år	16–17 år	
2000/2001						
Växelvis boende	21	24	17	14	8	17
Någon gång i veckan	29	20	21	24	21	23
Varannan vecka	25	26	24	20	13	22
Någon gång i månaden	4	9	12	13	17	11
Mer sällan	11	12	17	14	25	15
Ingen kontakt	3	4	4	5	2	4
Fader okänd	3	4	4	6	12	6
Uppgift saknas	3	2	1	4	2	3
Samtliga	100	100	100	100	100	100
1992/93						
Växelvis boende	6	6	4	3	1	4
Någon gång i veckan	27	25	14	23	21	23
Varannan vecka	26	28	32	14	10	22
Någon gång i månaden	8	12	7	15	19	12
Mer sällan	15	16	20	23	26	20
Ingen kontakt	11	6	7	10	9	9
Fader okänd	3	4	9	9	10	7
Uppgift saknas	4	3	6	4	4	4
Samtliga	100	100	100	100	100	100

Källa: SCB Undersökningen om levnadsförhållanden (ULF)

Jämförelsen mellan de två undersökningarna visar att umgänget mellan barn och särlevande föräldrar har ökat. Andelen barn som bor växelvis med båda föräldrarna eller där barnet träffar den andra föräldern någon gång varje vecka har ökat mellan de aktuella åren, från 27 procent till 40 procent. Andelen barn där fadern är okänd eller som helt saknar kontakt med den andra föräldern har under samma period minskat från 16 procent till 10 procent. Den mest påtagliga förändringen mellan undersökningsåren är den kraftiga ökningen av växelvis boende.

Geografiskt avstånd mellan barn och den förälder det lever skild från

Tabell 4 Hemmaboende barn 1–17 år som lever skilda från minst en av sina ursprungliga föräldrar efter ålder och geografiskt avstånd i km från biologiska far respektive mor . December 2001. Procent

Avstånd	Flickor			Pojkar		
	1–5 år	6–12 år	13–17 år	1–5 år	6–12 år	13–17 år
–4 km	44	40	33	44	41	33
5–49 km	33	34	34	32	34	34
50–199 km	7	8	9	7	8	9
200–499 km	4	5	5	4	4	5
500 km och mer	1	1	2	1	1	2
Uppgift saknas	12	12	17	12	11	17
Samtliga	100	100	100	100	100	100

Källa: SCB Registret över totalbefolkningen (RTB) 2001

I *tabell 4* redovisas det geografiska avståndet mellan barn i åldern 1–17 år som lever åtskilda från minst en av sina föräldrar och geografiskt avstånd i km från far respektive mor i december 2001. Nästan hälften (44 procent) av de yngsta barnen har mindre än 5 km till den särlevande föräldern och mer än tre fjärdedelar (76 procent) av de yngsta barnen har ett avstånd på mindre än 5 mil. För de äldre barnen är avstånden lite längre. Endast ett barn av 100 har 50 mil eller längre till den andra föräldern.

Om barnet bor tillsammans med modern eller fadern verkar spela en viss roll för avståndet till den andra föräldern. Det är lite vanligare att avståndet till modern är kort. Det finns påpekar SCB, en klar skillnad mellan barn vars boförälder är ensamstående och barn i ombildade familjer, dvs. barn som fått en styvmor eller

styvfar. I de senare fallen är avstånden till den andra föräldern längre.

Kontakt och avstånd

Tabell 5 Hemmaboende barn 1–17 år som lever skilda från minst en av sina ursprungliga föräldrar efter umgänge och geografiskt avstånd i km från biologiska far respektive mor 1992/93. Procent

Avstånd (mil)	Träffar föräldern		
	varannan vecka eller oftare	någon gång/månad	mer sällan
0–1,4	61	24	13
1,5–5,4	47	21	31
5,5–15,4	43	27	31
15,5–49,9	9	37	54
49,9–	3	4	92

Källa: SCB, Barn och deras familjer 1992–93, Rapport nummer 89 i serien Levnadsförhållanden

I *tabell 5* redovisas hur frekvent umgänget är mellan barn i åldern 1–17 år och den förälder som barnet inte bor tillsammans med samt relationen mellan umgänget och det geografiska avståndet mellan barn och förälder 1992/93. Tabellen visar att avståndet till den förälder som barnet inte bor tillsammans med spelar stor roll för hur ofta barnet och den särlevande föräldern träffas. Närmare två tredjedelar av barnen träffar den förälder barnet inte bor hos varannan vecka eller oftare medan nästan alla barn som bor mer än 50 mil från den särlevande föräldern träffar denne endast vid enstaka tillfällen. Dessa tillfällen kan dock vara utsträckta i tiden.

*Växelvis boende***Tabell 6 Växelvis boende bland barn med icke-sammanboende föräldrar efter ålder 1992/93 och 2000/2001. Antal och procent**

Ålder	Antal barn som bodde växelvis hos mor och far		Andel barn som bor växelvis hos föräldrarna	
	1992/93	2000/01	1992/93	2000/01
0– 6 år	6 900	18 700	6	21
7– 9 år	3 400	21 400	6	24
10–12 år	2 900	18 400	4	17
13–15 år	3 100	14 200	3	14
16–17år	900	5 000	1	8
Summa	17 200	77 800	4	17

Källa: SCB

Av *tabell 6* framgår det totala antalet barn i olika åldrar som bor växelvis hos båda föräldrarna samt förändringen mellan 1992/93 och 2000/01. Antalet barn som bor växelvis hos båda föräldrarna har ökat kraftigt, från 17 200 barn åren 1992/93 till 77 800 barn åren 2000/01. Andelen barn med särlevande föräldrar som bor växelvis har under den aktuella perioden ökat från 4 procent till 17 procent. Växelvis boende är vanligast bland barn i åldrarna 7–9 år (24 %) och sjunker när barnen är i tonåren. I gruppen barn i åldrarna 16–17 år har endast 8 procent denna form av boende. Antalet barn som år 2002 enligt underhållsstödssystemets regler hade växelvis boende var 21 600 vilket motsvarar cirka 30 procent av det i tabellen redovisade antalet barn med denna boendeform. Man bör dock hålla i minnet dels att antalet barn med underhållsstöd vid växelvis boende kan vara överskattat eftersom båda föräldrarna har möjlighet att få bidrag, dels att föräldrars uppfattning om vad som skall räknas som växelvis boende kan avvika från vad som gäller i underhållsstödssystemet.

2 Underhållsstödssystemet

2.1 Barn i underhållsstödssystemet

Som framgått tidigare bor 74 procent av barnen i åldern 0–17 år med båda sina föräldrar vilket innebär att 26 procent eller cirka 500 000 barn, lever åtskilda från minst en av sina föräldrar. Av dessa barn får omkring 310 000 underhållsstöd, vilket motsvarar 60 procent av alla barn som bor med endast en av föräldrarna. Om man också räknar in barn som har förlängt underhållsstöd, det vill säga hemmaboende ungdomar över 17 år men under 21 år som går i grundskolan, gymnasieskolan eller motsvarande, är det totala antalet barn med underhållsstöd omkring 330 000.

Tabell 7 Barn med underhållsstöd och förlängt underhållsstöd i december 2002 fördelade efter kön och ålder. Antal och procent

Ålder	Flickor	Pojkar	Totalt	Procent
0– 2	6 697	6 939	13 636	4,2
3– 5	13 817	14 617	28 434	8,7
6– 8	22 514	23 497	46 011	14,1
9–11	33 428	34 931	68 359	20,9
12–14	38 587	40 159	78 746	24,1
15–17	35 163	36 515	71 678	21,9
18–20	9 516	10 852	20 368	6,2
Samtliga	159 722	167 510	327 232	100
<i>Procent</i>	<i>48,8</i>	<i>51,2</i>	<i>100,0</i>	

Källa: Riksförsäkringsverket (RFV)

I *tabell 7* redovisas barn som får underhållsstöd efter kön och ålder samt andel barn med underhållsstöd i respektive åldersgrupp. I december 2002 lämnades underhållsstöd till 327 232 barn. Som kan utläsas av tabellen fick ungefär 8 000 fler pojkar än flickor underhållsstöd – 51,2 procent pojkar jämfört med 48,8 procent flickor – vilket speglar bilden av totalbefolkningens sammansättning i de aktuella åldrarna. Drygt hälften (52,2 %) av de barn som får underhållsstöd är 12 år eller äldre.

Tabell 8 Barn med underhållsstöd och förlängt underhållsstöd i december 2002 fördelade efter kön och ålder. Andel i respektive åldersgrupp, procent

Ålder	Andel (%) av samtliga barn i respektive åldersgrupp	
	Flickor	Pojkar
0– 2	5,0	4,9
3– 5	10,2	10,2
6– 8	13,7	13,7
9–11	18,1	17,9
12–14	22,5	22,3
15–17	22,8	22,3
18–20	6,4	7,0
Samtliga	14,6	14,6

Källa: RFV

I *tabell 8* redovisas barnen i underhållsstödssystemet efter ålder och kön. Majoriteten av alla barn (92–96 %) lever tillsammans med båda sina biologiska föräldrar vid födseln. Ju äldre barnen blir desto fler av dem lever med endast en av föräldrarna och som en följd därav ökar andelen barn med underhållsstöd. I åldern 3–5 år finns ett av tio barn i underhållsstödssystemet. Andelen ökar därefter och i åldrarna över 12 år är det omkring två av tio barn. Totalt får 14,6 procent av samtliga barn i åldern 0–20 år underhållsstöd. Detta gäller både flickor och pojkar.

Tabell 9 Barn i underhållsstödssystemet åren 1997 – 2002 samt förändring mellan åren. Antal

År	Flickor	Pojkar	Totalt	Förändring från föreg. år
1997	162 586	171 286	333 872	–
1998	167 894	176 960	344 854	10 982
1999	169 782	179 201	348 983	4 129
2000	160 733	169 718	330 451	–18 532
2001	162 442	171 190	333 632	3 181
2002	159 722	167 510	327 232	–6 400

Kommentar: Inkl. barn 18–20 år med förlängt underhållsstöd.

Källa: RFV

Tabell 9 visar utvecklingen av antalet flickor respektive pojkar i underhållsstödssystemet under åren 1997 till 2002. I tabellen ingår även ungdomar i åldern 18–20 år med förlängt underhållsstöd.

Den kraftiga minskningen mellan åren 1999 och 2000 är sannolikt en följd av att grundavdraget höjdes, från 24 000 kr till 72 000 kr, och att återbetalningsskyldigheten skärptes för bidragsskyldiga med fler än ett barn. Fler bidragsskyldiga fick då återbetala fullt underhållsstöd vilket kan ha medfört att dessa föräldrar övergick till att i stället betala underhållsbidrag direkt till barnet.

Att antalet barn minskar år 2002 kan vara en följd av de låga födelsetalen under de senaste åren. Flest barn kommer in i underhållsstödssystemet i de yngre åldersklasserna. År 2001 fanns det totalt 979 000 barn i åldrarna 3 till 11 år (födda åren 1990–1998). Det kan jämföras med 943 000 barn i samma åldrar år 2002 (födda åren 1991–1999) vilket är 36 000 färre än året innan.

2.2 Boföräldrar

Tabell 10 Boföräldrar i underhållsstödssystemet fördelade efter ålder och kön. December 2002

Ålder	Kvinnor	Män	Totalt	Andel totalt(%)	Andel män av resp. åldersgrupp (%)
–19	598	8	606	0,3	1,3
20–24	5 380	155	5 535	2,8	2,8
25–29	15 442	878	16 320	8,2	5,4
30–34	32 522	2 772	35 294	17,7	7,9
35–39	48 990	6 738	55 728	27,9	12,1
40–44	38 180	7 256	45 436	22,8	16,0
45–49	21 557	5 065	26 622	13,3	19,0
50–54	8 191	2 491	10 682	5,4	23,3
55–59	1 863	990	2 853	1,4	34,7
60–64	153	260	413	0,2	63,0
65–	33	125	158	0,1	79,1
Samtliga	172 909	26 738	199 647	100,0	13,4
<i>Procent</i>	<i>86,6</i>	<i>13,4</i>	<i>100,0</i>		

Källa: RFV

I *tabell 10* redovisas boföräldrar som får underhållsstöd för ett eller flera barn utbetalt till sig, fördelade efter ålder och kön i december 2002.

I december 2002 fanns det totalt 199 647 boföräldrar som fick underhållsstöd utbetalt till sig för ett eller flera barn. Av dessa var 86,6 procent kvinnor och 13,4 procent män. Som framgår av tabellen varierade andelen boföräldrar som var män kraftigt efter ålder. Bland boföräldrar under 35 år var det mindre än var tionde som var man. Andelen ökade därefter med ökande ålder. I åldersgruppen 45–50 år var två av tio boföräldrar en man och i den näst äldsta åldersgruppen, 60–65 år, var det drygt två tredjedelar. Ett fåtal boföräldrar (158) var 65 år eller äldre och närmare 80 procent av dessa var män.

Tabell 11 Boföräldrar fördelade efter inkomst och efter kön. December 2002. Procent

Inkomst(tkr)	Procent			Andel män
	Kvinnor	Män	Totalt	
– 99	32	7	29	3
100 – 199	31	37	32	15
200 – 299	32	47	34	18
300 – 399	4	7	4	22
400 –	1	2	1	24
Samtliga	100	100	100	13
Totalt antal	172 909	26 738	199 647	
<i>Procent</i>	<i>86,6</i>	<i>13,4</i>	<i>100,0</i>	

Kommentar. Det inkomstbegrepp som använts är detsamma som gäller vid beräkning av återbetalningsskyldighet.

Källa: Utredningens bearbetning av register- och intervjuundersökningen Hushållens ekonomi (HEK) framräkna till år 2002 med hjälp av Regeringskansliets prognoser

Tabell 11 visar boföräldrarna i december 2002 fördelade efter inkomst och kön. Inkomsten har beräknats enligt reglerna för återbetalningsskyldighet (år 2000). Uppgifter om boföräldrarnas inkomster finns inte tillgängliga hos RFV eftersom inkomsterna inte har betydelse för underhållsstödets storlek. De i tabellen redovisade uppgifterna har beräknats med ledning av register- och intervjuundersökningen Hushållens ekonomi (HEK). Det begränsade antalet boföräldrar i undersökningsurvalet medger inte en

mer finfördelad indelning av inkomsterna men tabellen ger dock en grov bild av boföräldrarnas fördelning på inkomstklasser.

Drygt 13 procent av boföräldrarna är män. Bland kvinnorna har cirka en tredjedel (32 %) en inkomst under 100 000 kr vilket kan jämföras med 7 procent bland de boföräldrar som är män. Av kvinnorna har 37 procent inkomster över 200 000 kr jämfört med 56 procent av männen. Andelen män i respektive inkomstintervall ökar med inkomstens storlek, från 3 procent av boföräldrar med inkomster under 100 000 kr till 24 procent i det högsta inkomstskiktet.

Tabell 12 Boföräldrar i underhållsstödssystemet åren 1997–2002 fördelade efter kön.

År	Antal boföräldrar			Skillnad från föregående år		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
1997	181 490	25 889	207 379			–
1998	193 837	27 329	221 166	12 347	1 440	13 787
1999	184 294	28 519	212 813	–9 543	1 190	–8 353
2000	175 267	27 985	203 252	–9 027	–534	–9 561
2001	175 705	27 399	203 104	438	–586	–148
2002	172 909	26 738	199 647	–2 796	–661	–3 457

Källa: RFV

Tabell 12 visar utvecklingen av antalet boföräldrar i underhållsstödssystemet under åren 1997 till 2002. Mellan åren 1997 och 1998 ökade antalet boföräldrar i systemet kraftigt, med närmare 14 000 (6,6 %). En förklaring till ökningen kan vara att kunskapen om det nya systemet nådde flera som tidigare skött försörjningen av barnen utan hjälp från det allmänna. Från år 1998 har antalet boföräldrar i systemet däremot sjunkit med cirka 21 500 (9,7 %). Det kan finnas flera förklaringar till detta. Antalet barn som lämnar systemet som följd av avslutade studier kommer från större födelseskullar än de som kommer in i systemet. Antalet barn per årskull i åldrarna 17–19 år är cirka 100 000 vilket kan jämföras med cirka 90 000 barn i varje årskull barn under 6 år, de åldrar där många kommer in i systemet. En annan orsak kan vara att allt fler bidragsskyldiga är skyldiga att återbetala hela underhållsstödet och därför övergår till att betala direkt till barnet.

2.3 Bidragsskyldiga föräldrar

Tabell 13 Bidragsskyldiga föräldrar i underhållsstödssystemet fördelade efter ålder och kön. December 2002

Ålder	Kvinnor	Män	Totalt	Andel totalt(%)	Andel män av resp. åldersgrupp (%)
-19	14	237	251	0,1	94,4
20-24	256	2 473	2 729	1,3	90,6
25-29	1 358	8 528	9 886	4,7	86,3
30-34	3 875	20 101	23 976	11,4	83,8
35-39	7 950	38 946	46 896	22,4	83,0
40-44	7 932	41 085	49 017	23,4	83,8
45-49	4 758	34 045	38 803	18,5	87,7
50-54	1 855	20 840	22 695	10,8	91,8
55-59	461	10 183	10 644	5,1	95,7
60-64	46	3 203	3 249	1,6	98,6
65-	2	1 375	1 377	0,7	99,9
Samtliga	28 507	181 016	209 523	100,0	86,4
<i>Procent</i>	<i>13,6</i>	<i>86,4</i>	<i>100,0</i>		

Källa: RFV

I *tabell 13* redovisas bidragsskyldiga föräldrar fördelade efter ålder och kön i december 2002. Tabellen visar bidragsskyldiga exklusive 15 328 föräldrar som endast får bidrag vid växelvis boende. Av dessa föräldrar är 11 361 kvinnor och 3 967 är män.

I december 2002 fanns det totalt 209 523 bidragsskyldiga föräldrar i underhållsstödssystemet. Av dessa var 28 507 (13,6 %) kvinnor och 181 016 (86,4 %) män. Av de bidragsskyldiga hade 23 773 endast en skuld, dvs. underhållsstöd lämnades inte längre. Av samtliga bidragsskyldiga var 17 100 bosatta utomlands. För dessa gäller delvis andra regler.

Tabell 14 visar utvecklingen av antalet bidragsskyldiga kvinnor och män i underhållsstödssystemet under åren 1997 till 2002. Sammantaget är det 18 700 färre bidragsskyldiga år 2002 jämfört med 1997 vilket är en minskning med drygt 8 procent. Antalet bidragsskyldiga kvinnor har minskat med cirka 1 500 (5 %) jämfört med bidragsskyldiga män som har minskat med drygt 17 300 (7,6 %).

Tabell 14 Bidragsskyldiga föräldrar i underhållsstödssystemet åren 1997–2002 fördelade efter kön.

År	Antal bidragsskyldiga föräldrar			Skillnad från föregående år		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
1997	30 000	198 252	228 252			–
1998	29 598	197 878	227 476	–402	–374	–776
1999	30 130	196 787	226 917	532	–1 091	–559
2000	29 752	189 831	219 583	–378	–6 956	–7 334
2001	29 307	186 961	216 268	–445	–2 870	–3 315
2002	28 507	181 016	209 523	–800	–5 945	–6 745

Kommentar: Bidragsskyldiga föräldrar som får underhållsstöd vid växelvis boende ingår inte i tabellen.

Källa: RFV

Tabell 15 Antal bidragsskyldiga fördelade efter antal barn med underhållsstöd och totalt antal barn. April 2000

Totalt antal barn	Antal barn med underhållsstöd										Total	Andel %	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
1	52 954											52 954	27
2	31 181	37 816										68 997	36
3	18 558	13 358	13 000									44 916	23
4	6 276	5 524	3 485	3 443								18 728	10
5	1 770	1 476	1 186	888	819							6 139	3
6	414	379	311	265	226	169						1 764	1
7	108	90	84	91	66	70	47					556	0
8	26	28	20	24	17	23	18	16				172	0
9	8	10	7	9	2	6	10	8	3			63	0
10	1	3	3	0	6	3	2	1	0	1		20	0
11	1	3	0	1	0	1	0	2	0	2		10	0
12	0	0	1	0	2	0	0	0	1	0		4	0
13	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0		2	0
Total	111 297	58 687	18 097	4 721	1 138	273	78	27	4	3	194 325	100	
<i>Andel %</i>	<i>58</i>	<i>30</i>	<i>9</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>			

Källa: SOU 2001:24

I *tabell 15* redovisas dels de bidragsskyldiga föräldrarnas totala antal barn, dels hur många av dessa barn som de är skyldiga att återbetala underhållsstöd för. I tabellen ingår endast bidragsskyldiga med löpande ärenden, dvs. underhållsstöd utges till i vart fall ett barn. Bidragsskyldiga med enbart underhållsstödsskulder ingår alltså inte.

Av tabellen framgår att 111 297 (58 %) bidragsskyldiga föräldrar var skyldiga att återbetala underhållsstöd för ett barn. Av dessa föräldrar hade 52 954 endast ett barn och var skyldig att återbetala underhållsstöd för detta barn. Antalet föräldrar som var skyldiga att återbetala underhållsstöd för två barn var totalt 58 687 (30 %). De bidragsskyldiga som hade två barn och där båda barnen fanns i underhållsstödssystemet var 37 816, medan 31 181 tvåbarnsföräldrar var skyldiga att återbetala underhållsstöd för endast ett av barnen. Bland de föräldrar som totalt hade åtta barn var föräldern skyldig att återbetala underhållsstöd för ett av barnen i 26 fall och för samtliga åtta barn i 16 fall. Knappt 90 procent var alltså återbetalningskyldiga för ett eller två barn. Drygt 24 300 (12 %) av de bidragsskyldiga var skyldiga att återbetala underhållsstöd för tre eller flera barn.

Tabell 16 Bidragsskyldiga föräldrar fördelade efter taxerad inkomst år 2000 och efter kön. December 2002. Antal och procent

Inkomst (tkr)	Antal			Procent		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
– 49	8 452	51 583	60 035	30	28	29
50– 99	3 702	13 653	17 355	13	8	8
100–149	6 650	23 214	29 864	23	13	14
150–199	6 486	31 671	38 157	23	17	18
200–249	2 209	29 954	32 163	8	17	15
250–299	583	16 204	16 787	2	9	8
300–349	176	6 402	6 578	1	4	3
350–399	84	2 884	2 968	0	2	1
400–449	36	1 507	1 543	0	1	1
450–499	25	871	896	0	0	0
500–	104	3 073	3 177	0	2	2
Totalt	28 507	181 016	209 523	100	100	100

Källa: RFV

Tabell 16 visar de bidragsskyldiga föräldrarna i december 2002 fördelade efter kön och den senaste taxerade inkomsten (år 2000). Den taxerade inkomsten avviker på vissa punkter från den återbetalningsgrundande inkomsten enligt lagen om underhållsstöd. Det gäller främst egenföretagare där vissa avdrag som har karaktär av vinstdispositioner återläggs och ingår i den återbetalningsgrundande inkomsten. Cirka 14 procent av de bidragsskyldiga föräldrarna är kvinnor. Bland kvinnorna har närmare en tredjedel (30 %) en taxerad inkomst under 50 000 kr och två tredjedelar (66 %) har en taxerad inkomst som understiger 150 000 kr. Cirka hälften av männen har en taxerad inkomst under 150 000 kr. Närmare tio procent av männen har inkomster över 300 000 kr vilket kan jämföras med en procent bland kvinnorna.

Tabell 17 Bidragsskyldiga föräldrar fördelade efter återbetalningsbeloppets storlek. December 2002

Återbetalningsbelopp (Kr/månad)	Antal			Procent		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
0	5 452	28 629	34 081	27	20	21
100 – 499	4 042	13 433	17 475	20	10	11
500 – 999	5 713	28 046	33 759	29	20	21
1000 – 1172	1 411	10 362	11 733	7	7	7
1173	3 428	61 079	64 507	17	43	40
Samtliga	20 046	141 549	161 555	100	100	100

Källa: RFV

I *tabell 17* redovisas bidragsskyldiga föräldrar efter kön och det återbetalningsbelopp de skall betala.

I tabellen redovisas 161 555 bidragsskyldiga föräldrar. Dessa har alla ett löpande ärende med återbetalningsskyldighet. Utöver dessa bidragsskyldiga finns det i systemet de som enbart har skuld och de utomlands boende. Dessutom tillkommer 7 095 bidragsskyldiga vars barn får utfyllnadsbidrag.

I december 2002 hade 34 081 bidragsskyldiga så låga återbetalningsgrundande inkomster att de inte behövde återbetala underhållsstöd. Det var vanligare bland kvinnor än bland män; 27 procent jämfört med 20 procent. Vidare fanns det 64 507 bidragsskyldiga föräldrar som hade ett fastställt återbetalningsbelopp på 1 173 kr per barn och månad. Andelen män som var skyldiga att

återbetala det fulla underhållsstödet var avsevärt högre än för kvinnorna; 43 procent jämfört med 17 procent.

Av RFV:s rapport Ut ur US framgår att i februari 2002 hade drygt 40 procent av bidragsskyldiga föräldrar som återbetalade fullt underhållsstöd anstånd eller skulder hos kronofogdemyndigheten. Knappt 60 procent av de bidragsskyldiga som hade ett fastställt återbetalningsbelopp på 1 173 kr var skuldfria, dvs. de var ifatt med sin betalning och betalade in sitt löpande återbetalningsbelopp i rätt tid.

Det genomsnittliga återbetalningsbeloppet för bidragsskyldiga som betalar mellan 100–1 172 kr per barn är 697 kr.

2.4 Barn med olika typer av underhållsstöd

Tabell 18 Antal barn i underhållsstödssystemet fördelade efter olika bidragsformer åren 1997, 2000 och 2002

År	Fullt underhållsstöd	Växelvis boende	Övriga utfyllnadsbidrag	Totalt
1997	300 884	5 924	27 064	333 872
2000	302 776	10 688	16 987	330 451
2002	293 498	21 611	12 120	327 232
Differens 97–02	-7 386	15 687	-14 994	-6 640
Procent	-2,5	264,8	-55,2	-2,0

Källa: RFV

I *tabell 18* redovisas barn i underhållsstödssystemet efter olika bidragsformer åren 1997, 2000 och 2002. Underhållsstöd kan lämnas med 1 173 kr per barn och månad (fullt underhållsstöd) eller i form av utfyllnadsbidrag.

Tabellen visar att det, relativt sett, sker en förskjutning från fullt underhållsstöd och utfyllnadsbidrag till utfyllnadsbidrag vid växelvis boende. Utfyllnadsbidrag vid växelvis boende lämnades inte i bidragsförskottssystemet. I december 2002 lämnades underhållsstöd till 327 232 barn. Av dessa hade 21 611 utfyllnadsbidrag vid växelvis boende och 12 120 hade andra typer av utfyllnadsbidrag. Av tabellen framgår utvecklingen mellan åren 1997 och 2002. Andelen barn med fullt underhållsstöd minskade med 2,5 % under perioden medan andelen barn med utfyllnadsbidrag mer än halverades (-55,2 %). Under perioden ökade andelen barn med utfyllnadsbidrag vid växelvis boende kraftigt (+264,8 %). Det är här

viktigt att hålla i minnet att samma barn kan ingå i redovisningen två gånger. Det gäller de fall där båda föräldrarna får underhållsstöd vid växelvis boende.

Tabell 19 Barn som kommer in i, byter bidragsform respektive lämnar underhållsstödssystemet mellan åren 2000 och 2001

	Antal barn
Antal barn med underhållsstöd i december 2000	334274
– därav med fullt bidrag inkl. utfyllnad (exkl. växelvis boende)	321752
– därav växelvis boende	12522
Barn som kommer in i systemet	35902
– därav med fullt bidrag inkl. utfyllnad (exkl. växelvis boende)	27901
– därav växelvis boende	8001
Barn som byter bidragsform	3616
– från fullt bidrag inkl. utfyllnad till växelvis boende	2156
– från växelvis boende till fullt bidrag inkl. utfyllnad	1460
Barn som lämnar systemet	37371
– därav med fullt bidrag inkl. utfyllnad (exkl. växelvis boende)	34646
– därav växelvis boende	2725
Antal barn med underhållsstöd i december 2001	332805
– därav med fullt bidrag inkl. utfyllnad (exkl. växelvis boende)	314311
– därav växelvis boende	18494

Källa: RFV

I *tabell 19* redovisas strömmarna in i och ut ur systemet samt mellan olika bidragsformer mellan december 2000 och december 2001. Det framgår av tabellen att en nästan lika stor grupp kom in i systemet (35 902 barn) som den som lämnade det (37 371 barn) under året. Vidare kan det utläsas att antalet barn med underhållsstöd vid växelvis boende ökade kraftigt medan antalet barn i övrigt minskade. Det kan särskilt noteras att närmare en fjärdedel av de barn som kom in i systemet under året, (22,3 %), fick underhållsstöd vid växelvis boende. Det kan finnas flera förklaringar till denna kraftiga ökning. Föräldrar som redan tidigare har haft barnen växelvis kan ha fått information om möjligheten att få underhållsstöd i dessa fall. De förändringar av bidragsreglerna vid växelvis boende som trädde i kraft i april 2000 kan ha påverkat valet av boende för barnen. Det kan också vara en allmän trend i samhället att barnen bor växelvis hos föräldrarna efter en separation.

2.5 Umgängesavdrag

Under år 2002 gjorde drygt 9 000 bidragsskyldiga föräldrarna umgängesavdrag vid i genomsnitt tre tillfällen under året. Det var alltså cirka 7 procent av totalt cirka 127 500 bidragsskyldiga med ett fastställt återbetalningsbelopp över 100 kr som utnyttjar möjligheten att göra umgängesavdrag. Det genomsnittliga avdragsbeloppet per tillfälle var 375 kr och under hela året uppgick det till 1 159 kr per bidragsskyldig. Det totala avdragsbeloppet uppgick till 10,5 miljoner kr.

2.6 Skuldbilden

Om en bidragsskyldig förälder inte betalar det fastställda återbetalningsbeloppet uppstår en skuld. Försäkringskassan kan bevilja anstånd med betalningen. I december 2002 hade cirka 20 600 bidragsskyldiga anstånd med återbetalning av underhållsstöd. Av dessa hade 14 000 förlängt avstånd och 6 600 hade beviljats anstånd under året. Skulden ökar under den tid som anståndet löper, dels med eventuellt tillkommande belopp, dels med ränta.

Om en bidragsskyldig inte betalar och inte har beviljats anstånd, är försäkringskassan skyldig att överlämna ärendet till kronofogdemyndigheten för indrivning, i regel senast två månader efter det att beloppet skulle ha betalats.

I *tabell 20* redovisas bidragsskyldiga föräldrar med skuld till försäkringskassan efter ålder och kön i december 2001.

Av de 229 359 bidragsskyldiga föräldrarna i december 2001 var 13 procent kvinnor och 87 procent män. Bland kvinnorna hade 39 procent en skuld till försäkringskassan och bland männen 53 procent. Andelen med skuld ökade med åldern både bland kvinnor och bland män. En tänkbar förklaring till detta kan vara att många av de äldre bidragsskyldiga föräldrarna tidigare hade funnits i bidragsförskottssystemet där skulder inte automatiskt fördes över till kronofogdemyndigheten för indrivning.

**Tabell 20 Bidragsskyldiga föräldrar med skuld till försäkringskassan¹
fördelade efter ålder och kön. December 2001**

Ålder	Antal bidragsskyldiga med skuld			Andel bidragsskyldiga av det totala antalet i respektive åldersgrupp		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
-24	30	464	494	4,5	16,1	13,9
25-29	604	4 037	4 641	21,5	41,6	37,1
30-34	2 098	11 642	13 740	30,6	49,3	45,1
35-39	4 038	21 177	25 215	35,9	50,8	47,6
40-44	4 212	22 621	26 833	44,0	53,1	51,4
45-49	2 564	19 960	22 524	51,0	56,8	56,1
50-54	1 120	12 616	13 736	60,2	59,9	60,0
55-60	271	5 914	6 185	64,7	60,4	60,6
60-	32	2 571	2 603	72,7	59,4	59,5
Samtliga	14 969	101 002	115 971	38,9	52,9	50,6

¹ Inklusive fordringar som överlämnats till kronofogdemyndigheten för indrivning.

Källa: RFV

**Tabell 21 Medelskuld (kr) bland bidragsskyldiga i underhållsstöds-
systemet beräknat som genomsnitt för de bidragsskyldiga som har en
skuld. December 2001**

Ålder	Medelskuld kr per bidragsskyldig	
	Kvinnor	Män
-24	6 560	7 381
25-29	9 115	41 937
30-34	13 099	24 090
35-39	14 953	29 436
40-44	16 015	30 784
45-49	15 101	28 316
50-54	14 275	25 073
55-60	14 966	23 590
60-	11 169	21 102
Samtliga	14 706	27 120

Kommentar: Inklusive fordringar som överlämnats till kronofogden för indrivning.

Källa: RFV

Tabell 21 visar de genomsnittliga skuldbeloppen för de kvinnor och män i olika åldrar som har underhållsstödsskulder till försäkringskassan. Männerna har nära dubbelt så stora genomsnittsskulder,

27 120 kr, jämfört med kvinnorna, 14 706 kr. Den största genomsnittsskulden, 41 937 kr, har män i åldern 25–29 år och den lägsta, 6 560 kr, har kvinnor under 24 år.

Tabell 22 Bidragsskyldiga i underhållsstödssystemet totalt och därav med aktuella ärenden hos kronofogdemyndigheten i december 2002 fördelade efter antal där skulden lämnats till KFM för indrivning före februari 2000

	Bidragsskyldiga med ett löpan- de ärende. Totalt	Bidragsskyldiga med skuld som lämnats till KFM	därav med skuld som överlämnats till KFM före 2000–02
Enbart skuld	0	16 465	12 729
ÅBB 0 kr men US utges	34 081	9 921	7 109
ÅBB krävs och US utges	127 474	39 575	25 903
Samtliga	161 555	65 961	45 741

US = Underhållsstöd

ÅBB = Återbetalningsbelopp

KFM = Kronofogdemyndigheten

Källa: RFV

I *tabell 22* redovisas det totala antalet återbetalningsskyldiga med ett löpande ärende och bidragsskyldiga med underhållsstödsskuld som lämnats till kronofogdemyndigheten, december 2002. Av tabellen framgår också antalet som hade överlämnats för indrivning före februari 2000, den tidpunkt då grundavdraget för beräkning av återbetalningsskyldighet höjdes från 24 000 kr till 72 000 kr.

Av tabellen framgår att av de cirka 66 000 bidragsskyldiga med skuld hos kronofogdemyndigheten hade cirka 16 500 enbart en skuld på obetalda återbetalningsbelopp och underhållsstöd utbetalades inte längre till något barn. Beräknat på de bidragsskyldiga som har löpande ärenden, dvs. underhållsstöd betalas till något barn, har totalt 31 procent en skuld hos kronofogdemyndigheten.

Cirka 23 500 bidragsskyldiga fick skulden överförd till kronofogdemyndigheten redan under det första året systemet var i kraft.

Skulderna torde till stor del ha avsett skulder från bidragsförskottssystemet. Fram till februari 2000, då grundavdraget höjdes, överfördes ytterligare 21 300 ärenden. Av det totala antalet bidragsskyldiga med ärenden hos kronofogdemyndigheten har närmare 70 procent av dessa lämnats för indrivning före februari 2000, dvs. innan grundavdraget höjdes. Under år 2002 har cirka 8 300 nya ärenden överlämnats för indrivning.

Tabell 23 Bidragsskyldiga i underhållsstödssystemet med aktuella ärenden hos kronofogdemyndigheten fördelade efter skuldbeloppets storlek. September 2000. Antal och procent

Skuldclass	Antal	Andel
1–4 999	9 524	14
5 000–9 999	7 697	12
10 000–14 999	6 845	10
15 000–19 999	6 240	9
20 000–39 999	18 546	28
40 000–59 999	9 715	15
60 000–79 999	4 248	6
80 000–99 999	1 698	3
100 000–	945	1
Ingen skuld	1 434	2
Totalt	66 892	100

Källa: SOU 2001:24

Tabell 23 visar bidragsskyldiga i underhållsstödssystemet som i september 2000 hade aktuella ärenden hos kronofogdemyndigheten. De bidragsskyldiga har fördelats efter skuldbeloppets storlek. Av tabellen framgår att en fjärdedel hade skulder som låg under 10 000 kr och att en lika stor andel hade skulder på belopp mellan 40 000 och 100 000 kr. Närmare 1 000 bidragsskyldiga (1 %) hade skulder över 100 000 kr. Cirka 1 400 bidragsskyldiga är kvar hos kronofogdemyndigheten trots att de inte längre har någon underhållsstödsskuld. En förklaring kan vara att de har andra obetalda skulder.

Det totala skuldbeloppet uppgick i december 2002 till 3 193 miljoner kr. Den totala underhållsstödsskuld som överlämnats till kronofogdemyndigheten för indrivning var 2 293 miljoner kr.

Vidare kan nämnas att i december 2002 var 11 433 bidragsskyldiga (1 507 kvinnor, 9 936 män) inte delgivna beslut om återbetal-

ningssskyldighet. Det innebär att underhållsstöd lämnas till barnen men att återbetalningsbeloppen inte förfallit till betalning. I dessa fall aggregeras en skuld fram till dess beslutet har delgivits den bidragsskyldige.

2.7 Statens kostnader för underhållsstödet

Tabell 24 Utgifter för bidragsförskott (t.o.m. 1996) och underhållsstöd (fr.o.m. 1997) åren 1992–1999. Miljoner kr och procent

År	Utbetalat belopp	Belopp som återkrävs	Belopp som betalats in	Statens netto- kostnad	Andel av utbetalat belopp som återkrävs	Andel av återkrävt belopp som betalats in	Preskri- berat belopp mkr
1995	4 553	1 589	1 271	3 282	35	80	..
1996	4 616	1 585	1 257	3 359	34	79	..
1997	4 518	1 934	1 494	3 024	43	77	..
1998	4 557	1 964	1 595	2 962	43	81	..
1999	4 591	1 989	1 695	2 896	43	85	217
2000	4 481	2 173	1 850	2 630	48	85	234
2001	4 365	2 217	1 884	2 481	51	85	247
2002	4 283	2 250	2 092	2 191	53	93	57

Källa: RFV

Tabell 24 visar kostnadsutvecklingen för bidragsförskott (åren 1995 och 1996) och för underhållsstöd (åren 1997–2002). I tabellen redovisas statens bruttokostnad, dvs. det bidrag som betalas ut, de belopp som återkrävs av de återbetalningsskyldiga föräldrarna, det belopp som dessa faktiskt återbetalar till försäkringskassan och det belopp som blir statens nettokostnad för underhållsstödssystemet. Vidare redovisas den andel av det utbetalade stödet som återkrävs samt den andel av det krävda beloppet som faktiskt återbetalas. Slutligen redovisas det belopp som preskriberats respektive år.

Ett av syftena med att införa ett nytt stödssystem till särlevande föräldrars barn var att i högre grad ta de bidragsskyldiga föräldrarnas betalningsförmåga i anspråk. När underhållsstödet ersatte bidragsförskottssystemet år 1997 ökade det belopp som återkrävdes av de bidragsskyldiga föräldrarna med 349 miljoner kr jämfört

med året innan. Det belopp som faktiskt återbetalades ökade något mindre, med 237 miljoner kr. Efter de förändringar i systemet som genomfördes år 2000 har det belopp som återbetalas ökat ytterligare. Ökningen torde också hänga samman med den förbättrade situationen på arbetsmarknaden och i ekonomin i stort.

Statens utgifter för stödet till särlevande föräldrars barn har minskat med 270 miljoner kr mellan åren 1995 och 2002, från 4 553 miljoner kr till 4 283 miljoner kr. Under samma period har det belopp som återkrävs av föräldrarna ökat med 661 miljoner kr och det belopp som faktiskt har återbetalats har ökat med 821 miljoner kr.

Bytet av regelsystem år 1997 innebar bl.a. att den andel av det utbetalade beloppet som då återkrävdes av de bidragsskyldiga föräldrarna ökade med cirka tio procent, från 35 procent till 43 procent. Andelen låg därefter tämligen konstant vid 43 procent fram till år 2000. Andelen har därefter ökat till 53 procent år 2002.

I bidragsförskottssystemet återbetalade de bidragsskyldiga föräldrarna cirka 80 procent av det återkrävda beloppet. År 1997, då underhållsstödssystemet trädde i kraft, sjönk inbetalningsgraden till 77 procent, troligen delvis som en följd av den ekonomiska kris som då rådde. Andelen har därefter ökat successivt och uppgår år 2002 till 93 procent. En förklaring till den kraftiga ökningen av inbetalningsgraden kan vara att utbetalt belopp minskar, eftersom det finns färre barn i systemet 2002 än tidigare, medan det belopp som återkrävs och det belopp som betalas in ökar. De bidragsskyldiga i systemet hade något högre inkomster år 2002 än 2001 vilket medför att de får högre återbetalningsbelopp. Högre inkomster innebär att de ekonomiska marginalerna för många ökar vilket kan göra det möjligt att betala av eventuella tidigare återbetalningsskulder.

Fram till år 2001 har drygt 200 miljoner kr av underhållsstödsskulder preskriberats varje år. De 57 miljoner kr som preskriberades år 2002 är skulder avseende underhållsbidrag i bidragsförskottssystemet från tiden före 1997. De första underhållsstödsskulder, från år 1997, preskriberas först i januari 2003.

Under år 2002 har underhållsstöd betalats ut med 4 300 miljoner kr. Av detta belopp återkrävdes enligt lagen om underhållsstöd på 2 250 miljoner kr (53 % av utbetalt belopp). De bidragsskyldiga föräldrarna återbetalade 2 100 miljoner kr (93 % av återkrävt belopp). Statens nettokostnad för underhållsstödet var 2 200 miljoner kr. Kostnaden för underhållsstödssystemet år 2002 var således cirka 1,1 miljard kr lägre än för bidragsförskottssystemet år 1995.

2.8 Underhållsstöd ur ett genderperspektiv

En överväldigande majoritet av barnen bor hos modern efter det att föräldrarna separerat; 85 procent. Detta speglar av sig även i underhållsstödet. I februari 2002 var 87 procent av boföräldrarna kvinnor. Ungefär 13 procent av de bidragsskyldiga var kvinnor.

Trots att 13 procent av de bidragsskyldiga är kvinnor, står kvinnorna enbart för cirka 8 procent av det totala återbetalningsbelopp som debiteras de bidragsskyldiga. Orsakerna till denna låga andel är flera. Den största orsaken är att kvinnorna generellt har lägre inkomster än männen, vilket gör att en lägre andel kvinnor är återbetalningsskyldiga. Hälften av de bidragsskyldiga kvinnorna är inte återbetalningsskyldiga, medan knappt en fjärdedel av männen har så låg inkomst att de inte är återbetalningsskyldiga. Cirka 12 procent av de bidragsskyldiga med fastställt återbetalningsbelopp är kvinnor. De kvinnor som är återbetalningsskyldiga är dessutom i genomsnitt lägre belopp att betala tillbaka än männen.

En stor skillnad mellan bidragsskyldiga som är kvinnor och bidragsskyldiga som är män är att kvinnorna generellt sett har lägre årsinkomster. I december 2002 hade 89 procent av de kvinnliga bidragsskyldiga inom systemet en taxerad inkomst som understeg 200 000 tkr. Motsvarande andel för de manliga bidragsskyldiga var 66 procent. Följaktligen hade en tredjedel av männen en inkomst över 200 000 kr, medan motsvarande andel kvinnor var 11 procent.

En viktig förklaring till de bidragsskyldiga kvinnornas generellt sett lägre inkomster är att kvinnorna i betydligt högre utsträckning jobbar deltid. En undersökning av de bidragsskyldiga inom underhållsstödssystemet som nyligen gjordes i Skåne visade att 54 procent av kvinnorna jobbade heltid, att jämföra med 91 procent av männen. Andra förklaringar till kvinnors lägre inkomster är att de generellt sett har ett lägre löneläge vilket delvis beror på att kvinnor i högre utsträckning arbetar inom den offentliga sektorn.

3 Barn och föräldrar i och utanför underhållsstödssystemet – en jämförelse

Familjeutredningen redovisar i sitt slutbetänkande (SOU 2001:24) vissa jämförelser mellan barn och föräldrar i respektive utanför underhållsstödssystemet. Den gjorda jämförelsen avser december 2000 men är alltjämt av intresse och redovisas därför här.

Antalet barn under 18 år med särlevande föräldrar, vars bägge föräldrar fanns med i analysen, var 405 000. Av dessa barn återfanns närmare 247 000 (52,2 procent av det totala antalet barn med särlevande föräldrar) i underhållsstödssystemet. Antalet barn som inte fanns med i underhållsstödssystemet var 158 400 (33,5 procent av det totala antalet). För drygt 67 000 barn (14,2 %) fanns inte båda föräldrarna med i analysen. Till den gruppen hör barn till en avlidet förälder eller en förälder som har emigrerat, barn där det saknas uppgifter om den bidragsskyldige föräldern och barn som inte bor hos någondera av föräldrarna.

Totalt 277 600 boföräldrar och 243 000 bidragsskyldiga föräldrar ingår i analysen. Drygt 36 600 boföräldrar och 49 800 bidragsskyldiga hör samman med den grupp om 67 000 barn där det saknas uppgifter om någon av de berörda personerna. Denna grupp ingår inte i den följande redovisningen.

I *tabell 25* redovisas de särlevande föräldrarna och deras förhållande till underhållsstödssystemet. Såväl boföräldrar som bidragsskyldiga föräldrar återfanns oftast i underhållsstödssystemet, 58 procent av boföräldrarna och 63 procent av de bidragsskyldiga föräldrarna, medan som ovan nämnts, drygt 50 procent av barnen fanns i systemet.

Tabell 25 Särlevande föräldrar fördelade efter samboendeform och förhållande till underhållsstödssystemet. December 2000

	Boföräldrar		Bidragsskyldiga	
	Antal	Procent	Antal	Procent
Underhållsstöd	161 300	58	152 800	63 49
– Ensamstående	128 500	46	118 200	
– Samboende	32 800	12	34 600	14
Ej underhållsstöd	116 400	42	90 200	37
– Ensamstående	97 800	35	73 300	30
– Samboende	18 600	7	16 900	7
Totalt	277 700	100	243 000	100

Källa: Familjeutredningens bearbetning av material från SCB (SOU 2001:24)

3.1 Något om föräldrarnas inkomstförhållanden

De föräldrar som återfanns i underhållsstödssystemet hade en betydligt lägre inkomst än övriga föräldrar. Detta framgår närmare i tabell 26, som redovisar de särlevande föräldrarna efter taxerad inkomst och förhållande till underhållsstödssystemet. Vidare redovisas den genomsnittliga taxerade inkomsten i varje grupp. Boföräldrar som inte nyttjade systemet, hade en taxerad inkomst som i genomsnitt var närmare 40 000 kr högre än för boföräldrar inom systemet. Skillnaden var än större för de bidragsskyldiga föräldrarna. De som var utanför systemet hade en genomsnittlig taxerad inkomst som var 100 000 kr högre än de som var i systemet. Skillnaden i genomsnittlig inkomst mellan boföräldrar och bidragsskyldiga var relativt liten i den grupp som fanns i underhållsstödssystemet, cirka 10 000 kr per år. Bland föräldrar utanför systemet hade de bidragsskyldiga föräldrarna däremot en avsevärt högre genomsnittsinkomst än boföräldrarna i samma grupp. Skillnaden var nära 75 000 kr per år.

Tabell 26 Antal särlevande föräldrar i och utanför underhållsstödssystemet fördelade efter taxerad inkomst. December 2000

Inkomst (tkr)	Med underhållsstöd		Utan underhållsstöd	
	Boföräldrar	Bidragsskyldiga	Boföräldrar	Bidragsskyldiga
0– 72	27 400	30 600	15 200	5 500
72–100	12 000	9 500	5 800	2 000
100–120	15 000	9 800	6 800	2 100
120–150	33 000	21 800	16 500	5 100
150–200	45 900	37 700	32 300	16 600
200–250	18 800	26 400	21 100	24 100
250–300	5 500	10 400	8 900	14 100
300–	3 600	6 600	9 800	20 600
Totalt	161 300	152 800	116 300	90 200
Medelvärde	141 700	153 200	179 100	253 000

Källa: Familjeutredningens bearbetning av material från SCB (SOU 2001:24)

Den relativa fördelningen mellan olika inkomstnivåer framgår av tabell 27. Det är en jämförelsevis liten skillnad mellan boföräldrarna i de två grupperna. Den största andelen (28 %) återfanns i båda grupperna i intervallet 150 000–200 000 kr årsinkomst. Skillnader i inkomst mellan bidragsskyldiga i de olika grupperna var däremot

påtaglig. Bland de bidragsskyldiga i underhållsstödssystemet hade 32 procent en taxerad inkomst under 120 000 kr jämfört med 10 procent av de bidragsskyldiga som var utanför systemet. Omvänt hade endast 11 procent av de bidragsskyldiga i underhållsstödssystemet en inkomst över 250 000 kr jämfört med 39 procent av de bidragsskyldiga utanför systemet.

Tabell 27 Andel särlevande föräldrar i och utanför underhållsstödssystemet fördelade efter taxerad inkomst. December 2000. Procent

Inkomst (tkr)	Med underhållsstöd		Utan underhållsstöd	
	Boföräldrar	Bidragsskyldiga	Boföräldrar	Bidragsskyldiga
0– 72	17	20	13	6
72–100	7	6	5	2
100–120	9	6	6	2
120–150	20	14	14	6
150–200	28	25	28	18
200–250	12	17	18	27
250–300	3	7	8	16
300–	2	4	8	23
Totalt	100	100	100	100

Källa: Familjeutredningens bearbetning av material från SCB (SOU 2001:24)

Jämförelser mellan grupperns taxerade inkomst visar dock inte hela bilden. För att få en mer rättvisande bild bör även hänsyn tas till hur många familjemedlemmar som skall leva på inkomsten. I tabell 28 redovisas föräldrarna efter justerad disponibel inkomst. Justerad disponibel inkomst innebär att hänsyn tas till skatter och bidrag, till det totala antalet personer i hushållet och till personernas ålder.

Tabell 28 Antal och andel föräldrar i och utanför underhållsstödssystemet fördelade efter justerad disponibel inkomst och sammanboendeform. År 2000. Procent

Inkomst	I underhållsstödssystemet				Ej i underhållsstödssystemet			
	Boförälder		Bidragsskyldig		Boförälder		Bidragsskyldig	
	Ensam	Sambo	Ensam	Sambo	Ensam	Sambo	Ensam	Sambo
0 – 50	3	1	10	6	7	2	4	2
50–100	58	29	34	35	46	24	11	14
100–150	35	58	42	45	34	48	33	37
150–200	3	9	11	10	8	17	30	25
200–	1	3	3	3	4	9	22	22
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	128 500	328 000	118 200	34 600	97 800	18 600	73 300	16 900
Kr/år ¹	98 000	119 200	107 700	110 400	107 000	135 600	171 500	214 600

¹ Justerad disponibel inkomst

Källa: Familjeutredningens bearbetning av material från SCB (SOU 2001:24)

Bland de ensamstående boföräldrarna hade mer än hälften en justerad disponibel inkomst som var under 100 000 kr per konsumtionsenhet, oberoende av om de var i underhållsstödssystemet eller inte. I den högsta inkomstgruppen, 200 000 kr eller mer, återfanns en procent av ensamföräldrarna och tre procent av särlevande föräldrar med ny partner i underhållsstödssystemet, jämfört med fyra respektive nio procent för boföräldrar utanför systemet.

Bidragsskyldiga i underhållsstödssystemet hade den största gruppen föräldrar med mycket låg ekonomisk standard, tio procent av ensamstående bidragsskyldiga hade en justerad disponibel inkomst under 50 000 kr per år. Motsvarande för boföräldrarna var tre procent. Bland bidragsskyldiga i underhållsstödssystemet hade tre procent en hög ekonomisk standard, dvs. en justerad disponibel inkomst på minst 200 000 kr per år, jämfört med 22 procent av bidragsskyldiga utanför underhållssystemet.

Beräkning av vuxna personers levnadskostnader i andra sammenhang

Underhållsstödsutredningen diskuterar i avsnitt 12 hur stort förbehåll en bidragsskyldig förälder bör få tillgodoräkna sig för egna levnadskostnader (utöver bostadskostnaden) när återbetalningsskyldigheten bestäms. De normer som används i andra sammenhang har tjänat till ledning i utredningens diskussioner. Här lämnas därför en redogörelse för dem. I *bilaga 6* finns en sammanfattande jämförelse.

Förutom de normer som i dag tillämpas vid bestämmande av underhållsbidrag till barn finns normer som används vid utmätning av lön och vid skuldsanering samt inom socialbidragssystemet. En redogörelse för dessa normer lämnas i det följande. Också Konsumentverkets (KOV) beräkningar av skäliga levnadskostnader för hushåll av olika storlek och med olika sammansättning tas upp liksom ett förslag från Utredningen om översyn av den ekonomiska statistiken om ny konsumtionsenhetskala. De olika normerna skiljer sig åt vad gäller syfte och därmed också i fråga om vilka kostnader som ingår.

1. Förbehåll vid beräkning av underhållsbidrag

Föräldrarna skall svara för underhåll åt barnet efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. När föräldrarnas underhållsskyldighet bestäms skall hänsyn tas till barnets egna inkomster och tillgångar samt till barnets sociala förmåner under beaktande av vad som följer av föreskrifterna om dessa. I kostnaderna för barnets underhåll skall föräldrarna ta del var och en efter sin förmåga (7 kap. 1 § föräldrabalken, FB).

Utgångspunkten när underhållsskyldigheten bestäms är alltså barnets behov. Föräldrarnas underhållsskyldighet är inte ovillkor-

lig. En förälder som saknar ekonomisk förmåga är inte underhållsskyldig.

När underhållsbidrag bestäms görs först en beräkning av varje förälders nettoinkomst efter skatt. Härifrån dras ett förbehållsbelopp för föräldrarnas egna levnadskostnader. Kostnaderna beräknas med ledning av ett normalbelopp som för år räknat utgör 120 procent av prisbasbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, dvs. 3 790 kr per månad år 2002 (7 kap. 3 § andra stycket FB).

Normalbeloppet innefattar alla vanliga levnadskostnader utom bostadskostnaden: utgifter för mat, kläder, tvätt, hygien, gas, elektricitet, telefon, TV-avgift, tidningar, försäkringsavgifter, fackföreningsavgifter, normala utgifter för hälso- och sjukvård samt kostnader för resor till och från arbetet (prop. 1978/79:12 s. 99).

Möbler/husgeråd/TV/textilier, fritid/lek och veckoslutsumgänge ingår inte i normalbeloppet. Detta har gjort att Socialstyrelsen rekommenderat att den bidragsskyldige i allmänhet bör få behålla minst 300 kr utöver förbehållsbeloppet (Socialstyrelsens allmänna råd 1989:6, Underhållsbidrag till barn s. 69 och 85. Råden är numera upphävda men har fått stort genomslag i praxis och är därför fortfarande av intresse i tillämpliga delar.)

Det finns ett visst utrymme att räkna med ett högre eller ett lägre förbehållsbelopp än normalbeloppet i särskilda fall. Föräldern kan således förbehållas mer än normalbeloppet, om hans eller hennes vanliga levnadskostnader på grund av särskilda omständigheter är onormalt höga eller extra utgifter annars framstår som nödvändiga. Sådana s.k. särskilda förbehåll kan komma i fråga om en förälder har särskilda kostnader till följd av sjukdom (läkarvård, medicin, resor, diet m.m.) och kostnaderna inte kompenseras genom försäkringsersättning eller på annat sätt. Också räntor på lån för rimliga ändamål kan berättiga till en höjning av normalbeloppet. I begränsad utsträckning kan även amorteringar beaktas, t.ex. på ett studielån eller på en skuld för nödvändigt bohag efter en separation eller för en bil som är oundgängligen nödvändig i arbetet eller av andra särskilda skäl. Ibland kan det finnas skäl att räkna med ett lägre förbehåll än normalbeloppet, t.ex. om föräldern lever i ett land med låga levnadskostnader.

Utöver nämnda förbehåll får förbehåll göras för skälig bostadskostnad (7 kap. 3 § andra stycket FB). Den faktiska kostnaden, dvs. bruttokostnaden för bostaden minskad med eventuellt bostadsbidrag, ligger till grund för beräkningen (NJA 1987 s. 569, RH 1992:93 och prop. 1978/79:12 s. 100). Ett lägre belopp än det verk-

liga bör, enligt förarbetena, förbehållas om bostadskostnaden är oskäligt hög med hänsyn till kostnadsläget på orten eller om bostaden får anses vara alltför stor i förhållande till familjens storlek (NJA 1990 s. 201). Å andra sidan har det ansetts att bidragsskyldiga som har osedvanligt låga bostadskostnader bör få förbehålla sig ett högre belopp för boendet (se rättsfallet NJA 1991 s. 40, där ett belopp motsvarande genomsnittlig bostadskostnad enligt då gällande normer tillgodoräknades den bidragsskyldige och prop. 1978/79:12 s. 100).

Socialstyrelsen och Riksförsäkringsverket (RFV) meddelade t.o.m. år 1996 årligen vägledande normer för bedömningen av skälig bostadskostnad. RFV meddelar årligen normer för att bestämma vad som är skälig bostadskostnad vid beräkning av bostadsbidrag enligt 7 kap. 12 § förordningen (1995:239) om förmåner till totalförsvarspiktiga, se RFV:s föreskrifter (RFFS 1995:10) om familjebidrag. Beräkningssättet stämmer i huvudsak överens med det som användes vid fastställande av de tidigare normerna (DV informerar 2001:01 och 2002:2). De används i praxis vid beräkning av underhållsbidrag. Särskilda skäl måste föreligga för att en högre bostadskostnad än den enligt normerna högsta godtagbara ändå skall anses skälig (NJA 1990 s. 201).

En redogörelse för RFV:s normer lämnas i *bilaga 4*.

Gifta eller sammanboende vuxna anses i princip böra svara för halva bostadskostnaden var, i den mån de har ekonomisk förmåga (prop. 1978/79:12 s. 100). Om den bidragsskyldige är gift eller sammanboende med någon som inte kan bidra till bostadskostnaden kan han eller hon i vissa lägen få förbehålla sig hela bostadskostnaden. Denna möjlighet är kopplad till en rätt för den bidragsskyldige att göra förbehåll för underhåll åt s.k. hemmamake (se 7 kap. 3 § tredje stycket FB). Om föräldern inte får göra något sådant förbehåll får han eller hon förbehålla sig samma bostadskostnad som en ensamstående (prop. 1978/79:12 s. 100 och Socialstyrelsens allmänna råd 1989:6 s. 79).

2. Konsumentverkets beräkningar av skäliga levnadskostnader

KOV räknar varje år ut vad som kan anses vara skäliga levnadskostnader för personer i olika åldrar, med olika kön och i olika hushållsstorlekar. Kostnadsberäkningarna bygger på att hushållet skall klara sig även på långre sikt. Det är varken fråga om någon

minimi- eller någon överflödsnivå. Det förutsätts att hushållet har begränsad tid för hemarbete, t.ex. matlagning. I kostnadsberäkningarna för livsmedel ingår därför förutom råvaror även hel- och halvfabrikat. Beräkningarna inkluderar inte sådant som godis, snacks och vin. Kostnaderna omfattar både löpande utgifter inom olika poster och en periodisering av utgifter för sådana varor som inte inhandlas varje månad. Beräkningarna gäller åtta vanliga budgetposter.

Individuella kostnader

- Livsmedel
- Kläder och skor (även kemtvätt, skoreparationer och tillbehör som väska, klocka, paraply)
- Fritid/lek (bl.a. cd-skivor, böcker, cykel, avgift till idrottsklubb och besök på bio eller simhall)
- Hygien (tvål, tandkräm, hårklippning, mensskydd)

Gemensamma hushållskostnader

- Förbrukningsvaror (tvätt- och rengöringsmedel, toalett- och hushållspapper m.m.)
- Möbler, husgeråd, TV, textilier m.m. (Sådan utrustning som slits och ersätts. Frys, disk- och tvättmaskin ingår inte. Där- emot ingår stereoanläggning och, för barnhushåll, video.)
- Dagstidning, telefon, TV-avgift m.m. (Innehåller även brev, kort och frimärken.)
- Hemförsäkring

KOV räknar dessutom ut genomsnittlig elförbrukning för olika stora hushåll.

KOV:s beräkningar skiljer på kön och vuxna personer delas in i fyra ålderskategorier, 19–30 år, 31–49 år, 50–60 år samt 61 år och äldre. Eftersom cirka 75 procent av de bidragsskyldiga i underhålls- stödssystemet enligt uppgift från RFV finns i åldersgruppen 31–49 år har Underhållsstödsutredningen valt att redovisa beräkningar som avser den åldersgruppen.

Vad gäller kostnaden för livsmedel redovisas här de belopp som KOV tagit fram för de fall där alla mål äts hemma eller matlåda tas med till lunch. I enlighet med KOV:s rekommendation har ensam- ståendes livsmedelskostnad ökats med 100 kr per månad för mindre förpackningar och mer svinn.

I KOV:s beräkningar varierar kostnaden för hemförsäkring be- roende på om hushållet finns i storstad (över 200 000 invånare),

mellanstor stad (50 000–200 000 invånare) eller mindre tätort (under 50 000 invånare). Statistikuppgifter från RFV (maj 2002) visar att cirka 40 procent av de bidragsskyldiga är bosatta i kommuner med mindre än 50 000 invånare, att cirka 29 procent är bosatta i kommuner med mellan 50 000 och 200 000 invånare och att cirka 31 procent är bosatta i storstadskommunerna Malmö, Göteborg och Stockholm. Eftersom således den största gruppen av de bidragsskyldiga är bosatta i en mindre tätort har Underhållsstödsutredningen använt sig av kostnaden för hemförsäkring i en sådan bostadsort.

Tabell 1 Individuella kostnader år 2002. Kr per månad

	Kvinna 31–49 år	Man 31–49 år
Livsmedel	1 200 kr	1 500 kr
Kläder/skor	480 kr	480 kr
Fritid/lek	340 kr	340 kr
Hygien	240 kr	200 kr
Summa kostnader	2 260 kr	2 520 kr

Källa: Koll på pengarna 2002. Konsumentverkets beräkningar.

Tabell 2 Gemensamma hushållskostnader år 2002¹. Kr per månad

	1 per- son	2 per- soner	3 per- soner	4 per- soner	5 per- soner	6 per- soner	7 per- soner
Förbrukningsvaror	90	130	200	230	290	320	350
Möbler, husgeråd, TV, textilier m.m.	360	410	530	600	730	840	910
Dagstidning, telefon, TV- avgift	530	580	610	640	680	710	740
Hemförsäkring	50	50	60	60	70	70	70
Summa gemensamma kostnader	1 030	1 170	1 400	1 530	1 770	1 940	2 070
Hushållsel, förbruk- ning/månad i kilowatt- timmar	130	210	230	250	285	310	335

Källa: Koll på pengarna 2002. Konsumentverkets beräkningar.

¹ KOV:s beräkningar av de gemensamma hushållskostnaderna bygger på antagandet att ett 1–2 personers hushåll består av vuxna personer och att ett 3–7 personers hushåll består av två vuxna med 1–5 barn. Beräkningarna bygger på att hushållet bor i lägenhet i flerbostadshus.

För en mera ingående beskrivning av KOV:s beräkningar kan hänvisas till KOV:s rapport 2000:19, Skäliga levnadskostnader, Beräkningar av Konsumentverket. Enligt uppgift från KOV beräknas en ny rapport komma under år 2003.

Inför år 2003 har KOV sett över beräkningarna av skäliga levnadskostnader, bl.a. har en anpassning till den allmänna standardutvecklingen i samhället gjorts. Därvid har vissa ändringar gjorts beträffande de kostnadsberäknade produkterna. Exempel på sådana ändringar är att det i budgetposten Möbler, husgeråd, TV m.m. år 2003 ingår en mikrovågsugn och att video ingår för alla hushåll, inte endast för barnhushållen som år 2002. Ett annat exempel är att kostnad för mobiltelefon och mobiltelefonsamtal år 2003 ingår i budgetposten Dagstidning, telefon, TV-avgift m.m. Nämnas kan också att kostnaden för kamera ingår i budgetposten Möbler, husgeråd, TV m.m. och inte, som år 2002, i budgetposten Fritid/lek.

3. Skälig levnadsnivå och Baskonsumtionsnivå enligt Utredningen om översyn av den ekonomiska statistiken

I september 2000 tillsattes en särskild utredare med uppgift att analysera och kartlägga de förändrade samhällsbehoven av ekonomisk statistik och med utgångspunkt från dessa göra en bred genomlysning av tillståndet för statistiken och särskilt nationalräkenskaperna (Utredningen om översyn av den ekonomiska statistiken).

Enligt direktiven skulle utredningen bl.a. belysa mät- och definitionsproblem i den ekonomiska fördelningsstatistiken, analysera inkomstbegreppen i nationalräkenskaperna och den ekonomiska fördelningsstatistiken samt belysa hur inkomstmåtten på ett rättvisande sätt kan justeras för hushållens sammansättning.

Utredningen föreslår i delbetänkandet Förbättrad statistik om hushållens inkomster (SOU 2002:73) att en ny konsumtionsenhetsskala kallad Svensk konsumtionsenhetsskala¹ bör införas och användas som standard i officiell inkomststatistik. Samtidigt föreslås att två konsumtionsnivåer, Skälig levnadsnivå och Baskonsumtionsnivå, definieras och används vid beräkningen av vikterna i

¹ En konsumtionsenhetsskala är en uppsättning vikter som gör det möjligt att jämföra inkomster för hushåll med olika struktur. Ett hushålls struktur kan beskrivas utifrån flera olika variabler, t.ex. antal medlemmar, förekomsten av barn, kön och ålder på medlemmarna, var i landet hushållet bor etc.

Svensk konsumtionsenhetsskala. Enligt utredningen bör beräkningar av konsumtionsenhetsskalan och de båda nivåerna genomföras och redovisas årligen av Statistiska centralbyrån (SCB) i samarbete med KOV, Socialstyrelsen och Boverket.

Utredningen har tagit fram två olika uppsättningar varukorgar, vilka kan förknippas med två olika konsumtionsnivåer: Skälig levnadsnivå respektive Baskonsumtionsnivå.

Konsumtionsnivån Skälig levnadsnivå kan enligt betänkandet användas för att uppskatta hur stor del av befolkningen som har en inkomst under nivån för ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen (2001:453), SoL eller för andra typer av analyser som rör socialbidragstagares förhållanden.

Underlaget för utredningens beräkningar av Skälig levnadsnivå utgörs av försörjningsstödet, där riksnormen ingår som en del. För de kostnadsposter som inte ingår i riksnormen har en schabloniserad skattning gjorts. Eftersom ekonomiskt bistånd är avsett för kortvarig försörjning ingår inte hushållets kostnader för möbler och husgeråd i riksnormen. Denna kostnadspost ingår inte heller i varukorgen för Skälig levnadsnivå. Vidare beräknas boendekostnad för en lägre boendestandard än i Baskonsumtionsnivån. Kostnader för semester ingår inte.

När boendekostnad beräknats enligt den Skäliga levnadsnivån har utredningen utgått från trångboddhetsnorm 2² utom såvitt avser ensamstående personer med ett barn. Enligt Bostads- och hyresundersökningen (BHU) och SCB:s undersökning om Hushållens ekonomi (HEK) bor de flesta ensamstående med ett barn och låg inkomst i 3 rum och kök. Mot denna bakgrund har utredningen valt att anpassa normen så att den avspeglar det faktiska boendet för sådana hushåll.

Den andra konsumtionsnivån, Baskonsumtionsnivån, innehåller fler budgetposter, rymligare boende och är mer inriktad på analyser av befolkningen i stort. I betänkandet anges som tänkbara användningsområden för Baskonsumtionsnivån analyser av vilka befolkningsgrupper som har en disponibel inkomst (dvs. med hänsyn tagen till skatter och bidrag m.m.) som inte är tillräcklig för att

² Ett hushålls utrymmesstandard uttrycks ofta som en relation mellan antalet personer i hushållet och antalet rum i bostaden. S.k. trångboddhetsnormer är ett sådant mått och används bl.a. för att uttrycka olika ambitioner för bostadspolitiken. Mest aktuella i dag är trångboddhetsnorm 2 och 3. Norm 2 är mindre generös än norm 3 och räknar hushåll som trångbott om det finns fler än två personer per rum, kök och vardagsrum oräknade. Trångboddhetsnorm 2 tillåter således att enpersonshushåll bor i ett rum och kök. Nästan inga hushåll är i dag trångbodda enligt norm 2. Norm 3 innebär att varje barn skall kunna erbjudas ett eget rum och föräldrarna ett sovrum, kök och vardagsrum oräknade.

täcka vanliga levnadskostnader. Vidare anförs att de beräkningar av levnadskostnader som ligger till grund för Baskonsumtionsnivån kan användas när man har behov av schabloniserade kostnader för personer i olika åldrar och familjesituationer, t.ex. vid olika slags typhushållsberäkningar.

Varukorgen för Baskonsumtionsnivån bör enligt utredningen täcka kostnader för livsmedel, kläder och skor, hygienartiklar, fritid och lek, boende, barnomsorg, läkemedel, läkar- och tandvård, glasögon, lokala resor, fackavgift/a-kassa, semester, förbrukningsvaror, dagstidning, telefon och tv, hemförsäkring, el samt möbler och husgeråd.

Kostnaderna enligt Baskonsumtionsnivån har såvitt dessa avser livsmedel, kläder/skor, fritid/lek, hygien, förbrukningsvaror, dagstidning/telefon/TV-avgift, hemförsäkring och möbler/husgeråd/TV grundats på KOV:s beräkningar av skäligen levnadskostnader. Kostnaden för elkonsument har beräknats med hjälp av SCB:s elstatistik och konsumentprisindex (KPI). Barnomsorgskostnaden har baserats på faktiska kostnader och modellberäkningar från simuleringsmodellen FASIT. (Angående barnomsorgskostnaden, se *bilaga 8*.) Kostnaden för lokala resor har tagits fram genom att utredningen hämtat in uppgifter om kostnader för lokala resor i Stockholm, Göteborg och Malmö. För semester har utredningen gjort antaganden om en inrikes lågbudgetsemester och därefter hämtat in uppgifter om kostnader för en sådan resa. Kostnaderna för läkemedel, läkarvård, fackavgift/a-kassa, tandvård och glasögon har hämtats från undersökningar om den faktiska konsumtionen av sådana varor och tjänster (SCB:s undersökning om Hushållens ekonomi [HEK], SCB:s Hushållsbudgetstatistik [HBS] och nationalräkenskaperna). För beräkningar av boendekostnader har SCB:s Bostads- och hyresundersökning (BHU) använts som källa.

För att beräkna bostadskostnader enligt Baskonsumtionsnivån har utredningen tagit fram en särskild boendestandard, Basutrymmesstandard. Den har många likheter med trångboddhetsnorm³ men avviker dels genom att syskon under 11 år antas dela rum, dels genom att enpersonshushåll förutsätts bo i ett rum och kök utan att räknas som trångbodda. Anledningen till att normen justerats beträffande barnhushållen har utredningen förklarat med att konsumtionsenhetsskalan i annat fall skulle komma att baseras på förutsättningar som skiljer sig kraftigt från hur hushållen faktiskt bor. När det gäller enpersonshushållen har avvikelserna skett på grund av

³ Se not 2.

att dessa hushåll utgör basen för hela konsumtionsenhetsskalan och en tillämpning av den generösare utrymmesnormen skulle komma att påverka vikterna i skalan mer än utredningen ansett lämpligt.

Resultatet av utredningens beräkningar baserade på Skälig levnadsnivå respektive Baskonsumtionsnivå är konsumtionsnivåer för fem olika personkategorier: ensamboende, en andra vuxen, ensamstående med delat boende, ytterligare vuxen samt barn under 20 år. Med en andra vuxen avses den andra parten i ett hushåll med gifta/sambor. För att få baskonsumtionsnivån för gifta/sambor, lägger man ihop beloppet för ensamboende och beloppet för den andre vuxne. Ensamstående med delat boende avser ensamstående som bor tillsammans med ett barn, en släkting, en kamrat etc.

Av *tabell 3* framgår konsumtionsnivåerna för ensamboende, en andra vuxen och gifta/sambo. I *tabell 4* har Baskonsumtionsnivån delats upp i olika typer av kostnader. Personliga kostnader innehåller kostnader för livsmedel, kläder/skor, fritid/lek, hygien, glasögon, fackföreningsavgift/a-kassa, lokala resor, läkemedel, läkarvård, tandvård och semester. Hushållsgemensamma kostnader innehåller kostnader för förbrukningsvaror, möbler/husgeråd, dagstidning/TV/telefon, hemförsäkring och hushållsel.

Tabell 3 Baskonsumtionsnivå och Skälig levnadsnivå, år 2000, inkl. boendekostnad. Kr per månad, löpande priser

	Baskonsumtionsnivå	Skälig levnadsnivå
Ensamboende	6 933	6 470
Andra vuxen	4 035	3 695
Gifta/sambo	10 968	10 165

Tabell 4 Uppdelning av Baskonsumtionsnivån på olika typer av kostnader, år 2000. Kr per månad, löpande pris

	Personliga kostnader	Gemensamma kostnader exkl. boende	Boendekostnader	Summa
Ensamboende	3 102	1 143	2 688	6 933
Andra vuxen	2 888	215	932	4 035

I betänkandet görs bedömningen att konsumtionsenhetsskalan och de båda nivåerna bör räknas om och uppdateras årligen. Skälet till detta är enligt utredningen att konsumtionsmönstren och de rela-

tiva priserna förändras över tiden. Även om förändringarna mellan två år kommer att vara små så kan dessa på lite längre sikt bli relativt stora och bör därmed också påverka konsumtionsenhetsvikterna.

4. Förbehåll vid utmätning av lön m.m.

Skuldsatta personer som är föremål för utmätning av lön m.m. har rätt till ett visst förbehållsbelopp för att klara sin och familjens försörjning. När utmätning av lön och införsel i lön slogs samman till ett enhetligt system anfördes i förarbetena (prop. 1994/95:49 och bet. 1994/95:LU6) att förbehållsbeloppet vid löneexekution borde ligga högre än normen för socialbidrag. I annat fall skulle, anfördes det, risken vara uppenbar att gäldenären förlorade ett incitament till öppet arbete. I förarbetena framhölls också vikten av att den som var föremål för löneexekution inte därigenom automatiskt blev berättigad till socialbidrag. Samtidigt anfördes att beloppet inte fick vara alltför högt eftersom det kunde innebära en risk för sämre indrivningsresultat.

Av 7 kap 5 § utsökningsbalken (UB) följer att förbehållsbeloppet bestäms med ledning av ett normalbelopp. Normalbeloppet skall anses innefatta alla vanliga levnadskostnader utom bostadskostnaden, som beräknas särskilt. Normalbeloppen omräknas årligen i förhållande till konsumentprisindex av Riksskatteverket (RSV) som också utfärdar föreskrifter om normalbeloppens storlek och allmänna råd om bestämmande av förbehållsbeloppet.

Normalbeloppet är avsett att täcka i ett hushåll normalt förekommande utgifter såsom för kost, kläder, tvätt, hygien, gas, elektricitet, telefon, TV-licens, försäkringsavgifter, fackföreningsavgifter och andra medlemsavgifter samt mindre utgifter för tillfälliga behov. Om skäl finns kan avvikelser från normalbeloppet göras. Tillägg kan således göras för andra viktiga kostnader såsom kostnad för arbetsresor, nödvändig barntillsyn och utgifter till följd av sjukdom (se RSV Ex 2001:43).

Har med gäldenären sammanlevande make eller sambo inkomst, räknas förbehållsbeloppet fram på följande sätt. När familjens förbehållsbelopp räknats fram får var och en av de sammanboende efter ekonomisk förmåga bära sin del av kostnaderna. För att uppnå detta sker en fördelning av förbehållsbeloppet mellan de sammanboende enligt en proportioneringsmetod.

Vid proportioneringen används endast de sammanboendes bruttolöner minskade med preliminärskatt och kostnader för fullgörande av tjänst. Sammanboendes betalning av underhållsbidrag, skatteskuld eller annan skuld beaktas inte vid proportioneringen. Vidare saknar det betydelse om den sammanboendes inkomst kan bli föremål för exekution i lön. Vid proportioneringen tas hänsyn till inkomst från t.ex. eget företag (Utsökning & Indrivning, RSV 901, utgåva 4 s. 143).

Proportioneringen kan beskrivas med följande exempel. Hustrun har en månadsinkomst som uppgår till 12 000 kr efter skatt och mannen tjänar 17 000 kr i månaden efter skatt. Summan av normalbelopp, bostadskostnad m.m. för hela familjen är 13 000 kr per månad. Vid utmätning för mannens skulder blir förbehållsbeloppet

$$\frac{17\,000 \times 13\,000}{(17\,000 + 12\,000)} = 7\,621 \text{ kr per månad.}$$

Till detta belopp läggs kostnaden för bl.a. fullgörande av tjänst.

För år 2002 utgör normalbeloppet för en ensamstående gäldenär 4 006 kr i månaden, för sammanlevande makar och därmed jämställda 6 618 kr i månaden och för varje barn 2 125 kr i månaden t.o.m. det kalenderår då barnet fyller sex år och 2 446 kr i månaden för tid därefter (RSFS 2001:24).

Bostadskostnaden beräknas särskilt och läggs till normalbeloppet. Vid bedömningen av bostadskostnaderna tillämpar kronofogdemyndigheterna inte några vägledande normer uttryckta i kronor. Huvudregeln vid indrivning är att den faktiska bostadskostnaden godtas och läggs till normalbeloppet. Med faktisk kostnad avses bostadskostnaden med avdrag för eventuellt förekommande bostadstillägg och bostadsbidrag. Om bostaden består av egen bostadsfastighet får hänsyn tas till ränteutgifter och nödvändiga driftkostnader. Det är den faktiska utgiften för räntor som beaktas. Om gäldenären har beslut om särskild beräkningsgrund, s.k. jämkning, för ränteutgifterna läggs det beslutade skattebeloppet till grund för beräkningen. Finns det inte något beslut om särskild beräkningsgrund läggs det belopp som gäldenären faktiskt betalar till grund för beräkningen. Amortering på bostadslån får beaktas i skälig omfattning.

I vissa fall kan en reducering göras av bostadskostnaden (RSV Ex 2001:43). Detta kan, enligt RSV:s allmänna råd, ske om bostadskostnaden är oskäligt hög i förhållande till kostnadsläget på orten

för en jämförbar bostad, om en del av bostaden disponeras av en inneboende, i vissa fall när föräldrar och barn sammanbor samt om bostadsstandarden är väsentligt högre än vad som kan anses svara mot gäldenärens och familjens behov. Bostadsstandarden anses väsentligt överstiga hushållets behov om hushåll med en boende disponerar större utrymme än tre rum och kök, eller om annat hushåll disponerar större utrymme än tre rum och kök med tillägg av ett rum för varje person som tillkommer över en. Om synnerliga skäl föreligger, kan undantag medges från principen att bostadskostnaden reduceras om gäldenären eller familjen disponerar ett för stort antal rum i förhållande till antalet boende.

5. Skuldsanering

Enligt 8 § andra stycket skuldsaneringslagen (1994:334) skall en gäldenär som beviljas skuldsanering få förbehålla sig medel för sin egen och familjens försörjning. Därvid skall bestämmelserna i 7 kap. 4 och 5 §§ UB om förbehållsbelopp vid löneutmätning vara vägledande. Att normen är vägledande innebär att den normalt skall tillämpas, såvida det inte i det enskilda fallet finns särskild anledning att frångå den (prop. 1993/94:123 s. 113).

6. Bistånd enligt socialtjänstlagen

Enligt socialtjänstlagen (2001:453), SoL, har den som inte själv kan tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på annat sätt rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt. Genom biståndet skall den enskilde tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Stödet är avsett att vara ett yttersta skyddsnät för människor i tillfällig ekonomisk kris.

Bedömningen av vad som utgör "skälig levnadsnivå" skall enligt motiven (prop. 1979/80:1 s. 186 f.) ske bl.a. med utgångspunkt i den tid och de förhållanden under vilka den hjälpbehövande lever.

Av 4 kap 3 § SoL följer att försörjningsstöd lämnas för skäliga kostnader för

1. livsmedel, kläder och skor, lek och fritid, förbrukningsvaror, hälsa och hygien samt dagstidning, telefon och TV-avgift,
2. boende, hushållsel, arbetsresor, hemförsäkring samt medlemskap i fackförening och arbetslöshetskassa.

För kostnaderna under punkt 1 fastställer regeringen (2 kap. 1 § socialtjänstförordningen [2001:937]) varje år en norm som ska gälla för hela landet (den s.k. riksnormen). För bestämmande av riksnormen skall beaktas att den enskilde skall uppnå en skälig levnadsnivå i fråga om de behov som beloppet är avsett att täcka.

Riksnormen grundar sig på KOV:s senaste pris- och konsumtionsundersökningar. Jämfört med KOV:s beräkningar är riksnormen dock mindre differentierad. Färre personkategorier används. Riksnormen beaktar inte heller kostnadsskillnader mellan könen och bland vuxna inte heller skillnader mellan åldersgrupper. De gemensamma hushållskostnaderna i riksnormen omfattar samma poster som KOV:s beräkningar utom hemförsäkring och möbler/husgeråd/TV/textilier. Ersättning för hemförsäkring beräknas i stället särskilt enligt punkt 2 i 4 kap. 3 § SoL. Bistånd genom bidrag till t.ex. möbler och husgeråd som den enskilde kan ha behov av för att tillförsäkras en skälig levnadsnivå omfattas av det som i 4 kap. 1 § SoL benämns som "livsföring i övrigt" (prop. 2001/01:80 s. 92).

Om det i ett enskilt fall finns särskilda skäl skall socialnämnden frångå riksnormen och biståndet beräknas till en högre nivå. Ett sådant fall kan vara när sökanden av medicinska skäl har behov av särskild kost som är dyrare än vanlig kost. Ett annat fall kan vara om en person på grund av rörelsehinder eller andra skäl har svårigheter att upprätthålla kontakter med andra. Nivån kan i ett sådant fall behöva höjas för att täcka extra utgifter för telefon och tidningar, om dessa extra utgifter inte täcks av annat särskilt stöd, exempelvis handikappersättning (prop. 1996/97:124 s. 170).

Även en sänkning av nivån kan komma i fråga om särskilda skäl föreligger i det enskilda fallet. Ett sådant exempel är att den enskilde råkat i ett akut nödläge och därigenom blivit i behov av ett tillfälligt, reducerat bistånd. I andra fall kan det vara uppenbart att den enskilde inte har vissa kostnader som ingår i riksnormen. Det kan t.ex. gälla en missbrukare som uppenbart inte använder biståndet till vad det är avsett för (prop. 1996/97:124 s. 170).

Riksnormen år 2002 för ett hushåll utan barn utgörs av summan av de personliga kostnaderna för samtliga medlemmar i hushållet och de gemensamma hushållskostnaderna beräknade enligt följande tabeller.

Tabell 5 Personliga kostnader i kr per månad – vuxna

Ensamstående	Samboende
2 520	4 570

Tabell 6 Gemensamma hushållskostnader i kr per månad – medlemmar i hushållet

1 person	2 per- soner	3 per- soner	4 per- soner	5 per- soner	6 per- soner	7 per- soner
620	710	810	870	970	1 030	1 090

Som framgår ovan gäller rätten till ekonomiskt bistånd även kostnader för boende, hushållsel, arbetsresor, hemförsäkring, medlemskap i fackförening och arbetslöshetskassa. För dessa kostnader finns ingen fastställd riksnorm utan en prövning får göras i varje särskilt fall utifrån den enskildes individuella behov och kostnader. Hänsyn tas därvid till de faktiska kostnaderna och en jämförelse görs med vad en låginkomsttagare normalt har råd att kosta på sig. Vid bedömningen vägs också kostnadsläget för boende, hushållsel och arbetsresor i den aktuella kommunen in.

Försörjningsstödet har i och med den nya lagstiftningen som trädde i kraft den 1 januari 2002 renodlats till att enbart omfatta sådana kostnader som är regelbundet återkommande. Ekonomiskt bistånd för läkarvård, tandvård och glasögon har lyfts ut från försörjningsstödet och innefattas numera i det som i 4 kap 1 § SoL betecknas som "livsföring i övrigt" (prop. 2000/01:80 s. 91 f.).

Begreppet livsföringen i övrigt avser alla de olika behov som den enskilde kan ha och för vilka den enskilde kan ha rätt till bistånd för att tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Det kan vara bistånd till läkarvård eller tandvård, glasögon, möbler, husgeråd, vinterkläder m.m. En individuell bedömning måste göras i varje enskilt fall (prop. 2000/01:80 s. 92).

Bostadskostnad

1. Riksförsäkringsverkets normer för beräkning av skälig bostadskostnad

Nedan redovisas normer för skälig bostadskostnad som gäller år 2002 enligt Riksförsäkringsverkets (RFV) beräkningar med stöd av 13 kap. 1 § 1 förordningen (1995:239) om förmåner till totalförsvarspliktiga och 4 § bostadsbidragsförordningen (1993:739) (se RFV:s föreskrifter [RFFS 1995:10] om familjebidrag). Normerna räknas om varje år.

Normerna används bl.a. för att bestämma vad som är skälig bostadskostnad vid beräkning av bostadsbidrag enligt 7 kap. 12 § förordningen om förmåner till totalförsvarspliktiga. Bostadskostnaden anses skälig om den inte överstiger det belopp som gäller som högsta godtagbara kostnad. Finns det särskilda skäl, får en högre bostadskostnad godtas som skälig. Den genomsnittliga kostnaden används om den bidragsberättigade bor tillsammans med sina föräldrar för att beräkna hans eller hennes andel i föräldrarnas bostadskostnad. Genomsnittskostnaden används också vid beräkning av sökandens andel av bostadskostnaden i vissa situationer inom andra förmånsslag, nämligen bostadsbidrag, bostadstillägg till pensionärer och familjebidrag vid s.k. föräldraboende.

Uppgifterna som används för att beräkna *genomsnittskostnader* hämtas från den av Statistiska centralbyrån (SCB) varje år genomförda Bostads- och hyresundersökningen (BHU). Siffrorna avser hyreslägenheter (År 2002 Statistiskt meddelande BO 39 SM 0102). Uppgifterna från SCB räknas därefter upp till aktuellt år med en prognosfaktor som RFV erhåller från Konjunkturinstitutet.

Normerna som avser *högsta godtagbara kostnad* baseras också på material från SCB (År 2002 Statistiskt meddelande BO 30 SM 0101). Beloppen avspeglar hyreskostnaderna i nyproducerade lägenheter. Eftersom kostnaden för nybyggda lägenheter sedan några år tillbaka har varierat kraftigt väljer RFV för närvarande att

använda sig av ett genomsnitt av dagens hyror för de tio senaste årens lägenhetsproduktion i stället för bara det senaste årets.

Vid den slutliga tabellsammanställningen används trångboddhetsnorm 3, vilken innebär att hushåll utan hemmavarande barn antas bo i två rum och kök, hushåll med ett barn antas bo i tre rum och kök, hushåll med två barn antas bo i fyra rum och kök och hushåll med tre barn antas bo i fem rum och kök.

Tabell 1 Normer för 2002 års bostadskostnader

	Genomsnittskostnad kr/månad	Högsta godtagbara kostnad kr/månad
Stor-Stockholm		
1–2 vuxna	4 175	6 050
+ 1 barn	5 050	7 200
+ 2 barn	6 225	8 800
+ 3– barn	8 000	10 400
Stor-Göteborg		
1–2 vuxna	4 175	5 680
+ 1 barn	5 050	6 925
+ 2 barn	6 200	8 550
+ 3– barn	7 950	10 075
Kommuner med fler än 75 000 invånare		
1–2 vuxna	3 700	5 150
+ 1 barn	4 575	6 350
+ 2 barn	5 675	7 750
+ 3– barn	7 175	9 325
Övriga kommuner		
1–2 vuxna	3 475	4 925
+ 1 barn	4 375	5 925
+ 2 barn	5 300	7 275
+ 3– barn	6 325	8 500

2. Statistiska centralbyråns undersökningar

Nedan redovisas SCB:s statistik från Bostads- och hyresundersökningen 2000 (BHU 2000).

Tabellerna 2–5 visar genomsnittlig bostads- respektive nettoutgift (bostadsutgift som är korrigerad med hänsyn till skatteeffekt samt minskad med bostadsbidrag) per hushåll och månad efter hushållstyp och region avseende år 2000 (Statistiskt meddelande

BO 31 SM 0201, tabell 12 och 13. Tabellerna har räknats om till utgift per månad).

Tabell 6 visar genomsnittlig hyra per lägenhet i januari 2002 efter region och lägenhetstyp för hyreslägenheter (Statistiskt meddelande BO 39 SM 0202, tabell 7).

Tabell 2 Genomsnittlig bostadsutgift per hushåll efter hushållstyp och region 2000, samtliga upplåtelseformer (hyresrätt, bostadsrätt och småhus). Kr per månad

Hushållstyp	Stor- Stockholm	Stor- Göteborg	Kommuner med fler än 75 000 inv.	Övriga kommuner
Enpersonshushåll	3 725	3 609	3 292	3 242
Endast makar el. sambor	5 309	5 275	4 700	4 700
Ensamstående m. barn	5 409	5 300	4 834	4 517
Makar el. sambor+1 barn	7 184	6 600	5 942	4 825
+ 2 barn	8 584	7 167	6 775	6 775
+ 3– barn	7 834	7 509	6 709	5 650

Tabell 3 Genomsnittlig nettoutgift per hushåll efter hushållstyp och region 2000, samtliga upplåtelseformer (hyresrätt, bostadsrätt och småhus). Kr per månad

Hushållstyp	Stor- Stockholm	Stor- Göteborg	Kommuner med fler än 75 000 inv.	Övriga kommuner
Enpersonshushåll	3 425	3 475	3 142	3 067
Endast makar el. sambor	5 250	5 275	4 634	4 742
Ensamstående m. barn	4 350	4 075	3 608	3 558
Makar el. sambor+1 barn	6 942	6 484	5 809	4 733
+ 2 barn	8 142	6 800	6 467	6 492
+ 3– barn	7 450	7 084	6 133	5 367

Tabell 4 Genomsnittlig nettoutgift per hushåll efter hushållstyp och region 2000, endast hyresrätt. Kr per månad

Hushållstyp	Stor- Stockholm	Stor- Göteborg	Kommuner med fler än 75 000 inv.	Övriga kommuner
Enpersonshushåll	3 275	3 358	3 000	2 967
Endast makar el. sambor	4 367	5 050	4 242	3 958
Ensamstående m. barn	3 950	3 550	3 492	3 492
Makar el. sambor+1 barn	5 967	5 000	4 558	3 992
+ 2 barn	5 600	6 142	4 900	4 650
+ 3– barn	6 133	5 208	4 842	4 500

Tabell 5 Genomsnittlig nettoutgift per hushåll efter hushållstyp och region 2000, endast småhus. Kr per månad

Hushållstyp	Stor- Stockholm	Stor- Göteborg	Kommuner med fler än 75 000 inv.	Övriga kommuner
Enpersonshushåll	4 908	4 850	5 025	3 758
Endast makar el. sambor	6 125	5 592	5 100	5 000
Ensamstående m. barn	8 417 ¹	6 517	5 542 ¹	3 717
Makar el. sambor+1 barn	7 825	7 342	6 650	4 900
+ 2 barn	10 250	7 025	6 992	6 750
+ 3– barn	8 667	7 350	6 692	5 375

¹ Skattningen baseras på mindre än tio urvalsenheter.

Tabell 6 Genomsnittlig hyra i kr per hyreslägenhet i januari 2002 efter region och lägenhetstyp. Kr per månad

Lägenhetstyp	Stor- Stockholm	Stor- Göteborg	Kommuner med fler än 75 000 inv.	Övriga kommuner	Riket
1 rok	3 023	3 036	2 753	2 534	2 762
2 rok	4 113	3 987	3 722	3 477	3 732
3 rok	5 028	4 794	4 561	4 307	4 607
4 rok	6 124	5 972	5 685	5 246	5 686
5 rok	8 042	7 498	7 153	6 146	7 190

3. Hyresgästföreningens kartläggning av medelhyror

Hyresgästföreningen redovisar i rapporten "Hyror i landets 289 kommuner år 2001" medelhyror för lägenheter på två rum och kök med en yta på 60 kvadratmeter. Redovisningen bygger på uppgifter från allmännyttiga, kommunala bostadsföretag och i de kommuner där sådana saknas från privata fastighetsägare. Av rapporten framgår att det skiljer över 2 000 kr i månaden i hyra mellan landets billigaste kommun Bjurholm i Västerbotten (2 745 kr) och dyraste kommun Täby i Stor-Stockholm (4 784 kr). Medelhyran i hela riket år 2001 var 3 675 kr i månaden för en lägenhet om två rum och kök på 60 kvadratmeter.

4. Bidragsskyldigas bostadskostnader

I *tabell 7* nedan redovisas bostadskostnaderna, brutto och netto (dvs. efter avdrag för bostadsbidraget) för ett antal olika hushållstyper. Redovisningen begränsas till hushåll där det finns en eller två vuxna i hushållet. Med bidragsskyldiga hushåll avses hushåll där åtminstone en individ är bidragsskyldig för barn som inte bor i hushållet och där detta barn ingår i underhållsstödssystemet.

Uppgifterna är hämtade från Register- och intervjuundersökningen Hushållens ekonomi (HEK) som omfattar cirka 15 000 hushåll med närmare 24 000 individer. Uppgifterna, som avser år 2000, har räknats fram till år 2002.

Tabell 7 Genomsnittlig bostadskostnad, brutto och netto, för olika hushållstyper. Kr per månad

	Bidragsskyldiga hushåll		Samtliga hushåll	
	Bruttokostnad	Nettokostnad	Bruttokostnad	Nettokostnad
Ensamstående utan barn i hushållet	3 597	3 594	3 475	3 464
Ensamstående 1 barn i hushållet	4 420	3 422	4 586	3 732
Ensamstående 2 barn i hushållet	6 136	5 621	5 286	4 006
Ensamstående 3 barn i hushållet			5 416	3 724
Ensamstående 4 barn i hushållet			6 666	4 240
Ensamstående 5 barn i hushållet			4 805	1 947
Ensamstående 6 barn i hushållet			4 568	1 893
Samboende utan barn i hushållet	4 421	4 421	4 162	4 161
Samboende 1 barn i hushållet	4 629	4 567	5 077	5 014
Samboende 2 barn i hushållet	5 611	5 385	5 571	5 493
Samboende 3 barn i hushållet	6 163	5 988	5 706	5 548
Samboende 4 barn i hushållet	6 088	5 888	6 070	5 810
Samboende 5 barn i hushållet			6 679	5 653
Samboende 6 barn i hushållet			6 413	5 027
Samboende 7 barn i hushållet			6 174	6 174

Dataunderlaget för de bidragsskyldiga är knapphändigt. Slumpin-
slaget är därför stort för dessa hushåll.

I *tabell 8* redovisas bostadskostnader, brutto och netto, för hushåll med ensamstående bidragsskyldiga. Med ensamstående menas att det endast finns en vuxen i hushållet.

Uppgifterna är hämtade från HEK och avser 532 hushåll.

Tabell 8 Månatlig bostadskostnad, brutto och netto, för hushåll med ensamstående bidragsskyldiga. Kr per månad

	Genomsnitt	Median	Minimum	Maximum
Bruttokostnad	4 059	3 771	0	12 440
Nettokostnad	3 977	3 679	0	12 440

Vuxnas normalbehov (exkl. bostadskostnad)

Nedan följer en beräkning av kostnader som skulle kunna anses motsvara en vuxen persons normalbehov såvitt gäller andra levnadskostnader än bostadskostnaden.

De personliga kostnaderna består av kostnader för livsmedel, kläder och skor, fritid och lek, samt hygien. Vad gäller livsmedel har antagits att alla mål äts i hemmet eller att matlåda tas med till lunch. De gemensamma hushållskostnaderna inkluderar utgiftsposterna förbrukningsvaror, möbler/husgeråd/TV/textilier, dagstidning/telefon/TV-avgift och hemförsäkring. Kostnaden för hemförsäkring har av skäl som anförts i *bilaga 3*, avsnitt 2, angetts för fall att hushållet finns i en mindre tätort. Samtliga nu nämnda kostnader har hämtats ur KOV:s broschyr "Koll på pengarna" för år 2002.

Underhållsstödsutredningen har fått del av det siffermaterial som Utredningen om översyn av den ekonomiska statistiken tagit fram för att beräkna kostnader för hushållsel, lokala resor med kollektivtrafik, fackföreningsavgift och avgift till a-kassa, glasögon/linser, läkemedel, hälso- och sjukvård samt tandvård enligt Baskonsumtionsnivån. En beskrivning av denna konsumtionsnivå finns i bilaga 3. För en närmare beskrivning hänvisas till SOU 2002:73. Beträffande kostnader för lokala resor med kollektivtrafik har hänsyn dessutom tagits till uppgifter från tidningen Råd & Rön om kostnaden för sådana resor i Umeå och Uppsala. Siffrorna för dessa poster har räknats om till 2002 års nivåer av Konjunkturinstitutet.

Tabell 1 Vuxnas normalbehov år 2002. Kr/månad

	Kvinna 31–49 år	Man 31–49 år	Samboende
Livsmedel	1 200 kr	1 500 kr	2 500 kr
Kläder/skor	480 kr	480 kr	960 kr
Fritid/lek	340 kr	340 kr	680 kr
Hygien	240 kr	200 kr	440 kr
Förbrukningsvaror	90 kr	90 kr	130 kr
Möbler, husgeråd, TV, textilier m.m.	360 kr	360 kr	410 kr
Dagstidning, telefon, TV-avgift	530 kr	530 kr	580 kr
Hemförsäkring	50 kr	50 kr	50 kr
Hushållsel	154 kr	154 kr	249 kr
Lokala resor	354 kr	354 kr	708 kr
Fackförenings- och a-kasseavgift ¹	139 kr	139 kr	278 kr
Glasögon, linser	41 kr	41 kr	82 kr
Läkemedel, hälso- och sjukvård samt tandvård	188 kr	137 kr	269 kr
Summa kostnader	4 166 kr	4 375 kr	7 336 kr eller 3 668 kr för var och en av de samman- boende

¹ Bruttokostnaden för fackförenings- och a-kasseavgift uppgår till 201 kr. Utredningen har valt att sätta ned beloppet till 139 kr med hänsyn till att beloppet är avdragsgillt i deklarationen (skattesats 31 procent).

En jämförelse mellan de olika normerna för "levnadskostnader i övrigt"

Tabell 1 Levnadskostnader i kr per månad och i relation till prisbasbeloppet för år 2002 (37 900 kr)

	Ensamstående ¹	Makar, registrerade partner och sambor ² tillsammans
FB	3 790	5 685
	120 %	180 %
KOV ³	3 550	5 750
	112 %	182 %
UB	4 006	6 618
	127 %	210 %
Riksnormen	3 140	5 280
	99 %	167 %
Baskonsumtionsnivån ⁴	4 446 ⁵	7 696 ⁶
	141 %	244 %
Skälig levnadsnivå ⁷	3 961 ⁸	6 855 ⁹
	125 %	217 %

¹ För en man i åldern 31–49 år

² För ett par i åldern 31–49 år

³ Kostnaden för hemförsäkring avser hushåll i mindre tätort (under 50 000 inv.)

⁴ Se SOU 2002:73.

⁵ Underhållsstödsutredningen har räknat upp siffrorna i SOU 2002:73 till 2002 års nivåer. Vid uppräknigen har konsumentprisindex använts.

⁶ Se not 5.

⁷ Se SOU 2002:73.

⁸ Se not 5.

⁹ Se not 5.

Jämförelsen visar att grundnormerna är olika. För att jämförelsen skall bli meningsfull måste man emellertid beakta att de olika grundbeloppen inte omfattar samma poster. Det skall också hållas i minnet att de olika schablonerna är avsedda att användas i skilda sammanhang. Detta motiverar vissa skillnader.

Möbler, husgeråd, TV, textilier m.m.

I KOV:s kostnadsberäkningar ingår posten "möbler, husgeråd, TV, textilier m.m." med 360 kr per månad för ensamstående och med 410 kr per månad för sammanboende. Posten ingår också i Baskonsumtionsnivån men inte i riksnormen, normalbeloppet enligt UB, normalbeloppet enligt FB eller den Skäliga levnadsnivån. Enligt SoL kan dock – som tidigare påpekats – kostnader för möbler, husgeråd m.m. ersättas om dessa anses nödvändiga för den enskildes livsföring i övrigt. Vid beräkning av förbehållsbelopp vid utmätning av lön m.m. kan i förbehållsbeloppet inräknas belopp som gäldenären betalar till annan, som vid utmätningen har bättre rätt till lönen. Och vid beräkning av underhållsbidrag enligt FB kan skulder för nödvändigt bohag efter en separation föranleda att ett högre förbehållsbelopp än normalbeloppet godtas. Vidare är avsaknaden av denna post i normalbeloppet enligt FB ett av skälen till att Socialstyrelsen rekommenderat att den bidragsskyldiges hela överskott inte bör tas i anspråk till underhållsbidrag utan att han eller hon i allmänhet bör få behålla minst 300 kr utöver förbehållsbeloppet.

Fritid och lek

I KOV:s beräkningar uppskattas posten fritid/lek till 340 kr per person och månad. I riksnormen ingår denna post med samma belopp. Kostnader för fritid/lek ingår också i Baskonsumtionsnivån och i den Skäliga levnadsnivån. Posten ingår inte i normalbeloppet enligt UB eller normalbeloppet enligt FB. Detta är också ett skäl till att Socialstyrelsen rekommenderat att en bidragsskyldig enligt FB alltid bör få behålla minst 300 kr utöver förbehållsbeloppet.

Hemförsäkring

Kostnad för hemförsäkring ingår inte i riksnormen. Hemförsäkring ersätts dock inom ramen för försörjningsstödet men efter en prövning i varje särskilt fall utifrån den enskildes individuella kostnad. Övriga normer innefattar kostnad för hemförsäkring.

Arbetsresor

I normalbeloppet för egna levnadskostnader enligt FB anses normala kostnader för resor till och från arbetet ingå med tio procent av prisbasbeloppet (dvs. 316 kr per månad år 2002). I Baskonsumtionsnivån och i den Skäliga levnadsnivån ingår kostnader för lokala resor med kollektivtrafik. Posten ingår inte i de övriga normerna. Tillägg för denna kostnad kan dock göras till normalbeloppet enligt UB. Vidare ersätts arbetsresor inom ramen för försörjningsstödet efter en individuell prövning på samma sätt som hemförsäkring. KOV beräknar inte kostnader för arbetsresor.

Fackförenings- och a-kasseavgift

Avgifterna ingår i normalbeloppet för egna levnadskostnader enligt FB, normalbeloppet enligt UB, Baskonsumtionsnivån respektive den Skäliga levnadsnivån. Beloppen ingår inte i riksnormen men ersätts efter en individuell prövning på samma sätt som gäller för hemförsäkring och arbetsresor. Avgifterna kostnadsberäknas inte av KOV.

Läkemedel, hälso- och sjukvård samt tandvård

Posten ingår i Baskonsumtionsnivån och den Skäliga levnadsnivån. Kostnader för normal hälso- och sjukvård ingår i normalbeloppet enligt FB. Normalbeloppet enligt UB anses innefatta tandvård, enklare behandling. Tillägg till normalbeloppet enligt UB kan göras för utgifter till följd av sjukdom. Posten ingår inte i riksnormen. Enligt SoL ersätts kostnader för läkemedel, hälso-, sjuk- och tandvård inom ramen för den enskildes rätt till bistånd för sin "livsföring i övrigt". KOV kostnadsberäknar inte denna post.

Semester

Kostnader för semester ingår i Baskonsumtionsnivån. Bistånd till rekreations- och semesterresor kan i vissa fall lämnas enligt SoL. Posten ingår inte i någon av de andra normerna.

*En jämförelse mellan de olika normerna***Tabell 2 Totala kostnader per månad år 2002 för vuxna enligt några olika normer**

Ålder, kön	Normalbelopp FB	Konsument- verket	Normalbelopp UB	Riksnormen	Baskonsum- tionsnivån	Skälig levnadsnivå
31–49 år, kvinna	3 790 kr	3 290 kr	4 006 kr	3 140 kr	4 446 kr	3 961
31–49 år, man	3 790 kr	3 550 kr	4 006 kr	3 140 kr	4 446 kr	3 961
	Livsmedel	Livsmedel	Livsmedel	Livsmedel	Livsmedel	Livsmedel
	Kläder/skor	Kläder/skor	Kläder/skor	Kläder/skor	Kläder/skor	Kläder/skor
		Fritid/lek		Fritid/lek	Fritid/lek	Fritid/lek
	Hygien	Hygien	Hygien	Hygien	Hygien	Hygien
	Förbruk- ningsvaror	Förbruk- ningsvaror	Förbruk- ningsvaror	Förbruk- ningsvaror	Förbruk- ningsvaror	Förbruk- ningsvaror
		Möbler/hus- geråd/TV/ textilier			Möbler/hus- geråd/TV/ textilier	
	Dagstidning/ telefon/TV- avgift	Dagstidning/ telefon/TV- avgift	Dagstidning/ telefon/TV- avgift	Dagstidning/ telefon/TV- avgift	Dagstidning/ telefon/TV- avgift	Dagstidning/ telefon/TV- avgift
	Hemförsäkring	Hemförsäkring	Hemförsäkring		Hemförsäkring	Hemförsäkring
	Hushållsel		Hushållsel		Hushållsel	Hushållsel
	Fackförenings- och a-kasse- avgift		Fackförenings- och a-kasse- avgift		Fackförenings- och a-kasse- avgift	Fackförenings- och a-kasse- avgift
			Andra med- lemsavgifter			
			Tandvård, enklare be- handling		Tandvård	Tandvård
			Mindre utgifter för tillfälliga behov			
	Arbetsresor				Lokala resor	Lokala resor
	Hälso- och sjukvård				Läkemedel, hälso- och sjukvård	Läkemedel, hälso- och sjukvård
					Glasögon	Glasögon
					Semester	
	Normalbe- loppet kan frångås på grund av särskilda om- ständigheter		Avvikelse från normalbeloppet kan medges	Normen kan frångås om särskilda skäl föreligger		

I *tabell 2* görs en sammanställning av vuxna ensamståendes kostnader enligt normalbeloppet vid beräkning av underhållsbidrag, KOV:s beräkningar av skäliga levnadskostnader, normalbeloppet vid utmätning av lön m.m., riksnormen inom försörjningsstödet, den föreslagna Baskonsumtionsnivån och Skälig levnadsnivå.

Analys av alternativa återbetalningsregler

Av ekonomen Tom Nilsson

Inledning

I Underhållsstödsutredningens uppdrag ingår att överväga ändringar i reglerna för återbetalning av underhållstöd. Enligt direktiven är de nuvarande reglerna så utformade att det finns betalande som faller under socialbidragsnormen som ett resultat av återbetalningen. Enligt direktiven skall utredningen också pröva om schablonbelopp kan användas för boendekostnad och levnadskostnader i övrigt samt om reglerna bör differentieras för olika familjeförhållanden. I denna bilaga redovisas resultatet av några simuleringsberäkningar som gjorts med direktivens skrivningar enligt ovan för ögonen.

Analysen görs på hushållsnivå

Det är individer som är bidragsskyldiga. Jag har dock valt att beskriva utfallet av alternativa regler på hushållsnivå. Jag har dessutom valt kosthushåll som indelningsgrund. Med kosthushåll menas den enhet av personer som delar gemensamt hushåll. Det innebär att en eventuell ny partner, nya barn och vuxna barn över 18 år kan ingå i hushållet.

Två kriterier skall vara uppfyllda för att kosthushållet skall ingå i gruppen bidragsskyldiga hushåll. Det första kriteriet är att åtminstone en individ i hushållet skall vara bidragsskyldig för barn som inte bor i hushållet. Det andra kriteriet är att denna individ skall ingå i underhållsstödssystemet. Bidragsskyldiga som inte ingår i underhållsstödssystemet omfattas alltså inte. Att underhållsstöd inte lämnas kan ha olika orsaker. En orsak kan vara att den bidragsskyldige betalar ett underhållsbidrag till barnet som är högre än det underhållsstöd barnet annars skulle ha fått. Barnet har då inte rätt

till underhållsstöd. En annan orsak kan vara att boföräldern inte ansökt om underhållsstöd.

Analysen beaktar att underhållsstöd kan utges såväl som fullt underhållsstöd som i form av utfyllnadsbidrag (exkl. utfyllnadsbidrag vid växelvis boende).

Vissa beräkningstekniska överväganden

Exkluderingar ur den disponibla inkomsten

I framställningen nedan redovisas hur de bidragsskyldiga hushållen påverkas av de alternativa regler som prövas. Hushållens disponibla inkomst utgör grunden för mått som beskriver denna påverkan. Dock har jag valt att från definitionen av den disponibla inkomsten exkludera såväl socialbidrag som kyrkoavgiften.

Jag har valt att exkludera socialbidraget eftersom man bäst erhåller relevant kunskap med hjälp av mått där socialbidraget är exkluderat. En viktig kunskap jag söker är om och, i så fall, i vilken utsträckning återbetalningen av underhållsstöd medför att det bidragsskyldiga hushållet förs från en inkomst över skälig levnadsnivå till en inkomst under skälig levnadsnivå. Här kan jag referera till skrivningarna i direktiven där det framhålls att de nuvarande reglerna är så utformade att det finns bidragsskyldiga som faller under socialbidragsnormen som ett resultat av återbetalningen. Om jag hade räknat in socialbidraget i den disponibla inkomsten, skulle information om detta förhållande kunna gå förlorad. Jag är alltså intresserad av inkomstförhållanden exklusive en eventuell inkomstförstärkning med socialbidrag.

I andra sammanhang betraktas kyrkoavgiften som en negativ transferering vid beräkning av den disponibla inkomsten. Jag har dock valt att här inte betrakta denna som en negativ transferering. Avgifter till trossamfund varierar stort och är inte obligatoriska.

Skälig levnadsnivå

Det finns i dag ingen standard som för varje sammansättning av ett kosthushåll anger den disponibla inkomst som motsvarar skälig levnadsnivå. Dock har Utredningen om översyn av den ekonomiska statistiken i ett delbetänkande Förbättrad statistik om hushållens inkomster (SOU 2002:73), lämnat förslag till en sådan

standard. Jag har i mina beräkningar använt delbetänkandets siffror för år 2000 framräknade med KPI till år 2002.

Det finns anledning att särskilt uppmärksamma att det mått på skälig levnadsnivå jag använder här innebär att de boendekostnader som anses nödvändiga inte innehåller någon regional variation. Detta behöver nämnas då några av de regelalternativ som prövas här är regionindelade. När jag alltså mäter utfallet av även sådana regler gör jag det mot en riksgemensam boendekostnad.

Anstånd

Jag har valt att göra beräkningarna som om bidragsskyldiga som har möjlighet att få helt eller delvis anstånd med återbetalning, inte utnyttjar denna möjlighet utan betalar det fastställda återbetalningsbeloppet. Det finns visserligen vissa uppgifter om anstånd i den databas som använts men efter överväganden om olika alternativ har jag funnit att detta metodval ger den sannaste bilden. Det visar sig dessutom att skillnaderna i utfall mellan att försöka ta hänsyn till anstånd och att inte göra det är små.

Underhållsstödets nivå

En annan egenskap hos de nuvarande reglerna är att det maximala återbetalningsbeloppet är detsamma som underhållsstödets nivå, för närvarande 1 173 kronor per månad. Ett annat belopp skulle alltså påverka det maximala återbetalningsbeloppet. De beräkningar som här genomförts enligt alternativa regler har utgått från nuvarande nivå på underhållsstödet.

Dataunderlaget

Register- och intervjuundersökningen Hushållens ekonomi (HEK) som består av cirka 35 000 individer i cirka 15 000 hushåll har utgjort datagrunden för beräkningarna. Data avser år 2000 och har med hjälp av Regeringskansliets prognoser räknats fram till år 2002.

I databasen har jag funnit närmare 600 bidragsskyldiga hushåll som på totalnivå representerar drygt 200 000 sådana hushåll.

Mikrosimulering

Beräkningarna har gjorts i mikrosimuleringsmodellen FASIT. De alternativa reglerna har avbildats och beräknats på varje individ i databasen som är bidragsskyldig.

Använda mått

Jag har mätt utfallet enligt sex olika mått:

1. Det första måttet anger helt enkelt den bedömda förändrade kostnaden för staten som ett resultat av alternativa regeländringar. Egentligen återspeglar måttet förändringar av intäkter. Minskade intäkter tolkas alltså som ökade kostnader. Måttet har skapats genom att alternativets intäkter har jämförts med de intäkter som beräknas uppstå med nuvarande regler. Kostnaden är skillnaden mellan dessa storheter.
2. Det andra måttet anger hur stor andel av de bidragsskyldiga i underhållsstödssystemet som är återbetalningsskyldiga som ett resultat av regeln. Måttet anger alltså hur stor andel som är skyldiga att återbetala.
3. Det tredje måttet är andelen återbetalningsskyldiga bland samtliga hushåll med bidragsskyldiga i systemet som har inkomster som understiger skälig levnadsnivå.
4. Det fjärde måttet anger hur stor andel av samtliga bidragsskyldiga hushåll som faller under skälig levnadsnivå som ett resultat av att de är skyldiga att återbetala underhållsstöd. Strängt taget kan måttet uppfattas som ett specialfall av det tredje måttet. De hushåll som finns i denna kategori återfinns också i den andel som anges enligt det tredje måttet.
5. Det femte måttet anger hur stor andel av de bidragsskyldiga i hushåll med en inkomst över skälig levnadsnivå som också är återbetalningsskyldiga i systemet.
6. Det sjätte, och sista, måttet anger hur stor andel av samtliga bidragsskyldiga hushåll som får ett dåligt utbyte av en inkomstökning på 60 000 respektive 12 000 kronor per år. Med dåligt utbyte menar jag här en situation där den disponibla inkomsten ökar med mindre än 20 procent av löneökningen. Förändringen av den disponibla inkomsten beror på kombinationseffekter av skatter, andra transfereringar

och återbetalningsskyldigheten inom systemet för underhållsstöd.

Nuvarande regler

De nuvarande reglerna har två huvudbeståndsdelar; ett grundavdrag och en procentsats. Grundavdraget uppgår i dag till 72 000 kronor. En återbetalningsgrundande inkomst upp till den nivån innebär att den bidragsskyldige inte är återbetalningsskyldig för underhållsstöd. På återbetalningsgrundande inkomster över grundavdraget tillämpas procentsatser som bestäms i förhållande till hur många barn den bidragsskyldige har underhållsskyldighet för enligt 7 kap. 1 § föräldrabalken. Procentsatserna anger hur stor del av den på angivet sätt överskjutande inkomsten den bidragsskyldige skall betala.

Resultat av beräkningar enligt de alternativa reglerna

De alternativa reglerna har precis som de nuvarande två beståndsdelar. Den ena delen är ett grundavdrag som anger den inkomstnivå som måste uppnås för att återbetalning alls skall åläggas. De alternativa grundavdragen har i grunden utgått ifrån bedömningar gjorda av utredningen om nivån på den inkomst den bidragsskyldige får förbehållas för sin egen försörjning. Vid differentieringen för familjeförhållanden har därvid antagits att en samboende kan förbehållas ett lägre belopp som ett resultat av de stordriftsfördelar ett samboende innebär. Beräkningarna belyser också vad det skulle innebära om den som är underhållsskyldig för tre eller fler barn får förbehållas ett högre belopp.

Den andra delen är den procent som anger hur stort uttaget ska vara i förhållande till den inkomst som överstiger grundavdraget. Vid beräkningarna har procentsatserna 69, 50 och 30 prövats. Procentsatserna delas lika mellan alla barn som en bidragsskyldig är underhållsskyldig för. Om man väljer procentsatsen 69 % beräknas återbetalningsbeloppet för en bidragsskyldig med ett barn med denna procentsats, har han eller hon två barn blir procentsatsen 34,5 procent per barn, för tre barn 23,0 procent per barn o.s.v.

I tabell 1 nedan redovisas de levnadskostnader (exklusive boendekostnader) utredningen anser att en bidragsskyldig skall få förbehålla sig för sin egen försörjning innan återbetalningsskyldighet

inträder. Det lägre beloppet för en samboende beror på antagna stordriftsfördelar av samboendet.

Tabell 1 Bedömda levnadskostnader per person och månad. Kronor

Ensamstående	Samboende
4 375	3 668

Enligt direktiven skall utredningen pröva schablonbelopp för boendekostnader. Utredningen har vid dessa beräkningar gjort detta genom att låta underlagen för grundavdragen, dvs. det belopp den bidragsskyldige får förbehålla sig för egen försörjning, inkludera såväl schablonbestämda boendekostnader som övriga levnadskostnader. Vid beräkningarna har RFV:s regler för skälig bostadskostnad vid beräkning av bostadsbidrag enligt förordningen (1995:239) om förmåner till totalförsvarspliktiga använts. I tabell 2 nedan redovisas de boendekostnader som utgjort grunden för skapande av boendedelen i grundavdraget.

Tabell 2 Genomsnittlig boendekostnad per månad för 1-2 vuxna. Kronor

Stor-Stockholm	Stor-Göteborg	> 75 000	Övriga	Ovägt genomsnitt
4 175	4 175	3 700	3 475	3 881

Boendekostnaderna utgör kärnproblemet vid formuleringen av grundavdraget. Valet av schablon för boendekostnaderna har stor inverkan på grundavdragets nivå. För att belysa betydelsen för statens finanser och de bidragsskyldiga har jag valt tre olika schabloner med utgångspunkt i de boendekostnader som redovisas i tabell 3. Den första schablonen utgörs av kostnaden för Stor-Stockholm och Stor-Göteborg (storstadsgenomsnitt). Den andra utgörs av det ovägda riksgenomsnittet grundat på de fyra regionerna. Den tredje schablonen innebär att jag tillämpar boendekostnaden i tabell 2 i respektive region.

Vid beräkningarna av grundavdragets nivå har jag prövat två versioner av hänsynstagande till stordriftsfördelar vid samboende. I den ena versionen har jag endast låtit övriga levnadskostnader påverkas men inte boendekostnaderna. I den andra versionen har jag låtit såväl övriga levnadskostnader som boendekostnader påverkas.

Vid beräkningarna har jag utgått från antagandet att den bidragsskyldige står för halva bostadskostnaden.

Utöver boendekostnaderna och övriga levnadskostnader har i underlaget för grundavdraget inkluderats ett månatligt belopp på 300 kronor.

Grundavdraget skapas slutligen genom att det framkomna beloppet räknas upp med hänsyn tagen till en skattesats på 31 procent.

I tabell 3 nedan redovisas de grundavdrag som tillkommet enligt tillvägagångssättet ovan och som prövats vid beräkningarna.

Tabell 3 Alternativa grundavdrag som prövats vid beräkningarna

	Enhetligt	Sambo små stordrifts- fördelar	Sambo stora stordrifts- fördelar
Ovägt riks- genomsnitt	148 800	136 500	105 300
4-regioner			
Storstads- områdena ¹	153 900	141 600	106 400
> 75 000	145 700	133 400	101 200
Övriga	141 700	129 400	99 200

¹ Med storstadsområdena menas Stockholms- och Göteborgsregionen.

När jag låtit grundavdraget påverkas av antalet barn har jag höjt grundavdraget med 12 000 kronor för den bidragsskyldige som är underhållsskyldig för tre eller fler barn. Det innebär t.ex. att en bidragsskyldig som bor ensam i Stor-Stockholm och som har tre eller fler barn när det alternativet beräknas får ett grundavdrag på 165 900 istället för 153 900.

Förutom beräkningar enligt utgångsläget har jag beräknat utfall, i olika avseenden som redovisas nedan, för 18 olika regelutformningar.

I tabellerna 4–9 nedan redovisas utfallet av beräkningarna enligt de olika alternativen.

I tabell 4 nedan redovisas de beräknade kostnaderna av de olika alternativa reglerna.

Tabell 4 Kostnadsökningar. Miljoner kronor

		Enhetligt	Enhetligt +barn	Sambo små	Sambo små + barn	Sambo stora	Sambo stora + barn
Storstads-	69%	319	349	263	297	167	185
genom	50%	369	407	320	357	212	242
snitt	30%	501	539	458	497	342	377
Ovägt	69%	252	292	197	239	121	148
riksgenom-	50%	313	351	261	298	175	203
snitt	30%	440	483	395	437	298	336
4 regioner	69%	189	233	142	187	73	82
	50%	252	287	205	244	125	136
	30%	381	422	337	375	245	269

Av tabellen framgår att kostnaderna, i meningen minskade intäkter, ökar med mellan 73 och 539 miljoner kronor, beroende på alternativ.

Av tabellen framgår också att alternativ som bygger på boendekostnader i storstadsområdena innebär kostnadsökningar på mellan 167 och 539 miljoner kronor. De alternativ som bygger på ett ovägt riksgenomsnitt kostar mellan 121 och 483 miljoner kronor. De alternativ som bygger på boendekostnaderna i fyra regioner kostar mellan 73 och 422 miljoner kronor.

Av tabellen framgår även att kostnaderna ökar med fallande uttagsprocent.

Tabellen visar också att ett enhetligt grundavdrag med barn-tillägg innebär störst kostnadsökningar. Alternativet med hänsynstagande till sambo med antagande om stora stordriftsfördelar leder till de lägsta kostnadsökningarna.

Tabell 5 Procentandel återbetalningsskyldiga av samtliga bidragsskyldiga i systemet

		Enhetligt	Enhetligt +barn	Sambo små	Sambo små +barn	Sambo stora	Sambo stora +barn
Nuvarande	–	65	–	–	–	–	–
Storstads- genomsnitt	69%	48	47	50	49	51	51
	50%	48	47	49	48	51	51
	30%	46	45	48	47	50	50
Ovägt riksgenom- snitt	69%	51	49	52	51	53	52
	50%	50	48	51	50	53	52
	30%	49	47	50	49	52	51
4 regioner	69%	53	52	54	52	55	54
	50%	53	51	53	52	55	54
	30%	51	50	52	51	53	53

Av tabellen framgår att med nuvarande regler är 65 procent av de bidragsskyldiga återbetalningsskyldiga i systemet. De alternativa regler som prövats här innebär att mellan 47 och 54 procent av de bidragsskyldiga skulle bli återbetalningsskyldiga.

Av tabellen framgår också att storstadsalternativen innebär en procentandel betalningsskyldiga på mellan 46 och 51 procent. Det ovägda genomsnittet innebär en procentandel på mellan 47 och 53 procent. Det regionindelade alternativet ger mellan 50 och 55 procent återbetalningsskyldiga.

Av tabellen framgår även att andelen betalningsskyldiga faller något med fallande uttagsprocent. Detta beror på beräkningarna bygger på den nuvarande regeln som innebär att återbetalningsbelopp under 100 kronor bortfaller.

Tabellen visar också att alternativet med hänsynstagande till sambo med antagande om stora stordriftsfördelar innebär den högsta andelen betalningsskyldiga. Enhetligt grundavdrag med tillägg för barn leder till den lägsta andelen betalningsskyldiga.

Tabell 6 Procentandel återbetalningsskyldiga i hushåll med inkomster under skälig levnadsnivå bland samtliga bidragsskyldiga i systemet

		Enhetligt	Enhetligt +barn	Sambo Små	Sambo små + barn	Sambo stora	Sambo stora + barn
Nuvarande	–	3,5	–	–	–	–	–
Storstads- genomsnitt	69%	0,7	0,6	0,8	0,7	1,2	1,2
	50%	0,7	0,6	0,8	0,7	1,2	1,2
	30%	0,7	0,6	0,7	0,7	1,2	1,2
Ovägt riksgenom- snitt	69%	0,8	0,6	0,9	0,7	1,3	1,2
	50%	0,7	0,6	0,8	0,7	1,2	1,2
	30%	0,7	0,6	0,8	0,7	1,2	1,2
4 regioner	69%	1,4	0,8	1,5	1,1	1,7	1,3
	50%	1,4	0,8	1,4	1,0	1,7	1,3
	30%	0,7	0,6	0,8	0,7	1,2	1,0

Av tabellen framgår att med nuvarande regler är 3,5 procent av de bidragsskyldiga återbetalningsskyldiga och har samtidigt inkomster under skälig levnadsnivå. De alternativ som prövats för ner denna andel till mellan 0,6 och 1,7 procent.

Storstadsalternativen innebär andelar mellan 0,6 och 1,2 procent. Det ovägda genomsnittet ger andelar mellan 0,6 och 1,3 procent. Regionalalternativen ger andelar mellan 0,6 och 1,7 procent. En förklaring till variationen är att det mått på skälig levnadsnivå som används, vad gäller boendekostnader är enhetligt över hela landet.

Av tabellen framgår även att andelen återbetalningsskyldiga under skälig levnadsnivå har en svagt fallande tendens med fallande uttagsprocent.

Tabellen visar också att andelen är störst vid hänsynstagande till sambo med antagande om stora stordriftsfördelar. Andelen är lägst vid enhetligt grundavdrag med hänsyn tagen till barn.

Tabell 7 Procentandel bidragsskyldiga hushåll bland samtliga bidragsskyldiga hushåll i systemet som förs under skälig levnadsnivå som ett resultat av återbetalningen av underhållsstödet

		Enhetligt	Enhetligt + barn	Sambo små	Sambo små + barn	Sambo stora	Sambo stora + barn
Nuvarande	–	0,9	–	–	–	–	–
Storstads-	69%	0	0	0,1	0	0,3	0,3
Genomsnitt	50%	0	0	0,1	0	0,3	0,3
	30%	0	0	0	0	0,3	0,3
Ovägt	69%	0	0	0,1	0	0,3	0,3
riksgenom-	50%	0	0	0,1	0	0,3	0,3
snitt	30%	0	0	0,1	0	0,3	0,3
4 regioner	69%	0,1	0	0,2	0,2	0,3	0,3
	50%	0,1	0	0,1	0,1	0,3	0,3
	30%	0	0	0,1	0	0,3	0,3

Av tabellen framgår att 0,9 procent av de bidragsskyldiga hushållen förs under skälig levnadsnivå enligt nuvarande regler. De alternativa regler som prövas för ner denna andel till mellan 0 och 0,3 procent.

Samtliga boendekostnadsalternativ (storstad, ovägt, regionindelad) ger andelar på mellan 0 och 0,3 procent.

Av tabellen framgår även att andelen är mycket stabil men med en fallande tendens med fallande uttagsprocent.

Tabellen visar också att vid enhetligt grundavdrag med hänsyn tagen till barn förekommer det inte att man förs under skälig levnadsnivå som ett resultat av återbetalningen av underhållsstödet. Störst andel, 0,3 procent, blir resultatet vid hänsynstagande till sambo med antagande om stora stordriftsfördelar.

Tabell 8 Procentandel bidragsskyldiga hushåll bland samtliga bidragsskyldiga hushåll i systemet som inte är återbetalningsskyldiga och som samtidigt har en inkomst över skälig levnadsnivå

		Enhetligt	Enhetligt +barn	Sambo små	Sambo små + barn	Sambo stora	Sambo stora + barn
Nuvarande	–	32	–	–	–	–	–
Storstads- genomsnitt	69%	51	52	49	50	48	48
	50%	51	52	50	51	48	48
	30%	53	54	51	52	49	49
Ovägt riksgenom- snitt	69%	48	50	47	48	46	47
	50%	49	51	48	49	46	47
	30%	50	52	49	50	47	48
4 regioner	69%	46	47	45	47	43	45
	50%	46	48	46	47	43	45
	30%	48	49	47	48	46	46

Av tabellen framgår att med nuvarande regler är andelen över skälig levnadsnivå som inte är återbetalningsskyldiga 32 procent. En knapp tredjedel av samtliga bidragsskyldiga i systemet har alltså, sedda på hushållsnivå, medel som överstiger skälig levnadsnivå, men är enligt reglerna ändå inte betalningsskyldiga i systemet. Man bör dock hålla i minnet att det är hushållets inkomster som analyseras. Det kan vara en eventuell partners inkomst som ger denna effekt. De alternativa regler som prövats här höjer andelen som inte är återbetalningsskyldiga trots att de ligger över skälig levnadsnivå till mellan 45 och 54 procent.

Av tabellen framgår också att storstadsalternativen leder till andelar mellan 48 och 54 procent. De ovägda alternativen leder till andelar mellan 46 och 52 procent. Regionalalternativen leder till andelar mellan 45 och 49 procent.

Av tabellen framgår även att andelarna ökar med fallande uttagsprocent.

Tabellen visar också att alternativen med hänsynstagande till sambo med antagande om stora stordriftsfördelar ger de lägsta andelarna. Enhetligt grundavdrag med hänsyn till barn ger de högsta andelarna.

Tabell 9 Procentandel bidragsskyldiga hushåll som får under 20 % utbyte av en löneökning på 60 respektive 12 tusen kronors löneökning

		Enhetligt	Enhetligt + barn	Sambo små	Sambo små + barn	Sambo stora	Sambo stora + barn
Nuvarande	–	1,3	–	–	–	–	–
		2,3					
Storstads- genomsnitt	69%	3,7	3,9	3,3	3,4	3,1	2,9
		7,1	5,8	6,5	5,5	5,9	4,6
	50%	3,3	3,3	2,8	3,0	2,7	2,7
		6,1	5,6	6,2	5,4	5,3	4,7
	30%	2,3	2,2	1,9	1,8	1,8	1,5
		5,2	5,1	5,3	5,3	4,8	4,7
Ovägt riksgenom- snitt	69%	2,9	3,4	3,1	2,9	2,8	2,7
		7,7	7,3	7,3	7,0	6,9	6,4
	50%	3,4	3,3	2,9	3,3	2,9	2,9
		7,7	6,9	7,3	6,5	6,7	5,8
	30%	2,3	1,8	2,0	1,5	1,8	1,3
		4,8	4,9	4,9	4,7	4,3	4,1
4 regioner	69%	3,7	3,4	3,7	3,5	3,4	3,1
		6,3	5,8	5,5	5,5	5,5	5,1
	50%	2,9	3,0	2,8	2,9	2,7	2,7
		6,4	5,8	5,6	5,4	5,6	5,1
	30%	2,3	1,5	2,2	1,5	2,1	1,3
		4,5	4,0	4,3	3,5	4,1	3,4

Av tabellen framgår att vid en löneökning på 60 tusen kronor per år är andelen med mindre än 20 procents utbyte 1,3 procent. Vid de alternativ som prövats förändras motsvarande andelar till mellan 1,3 och 3,7 procent.

Av tabellen framgår att vid en löneökning på 12 tusen kronor per år är andelen med mindre än 20 procents utbyte 2,3 procent. Vid de alternativ som prövats förändras motsvarande andelar till mellan 3,4 och 7,7 procent.

Av tabellen framgår också att löneökningen på 60 tusen kronor vid storstadsalternativet leder till andelar på mellan 2,7 och 3,9 procent. Det ovägda genomsnittet leder till andelar på mellan 1,3 och 3,4 procent. Regionalalternativen leder till andelar mellan 1,5 och 3,7 procent.

Av tabellen framgår också att löneökningen på 12 tusen kronor vid storstadsalternativen leder till andelar på mellan 4,6 och 7,1 procent. Det ovägda genomsnittet leder till andelar på mellan 4,1 och 7,7 procent. Regionalalternativen leder till andelar mellan 4 och 6,4 procent.

Av tabellen framgår även att vid löneökningen med 60 tusen kronor leder fallande avgiftsprocent till fallande andel med lågt utbyte. Detta gäller även vid löneökningen på 12 tusen kronor.

Statsfinansiellt neutrala alternativa regler

I det följande redovisas några beräkningar som syftar till att stiliserat åskådliggöra hur de bidragsskyldiga påverkas av olika alternativa regler. Jag har därför i det följande valt regler som samtliga innebär att statens nuvarande kostnader förblir oförändrade. Jag har också valt att utgå ifrån enhetliga grundavdrag, alltså grundavdrag som gäller för alla bidragsskyldiga i systemet oavsett familjeförhållanden. Jag har också varierat uttagsprocenten, dvs. den andel av överskottet som utgör återbetalningsbeloppet.

I tabell 10 nedan redovisas de alternativ som prövats.

Tabell 10 Grundavdrag och procentsats

Alternativ	I	II	III
Grundavdrag	92 000	112 000	130 000
Procentsats	19	31	69

I tabell 11 nedan redovisas resultaten av dessa beräkningar enligt de mått som använts i den tidigare redovisningen, utom kostnads-mättet (se sidan 3). Mått 3 är här modifierat i så måtto att basen för procentandelen utgörs av de bidragsskyldiga som befinner sig under skälig levnadsnivå. Det innebär att procentandelen anger hur stor andel med mycket låga inkomster som blir återbetalnings-skyldiga. Mått 6 begränsas här till att belysa en inkomstökning på 60 000 kronor per år.

Tabell 11 Resultat

Alternativ	I	II	III
Mått 2	60	59	56
Modifierat mått 3	12	11	9
Mått 4	0,5	0,2	0,1
Mått 5	71	70	66
Mått 6	1	0,8	0,8

Resultaten enligt mått 4 och 6 är särskilt intressanta.

Mått 4 anger ju den andel av samtliga bidragsskyldiga som faller under skälig levnadsnivå som ett resultat av att de betalar avgift. Denna andel faller med ökat grundavdrag. Men även vid ett så högt grundavdrag som 130 000 är andelen 0,1 procent. Om vi betraktar 69 procent som den övre avgiftsgränsen, kan vi konstatera att det inte är möjligt, givet de förenklade förutsättningar vi ställt upp här, att finna kombinationer som sänker andelen till noll.

Mått 6 anger här den andel av samtliga bidragsskyldiga som får ett negativt utbyte vid en inkomstökning på 60 000 kronor per år. Vid låga grundavdrag är denna andel högre än vid högre grundavdrag. Detta blir alltså resultatet trots de högre uttagsprocenten. Slutsatsen bör alltså bli att ett högre grundavdrag, trots den högre uttagsprocent den för med sig, leder till en sänkt andel med negativt utbyte.

Avslutande kommentarer

De alternativ som prövats, exklusive de sista som har satts i relation till nuvarande regler, leder alla till högre kostnader, i meningen att intäkterna minskar. De leder till att färre hushåll med inkomster under skälig levnadsnivå är återbetalningsskyldiga i systemet. De leder också till att färre bidragsskyldiga i hushåll som har inkomster över skälig levnadsnivå blir återbetalningsskyldiga. Slutligen leder de till något högre marginaleffekter i meningen att andelen med dåligt utbyte av inkomstökningar ökar.

De alternativ som innebär att hänsyn tas till sambo innebär lägre kostnadsökningar men innebär samtidigt att en något högre andel bidragsskyldiga i hushåll med otillräckliga inkomster, i meningen inkomster under skälig levnadsnivå, blir betalningsskyldiga i systemet.

Beräkningarna indikerar att det inte är möjligt att finna regler med samma grundstruktur som de nuvarande, som samtidigt leder till att ingen är återbetalningsskyldig som har en inkomst som ligger under skälig levnadsnivå och att alla betalar som har en inkomst som ligger över den nivån. Grundorsaken till att detta inte är möjligt är att reglerna för återbetalning verkar på individnivå och mätningen av disponibel inkomst görs på kosthushållsnivå. Endast om förhållandena för den återbetalningsskyldige entydigt speglades på hushållsnivån skulle det vara möjligt att nå detta resultat. Som ett exempel på motsatsen kan det t.ex. vara så att en bidragsskyldig med god inkomst lever i ett hushåll där sambon har låga inkomster, samtidigt som en annan bidragsskyldig med samma inkomster lever med en sambo som har höga inkomster. Oavsett regel på just individnivå kommer något av hushållen att vara antingen, i någon mening, betalningsskyldigt utan att hushållet ligger över skälig levnadsnivå eller slippa betalningsskyldighet fast hushållet ligger över skälig levnadsnivå.

De prövade regelalternativen innebär något ökade marginal-effekter, mätta i de utbytestermerna som tidigare har redovisats. Det beror främst på att i det, i och för sig, smala intervall där procent-satserna gäller så är uttagsprocenten högre än i det nuvarande systemet. Materialet visar att de kosthushåll som särskilt drabbas har antingen mycket låga inkomster eller höga. De med låga inkomster drabbas främst av att inkomstberoende transfereringar som bostadsbidrag och bostadstillägg tillsammans med skatter och återbetalningen av underhållsstödet leder till låg lönsamhet att öka lönen. De kosthushåll som har höga inkomster drabbas p.g.a. höga marginalskatter i kombination med återbetalningsreglerna.

Beräkning av barns levnadskostnader i andra sammanhang

Underhållsstödsutredningen diskuterar i avsnitt 10 om underhållsstödet ligger på en rimlig nivå. De normer för att beräkna barns behov som används i andra sammanhang har tjänat till ledning i utredningens diskussioner. Här lämnas därför en redogörelse för dessa normer. I *bilaga 9* finns en sammanfattande jämförelse.

Förutom de normer som i dag tillämpas vid bestämmande av underhållsbidrag till barn finns normer som används vid utmätning av lön och vid skuldsanering samt inom socialbidragssystemet. En redogörelse för dessa normer lämnas i det följande. Också Konsumentverkets (KOV) beräkningar av skäliga levnadskostnader för hushåll av olika storlek och med olika sammansättning tas upp liksom ett förslag från Utredningen om översyn av den ekonomiska statistiken om ny konsumtionsenhetsskala. De olika normerna skiljer sig åt vad gäller syfte och därmed också i fråga om vilka kostnader som ingår.

1. Underhållsbidrag

Utgångspunkten när underhållsskyldigheten bestäms är barnets behov. Även om de individuella förhållandena är avgörande faller man i stor utsträckning tillbaka på schablonbelopp som skall spegla vad ett barn, efter vad som är allmänt godtaget i vårt land, behöver för att dess grundbehov av mat, kläder, annan utrustning m.m. skall vara tillgodosett (prop. 1978/79:12 s. 103 f.).

Som ledning för beräkning av barns behov enligt föräldrabalken (FB) används av Socialstyrelsen rekommenderade schablonbelopp. (Socialstyrelsens allmänna råd 1989:6, Underhållsbidrag till barn s. 35 f. Råden är numera upphävda men schablonbeloppen används alltjämt i praxis.) Beloppen är knutna till prisbasbeloppet och skall motsvara vad ett barn i en viss ålder normalt kan kosta; vad barnet i detta sammanhang kan behöva och vad det kostar. Beloppen base-

ras – som förutsattes i förarbetena till 1979 års underhållsreform – på KOV:s beräkningar av hushållens kostnader (juli 1981). Såvitt avser fickpengar har uträkningen kompletterats med uppgifter ur "Sparbankernas fickekonom".

Eftersom kostnaderna varierar med ett barns ålder har Socialstyrelsen valt att utgå från tre åldersgrupper. För barn i åldern 0–6 år är normalkostnaden 65 procent av prisbasbeloppet (2 053 kr per månad år 2002), för barn i åldern 7–12 år är normalkostnaden 80 procent av prisbasbeloppet (2 527 kr per månad år 2002) och för barn som är 13 år eller äldre är normalkostnaden 95 procent av prisbasbeloppet (3 000 kr per månad år 2002).

När det finns flera barn i samma familj kan man räkna med att kostnaderna per barn sjunker något, särskilt vad gäller barn i åldern 0–6 år, som ofta ärver kläder eller annan utrustning av varandra. Socialstyrelsen har rekommenderat att hänsyn tas till detta när underhållsbidrag bestäms och då vid den slutliga skälighetsbedömningen.

Schablonbeloppen omfattar följande poster.

- livsmedel
- förbrukningsvaror (tvätt, diskmedel, m.m.)
- hygien (tvål, tandkräm, blöjor, mensskydd, m.m.)
- kläder och skor
- lek och fritid (leksaker, skidor, skivor, böcker, m.m.)
- husgeråd och inventarier
- barnvagn, spjålsäng m.m.
- TV, radio, reparationer m.m.
- dagstidningar, telefon m.m.
- hushållsel
- försäkringar
- fickpengar (bio, bad, tidningar, "fika", m.m.)

I posten "lek och fritid" ryms endast vanliga skidor, pjäxor, träningsoverall, gymnastikskor m.m. Kostnader för ishockey, ridning, balett, utförsäkning och dylikt ingår inte. Inte heller ingår kostnad för musikinstrument, musikanläggning eller musiklektioner. Kostnader för kollektiva resor och normala kostnader för hälso- och sjukvård omfattas inte av schablonbeloppen. Inte heller inkluderar de kostnader för bostad och barntillsyn.

Socialstyrelsen har rekommenderat att schablonbeloppet för barn med plats på daghem eller i familjedaghem bör minskas med 10 procent av prisbasbeloppet per månad. Denna summa motsvarar

den minskade kostnad för mat m.m. som föräldrarna har när barnet vistas utanför hemmet.

Den förälder som barnet bor hos får i beräkningarna i allmänhet förbehålla sig skälig bostadskostnad för sig och barnet. Någon särskild bostadskostnad påförs då inte barnet (prop. 1978/79:12 s. 104). Faktiska barnomsorgskostnader läggs till. Normalt godtas dock inte högre kostnad än vad som gäller vid kommunal barnomsorg (prop. 1978/79:12 s. 104).

När föräldrarnas underhållsskyldighet bestäms skall hänsyn tas till barnets inkomster och tillgångar samt till barnets sociala förmåner efter vad som följer föreskrifterna om dessa. Mindre inkomster av feriearbete eller liknande påverkar som regel inte föräldrarnas underhållsskyldighet (prop. 1978/79:12 s. 154). Det allmänna barnbidraget, det förlängda barnbidraget och studiebidraget inom studiehjälpssystemet minskar barnets behov. Däremot anses flerbarnstillägget inte påverka behovet.

Barnets behov kan vara högre eller lägre än schablonbeloppet beroende på individuella förhållanden på barnets sida. Barnet kan också, efter en glidande skala, göra anspråk på en högre standard och därmed större underhåll ju bättre ställt föräldrarna har det i ekonomiskt hänseende (se prop. 1978/79:12 s. 83 f., 400 och 422). Några preciserade anvisningar för hur standardtillägg vid bestämmande av underhållsbidrag beräknas finns inte. Som en riktpunkt har dock uppställts att barnet skall ha ett så stort bidrag att dess standard är likartad med den bidragsskyldiges (NJA 1985 s. 781, NJA 1995 s. 297 och NJA 1996 s. 134).

2. Konsumentverkets beräkningar av skäliga levnadskostnader

KOV beräknar skäliga levnadskostnader som skall visa vad det kostar hushållen att på lång sikt upprätthålla en skälig konsumtionsnivå. Det är varken fråga om någon fattigdomsgräns, dvs. en miniminivå endast för det absolut nödvändigaste, eller om någon överflödskonsumtion. Beräkningarna gäller nio vanliga budgetposter.

Individuella kostnader

- Livsmedel

- Kläder och skor (beroende på ålder ingår även t.ex. skoreparationer och tillbehör som portmonnä, väska, reflexer och klocka)
- Fritid/lek (bl.a. leksaker, cd-skivor, böcker, cykel, avgift till idrottsklubb och besök på bio och simhall)
- Hygien (t.ex. tvål, tandkräm, blöjor, hårklippning, mensskydd)
- Barn- och ungdomsförsäkring (sjukdom och olycksfall)

Gemensamma hushållskostnader

- Förbrukningsvaror (tvätt- och rengöringsmedel, toalett- och hushållspapper m.m.)
- Möbler, husgeråd, TV, textilier m.m. (Sådan utrustning som slits och ersätts. Frys, disk-, tvättmaskin ingår inte. Däremot ingår stereoanläggning och, för barnhushåll, video.)
- Dagstidning, telefon, TV-avgift m.m. (Innehåller även brev, kort och frimärken)
- Hemförsäkring

KOV räknar dessutom ut genomsnittlig elförbrukning för olika stora hushåll.

Tabell 1 KOV:s beräkningar av individuella kostnader för barn 2002. Kr per månad

Barn/ålder	0 år	1–2 år	3 år	4–6 år	7–10 år
Livsmedel utom lunch 5 dagar/vecka	470	500	500	670	810
Livsmedel alla mål äts hemma eller matlåda	610	640	640	870	1 050
Kläder/skor	270	360	360	400	430
Fritid/lek	30	120	120	220	290
Hygien	410	450	120	80	80
Barn- och ungdomsförsäkring	40	40	40	40	40
<i>Summa utom lunch 5 dagar/vecka</i>	<i>1 220</i>	<i>1 470</i>	<i>1 140</i>	<i>1 410</i>	<i>1 650</i>
<i>Summa alla mål äts hemma eller matlåda</i>	<i>1 360</i>	<i>1 610</i>	<i>1 280</i>	<i>1 610</i>	<i>1 890</i>

Flickor/ålder	11–14 år	15–18 år
Livsmedel utom lunch 5 dagar/vecka	850	900
Livsmedel alla mål äts hemma eller matlåda	1 090	1 160
Kläder/skor	460	480
Fritid/lek	350	370
Hygien	160	200
Barn- och ungdomsförsäkring	40	40
<i>Summa utom lunch 5 dagar/vecka</i>	<i>1 860</i>	<i>1 990</i>
<i>Summa alla mål äts hemma eller matlåda</i>	<i>2 100</i>	<i>2 250</i>

Pojkar/ålder	11–14 år	15–18 år
Livsmedel utom lunch 5 dagar/vecka	950	1 110
Livsmedel alla mål äts hemma eller matlåda	1 220	1 440
Kläder/skor	450	480
Fritid/lek	350	370
Hygien	130	150
Barn- och ungdomsförsäkring	40	40
<i>Summa utom lunch 5 dagar/vecka</i>	<i>1 920</i>	<i>2 150</i>
<i>Summa alla mål äts hemma eller matlåda</i>	<i>2 190</i>	<i>2 480</i>

Källa: Koll på pengarna 2002. Konsumentverkets beräkningar.

Tabell 2 Gemensamma hushållskostnader år 2002¹. Kr per månad

	1 per- soner	2 per- soner	3 per- soner	4 per- soner	5 per- soner	6 per- soner	7 per- soner
Förbrukningsvaror	90	130	200	230	290	320	350
Möbler, husgeråd, TV, textilier m.m.	360	410	530	600	730	840	910
Dagstidning, telefon, TV- avgift	530	580	610	640	680	710	740
Hemförsäkring ²	50	50	60	60	70	70	70
Summa gemensamma kostnader	1 030	1 170	1 400	1 530	1 770	1 940	2 070
Hushållsel, förbruk- ning/månad i kilowattim- mar	130	210	230	250	285	310	335

Källa: Koll på pengarna 2002. Konsumentverkets beräkningar.

¹ KOV:s beräkningar av de gemensamma hushållskostnaderna bygger på antagandet att ett 1–2 personers hushåll består av vuxna personer och att ett 3–7 personers hushåll består av två vuxna med 1–5 barn. Beräkningarna bygger på att hushållet bor i lägenhet i flerbostadshus.

² Kostnaden för hemförsäkring varierar beroende på om hushållet finns i storstad (över 200 000 inv.), mellanstor stad (50 000–200 000 inv.) eller mindre tätort (under 50 000 inv.). Underhållsstödsutredningen har använt sig av det belopp som avser en mindre tätort eftersom den största andelen av de barn som får underhållsstöd är bosatta i en sådan bostadsort.

För en mera ingående beskrivning av KOV:s beräkningar kan hänvisas till KOV:s rapport 2000:19, Skäliga levnadskostnader, Beräkningar av Konsumentverket. Enligt uppgift från KOV beräknas en ny rapport komma under år 2003.

Inför år 2003 har KOV sett över beräkningarna av skäliga levnadskostnader, bl.a. har en anpassning till den allmänna standardutvecklingen i samhället gjorts. Därvid har vissa ändringar gjorts beträffande de kostnadsberäknade produkterna. Exempel på sådana ändringar är att det i budgetposten Möbler, husgeråd, TV m.m. år 2003 ingår en mikrovågsugn och att video ingår för alla hushåll, inte endast för barnhushållen som år 2002. Ett annat exempel är att kostnad för mobiltelefon och mobiltelefonsamtal år 2003 ingår i budgetposten Dagstidning, telefon, TV-avgift m.m. Nämnas kan också att kostnaden för kamera ingår i budgetposten Möbler, husgeråd, TV m.m. och inte, som år 2002, i budgetposten Fritid/lek.

Inom ramen för KOV:s beräkningar av skäliga levnadskostnader tar verket fram kostnader för budgetposten "Husgeråd och inven-

tarier, barn 0 år". Posten tar upp kostnaderna för spädbarnsutrustning. I budgetposten ingår bl.a. barnsäng, barnvagn, sängkläder, skötbädd, barnsele, nappflaska, barsele och spisskydd. Spädbarnsutrustning ingår inte i de budgetposter som redovisas i "Koll på pengarna". Till skillnad från dessa utgör kostnaden för spädbarnsutrustning inte ett månadssparande för att löpande kunna ersätta förbrukade/förslitna produkter. Kostnaden för spädbarnsutrustning kan i stället ses som en engångskostnad i anslutning till barnets födelse. Enligt KOV:s beräkningar uppgår inköpskostnaden för spädbarnsutrustning till 12 414 kr (april 2002).

3. Skälig levnadsnivå och Baskonsumtionsnivå enligt Utredningen om översyn av den ekonomiska statistiken

I september 2000 tillsattes en särskild utredare med uppgift att analysera och kartlägga de förändrade samhällsbehoven av ekonomisk statistik och med utgångspunkt från dessa göra en bred genomlysning av tillståndet för statistiken och särskilt nationalräkenskaperna (Utredningen om översyn av den ekonomiska statistiken).

Enligt direktiven skulle utredningen bl.a. belysa mät- och definitionsproblem i den ekonomiska fördelningsstatistiken, analysera inkomstbegreppen i nationalräkenskaperna och den ekonomiska fördelningsstatistiken samt belysa hur inkomstmåtten på ett rättvisande sätt kan justeras för hushållens sammansättning.

Utredningen föreslår i delbetänkandet Förbättrad statistik om hushållens inkomster (SOU 2002:73) att en ny konsumtionsenhetsskala kallad Svensk konsumtionsenhetsskala¹ bör införas och användas som standard i officiell inkomststatistik. Samtidigt föreslås att två konsumtionsnivåer, Skälig levnadsnivå och Baskonsumtionsnivå, definieras och används vid beräkningen av vikterna i Svensk konsumtionsenhetsskala. Enligt utredningen bör beräkningar av konsumtionsenhetsskalan och de båda nivåerna genomföras och redovisas årligen av Statistiska centralbyrån (SCB) i samarbete med KOV, Socialstyrelsen och Boverket.

¹ En konsumtionsenhetsskala är en uppsättning vikter som gör det möjligt att jämföra inkomster för hushåll med olika struktur. Ett hushålls struktur kan beskrivas utifrån flera olika variabler, t.ex. antal medlemmar, förekomsten av barn, kön och ålder på medlemmarna, var i landet hushållet bor etc.

Utredningen har tagit fram två olika uppsättningar varukorgar, vilka kan förknippas med två olika konsumtionsnivåer: Skälig levnadsnivå respektive Baskonsumtionsnivå.

Konsumtionsnivån Skälig levnadsnivå kan enligt betänkandet användas för att uppskatta hur stor del av befolkningen som har en inkomst under nivån för ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen (2001:453), SoL, eller för andra typer av analyser som rör socialbidragstagares förhållanden.

Underlaget för utredningens beräkningar av Skälig levnadsnivå utgörs av försörjningsstödet, där riksnormen ingår som en del. För de kostnadsposter som inte ingår i riksnormen har en schabloniserad skattning gjorts. Eftersom ekonomiskt bistånd är avsett för kortvarig försörjning ingår inte hushållets kostnader för möbler och husgeråd i riksnormen. Denna kostnadspost ingår inte heller i varukorgen för Skälig levnadsnivå. Vidare beräknas boendekostnad för en lägre boendestandard än i Baskonsumtionsnivån. Kostnader för semester ingår inte.

När boendekostnad beräknats enligt den Skäliga levnadsnivån har utredningen utgått från trångboddhetsnorm 2² utom såvitt avser ensamstående personer med ett barn. Enligt Bostads- och hyresundersökningen (BHU) och SCB:s undersökning om Hushållens ekonomi (HEK) bor de flesta ensamstående med ett barn och låg inkomst i 3 rum och kök. Mot denna bakgrund har Utredningen om översyn av den ekonomiska statistiken valt att anpassa normen så att den avspeglar det faktiska boendet för sådana hushåll.

Den andra konsumtionsnivån, Baskonsumtionsnivån, innehåller fler budgetposter, rymligare boende och är mer inriktad på analyser av befolkningen i stort. I betänkandet anges som tänkbara användningsområden för Baskonsumtionsnivån analyser av vilka befolkningsgrupper som har en disponibel inkomst (dvs. med hänsyn tagen till skatter och bidrag m.m.) som inte är tillräcklig för att täcka vanliga levnadskostnader. Vidare anförs att de beräkningar av levnadskostnader som ligger till grund för Baskonsumtionsnivån kan användas när man har behov av schabloniserade kostnader för

² Ett hushålls utrymmesstandard uttrycks ofta som en relation mellan antalet personer i hushållet och antalet rum i bostaden. S.k. trångboddhetsnormer är ett sådant mått och används bl.a. för att uttrycka olika ambitioner för bostadspolitiken. Mest aktuella i dag är trångboddhetsnorm 2 och 3. Norm 2 är mindre generös än norm 3 och räknar hushåll som trångbott om det finns fler än två personer per rum, kök och vardagsrum oräknade. Trångboddhetsnorm 2 tillåter således att enpersonshushåll bor i ett rum och kök. Norm 3 innebär att varje barn skall kunna erbjudas ett eget rum och föräldrarna ett sovrum, kök och vardagsrum oräknade.

personer i olika åldrar och familjesituationer, t.ex. vid olika slags typhushallsberäkningar.

Varukorgen för Baskonsumtionsnivån bör enligt utredningen täcka kostnader för livsmedel, kläder och skor, hygienartiklar, fritid och lek, boende, barnomsorg, läkemedel, läkarvård, tandvård, glasögon, lokala resor, fackavgift/a-kassa, semester, förbrukningsvaror, dagstidning, telefon och TV, hemförsäkring, el samt möbler och husgeråd.

Kostnaderna för barn enligt Baskonsumtionsnivån har såvitt dessa avser livsmedel, kläder/skor, fritid/lek, hygien, förbrukningsvaror, dagstidning/telefon/TV-avgift, hemförsäkring och möbler/husgeråd/TV grundats på KOV:s beräkningar av skäliga levnads-kostnader. I KOV:s beräkningar ingår fr.o.m. år 2002 budgetposten barn- och ungdomsförsäkring. Denna post ingår därför inte i det föreliggande underlaget för förslaget till svensk konsumtionsenhetsskala. Denna budgetpost är dock tänkt att ingå i konsumtionsenhetsskalan fr.o.m. år 2002 (SOU 2002:73 s. 108 f.). Med hjälp av Konsumenternas försäkringsbyrå har en vanligt förekommande grupp-försäkring valts ut för prismätning. Kostnaden för elkonsumention har beräknats med hjälp av SCB:s el-statistik och konsumentprisindex (KPI). Barnomsorgskostnaden har baserats på faktiska kostnader och modellberäkningar från simuleringsmodellen FASIT för barn i åldrarna 0–12 år som har kommunal barnomsorg. Denna kostnad har sedan fördelats på samtliga barn i åldrarna 0–19 år. Kostnaden för lokala resor har tagits fram genom att utredningen hämtat in uppgifter om kostnader för lokala resor i Stockholm, Göteborg och Malmö. För semester har utredningen gjort antaganden om en inrikes lågbudgetsemester och därefter hämtat in uppgifter om kostnader för en sådan resa. Kostnaderna för läkemedel har beräknats genom att uppgifter från "Svensk läkemedelsstatistik" använts för att skatta en kostnad för receptbelagda läkemedel för barn. För glasögon har uppgiften om totala konsumtionsutgifter enligt Nationalräkenskaperna använts. I posten ingår glasögon, linser, synundersökning, tillbehör och dylikt. För att få fram en kostnad per person har de totala konsumtionsutgifterna delats med antal individer i befolkningen. Barn och ungdomar har förutsatts ha fri sjuk- och tandvård. För beräkningar av boendekostnader har SCB:s Bostads- och hyresundersökning (BHU) använts som källa.

För att beräkna boendekostnader enligt Baskonsumtionsnivån har utredningen tagit fram en särskild boendestandard, Basutrym-

messtandard. Den har många likheter med trångboddhetsnorm 3³ men avviker dels genom att syskon under 11 år antas dela rum, dels genom att enpersonshushåll förutsätts bo i ett rum och kök utan att räknas som trångbodda. Anledningen till att normen justerats beträffande barnhushållen har utredningen förklarat med att konsumtionsenhetsskalan i annat fall skulle komma att baseras på förutsättningar som skiljer sig kraftigt från hur hushållen faktiskt bor. När det gäller enpersonshushållen har avvikelserna skett på grund av att dessa hushåll utgör basen för hela konsumtionsenhetsskalan och en tillämpning av den generösare utrymmesnormen skulle komma att påverka vikterna i skalan mer än utredningen ansett lämpligt.

Resultatet av utredningens beräkningar baserade på Skälig levnadsnivå respektive Baskonsumtionsnivå är konsumtionsnivåer för fem olika personkategorier: ensamboende, en andra vuxen, ensamstående med delat boende, ytterligare vuxen samt barn under 20 år.

Av *tabell 3* framgår konsumtionsnivåerna för barn under 20 år. I *tabell 4* har Baskonsumtionsnivån delats upp i olika typer av kostnader. Personliga kostnader innehåller kostnader för livsmedel, kläder/skor, fritid/lek, hygien, barnomsorg, glasögon, lokala resor, läkemedel, läkarvård, tandvård och semester. Hushållsgemensamma kostnader innehåller kostnader för förbrukningsvaror, möbler/husgeråd, dagstidning/TV/telefon, hemförsäkring och hushållsel.

Utredningens beräkningar ger vid handen att kostnaderna för barn i olika åldrar, utom för 0-åringar, är ganska likartade. Utslaget i konsumtionsvikt och konsumtionsskalor påverkas mycket litet. Utredningen har därför ansett att det saknas anledning att dela upp den föreslagna konsumtionsenhetsskalan efter barns ålder.

Tabell 3 Baskonsumtionsnivå och Skälig levnadsnivå, år 2000 , inkl. boendekostnad. Kr per månad, löpande priser

	Baskonsumtionsnivå	Skälig levnadsnivå
Barn 0–19 år	3 352	3 048

³ Se not 2.

Tabell 4 Uppdelning av Baskonsumtionsnivån på olika typer av kostnader, år 2000. Kr per månad, löpande priser

	Personliga kostnader	Barnomsorg	Gemensamma kostnader exkl. boende	Boendekostnader	Summa
Barn 0–19 år	2 076	385	175	716	3 352

I betänkandet görs bedömningen att konsumtionsenhetsskalan och de båda nivåerna bör räknas om och uppdateras årligen. Skälet till detta är enligt utredningen att konsumtionsmönstren och de relativa priserna förändras över tiden. Även om förändringarna mellan två år kommer att vara små så kan dessa på lite längre sikt bli relativt stora och bör därmed också påverka konsumtionsenhetsvikterna.

4. Förbehåll vid utmätning av lön m.m.

Enligt utsökningsbalken (UB) skall den del av lönen som inte får tas i anspråk genom utmätning (förbehållsbeloppet) bestämmas med ledning av ett normalbelopp.

För år 2002 uppgår normalbeloppet för varje barn till 2 125 kr i månaden t.o.m. det kalenderår då barnet fyller sex år och till 2 446 kr för äldre barn (RSFS 2001:24).

Med barn avses sådant hemmavarande barn som en gäldenär, dennes sammanlevande make eller sambo är skyldig att försörja enligt 7 kap. 1 § FB (RSV Ex 2001:43). Försörjningsplikten enligt FB sträcker sig fram till dess att barnet fyller 18 år och om barnet går i skolan efter denna tidpunkt så länge skolgången pågår, dock längst intill dess att barnet fyller 21 år.

Om barnet inte kan anses som försörjningsberättigat enligt den ovan nämnda definitionen skall barnet inte beaktas vid beräkning av normalbelopp när föräldern, med denne sammanlevande make eller sambo är gäldenär. Är barnet gäldenär anses det vara ensamstående (RSV Ex 2001:43).

Normalbeloppet för barn reduceras till hälften om föräldrarna inte bor tillsammans och barnet vistas ungefär lika mycket hos den ena som hos den andra föräldern (RSV Ex 2001:43).

Normalbeloppen omräknas årligen i förhållande till konsumentprisindex av Riksskatteverket (RSV) som också utfärdar före-

skrifter om normalbeloppens storlek och allmänna råd om bestämmande av förbehållsbeloppet.

Normalbeloppet är avsett att täcka i ett hushåll normalt förekommande utgifter såsom för kost, kläder, tvätt, hygien, gas, elektricitet, telefon, TV-licens, försäkringsavgifter, fackföreningsavgifter och andra medlemsavgifter samt mindre utgifter för tillfälliga behov. Om skäl finns kan avvikelser från normalbeloppet göras. Så kan tillägg göras för t.ex. utgifter till följd av sjukdom hos någon i familjen eller på grund av nödvändig barntillsyn (se RSV Ex 2001:43).

Har normalbelopp bestämts med hänsyn till försörjningsberättigat barn görs avdrag för allmänt barnbidrag och flerbarnstillägg samt för underhållsbidrag som tillkommer hemmavarande barn. I förekommande fall görs avdrag för pension eller annan ersättning enligt 7 kap. 1 § UB, t.ex. lön eller livränta, som efter eventuellt avdrag för preliminär skatt tillkommer barn. Med allmänt barnbidrag jämföras förlängt barnbidrag samt studiebidrag och extra tillägg till detta. Med underhållsbidrag jämföras underhållsstöd och förlängt underhållsstöd för studerande. Är de sammanlagda avdragen för ett barn större än normalbeloppet för barn reduceras avdraget till detta belopp. Reducering görs först från eventuell pension eller annan ersättning enligt 7 kap. 1 § UB (se RSV Ex 2001:43).

5. Skuldsanering

Enligt 8 § andra stycket skuldsaneringslagen (1994:334) skall en gäldenär som beviljas skuldsanering få förbehålla sig medel för sin egen och familjens försörjning. Därvid skall bestämmelserna i 7 kap. 4 och 5 §§ UB om förbehållsbelopp vid löneutmätning vara vägledande. Att normen är vägledande innebär att den normalt skall tillämpas, såvida det inte i det enskilda fallet finns särskild anledning att frångå den (prop. 1993/94:123 s. 113).

6. Bistånd enligt socialtjänstlagen

Enligt socialtjänstlagen (2001:453), SoL, har den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt. Genom biståndet skall den en-

skilde tillförsäkras en skälig levnadsnivå (4 kap. 1 § SoL). Stödet är avsett att vara ett yttersta skyddsnät för människor i tillfällig ekonomisk kris.

Av 4 kap 3 § SoL följer att försörjningsstöd lämnas för skäliga kostnader för

1. livsmedel, kläder och skor, lek och fritid, förbrukningsvaror, hälsa och hygien samt dagstidning, telefon och TV-avgift,
2. boende, hushållsel, arbetsresor, hemförsäkring samt medlemskap i fackförening och arbetslöshetskassa.

Försörjningsstödet består således av två delar. För kostnaderna under punkt 1 fastställer regeringen (2 kap. 1 § socialtjänstförordningen [2001:937]) varje år en norm som ska gälla för hela landet (den s.k. riksnormen). För kostnaderna under punkt 2 finns det inte någon fastställd riksnorm utan socialtjänsten måste göra en utredning om den enskildes individuella behov och kostnader.

Riksnormen grundar sig på KOV:s senaste pris- och konsumtionsundersökningar. De gemensamma hushållskostnaderna i riksnormen omfattar samma poster som KOV:s beräkningar utom hemförsäkring och möbler/husgeråd/TV/textilier. Ersättning för hemförsäkring beräknas i stället särskilt enligt punkt 2 i 4 kap. 3 § SoL. Bistånd genom bidrag till t.ex. möbler och husgeråd som den enskilde kan ha behov av för att tillförsäkras en skälig levnadsnivå omfattas av det som i 4 kap. 1 § SoL benämns som "livsföring i övrigt" (prop. 2001/01:80 s. 92).

KOV:s beräkningar skiljer sig från riksnormen även genom att dessa för barn i åldern 11–18 år har olika nivåer för de personliga kostnaderna beroende på kön. Riksnormen grundas på underlag från KOV som avser kostnader för pojkar.

Riksnormen ger kommunen möjlighet att differentiera utbetalningarna för förskolebarn med hänsyn till om de får fri lunch utanför hemmet fem dagar per vecka, t.ex. inom kommunal barnomsorg. Riksnormen för barn i skolåldrarna, 7–18 år, är däremot inte differentierad med hänsyn till lunch utan beräknas så att den i genomsnitt ska täcka lunch i hemmet under skollov och normal övrig frånvaro (Socialstyrelsens meddelandeblad nr 12/01).

Riksnormen för ett hushåll under 2002 utgör summan av de personliga kostnaderna för samtliga medlemmar i hushållet och de gemensamma hushållskostnaderna beräknade enligt följande tabeller.

Tabell 5 Personliga kostnader i kr per barn och ungdom

<i>ej lunch 5 dagar/vecka</i>						
Under 1 år	1–2 år	3 år	4–6 år			
1 220	1 470	1 140	1 410			

<i>med lunch</i>						
Under 1 år	1–2 år	3 år	4–6 år	7–10 år	11–14 år	15–18 år
1 360	1 610	1 280	1 610	1 770	2 050	2 320

KOV:s underlagssummor för de olika utgiftsposter som ingår i riksnormen framgår av nedanstående tabell.

Tabell 6 Barn och ungdomars personliga kostnader inom riksnormen. Kr per månad

	Under 1 år	1–2 år	3 år	4–6 år	7–10 år	11–14 år	15–18 år
Livsmedel (ej lunch 5 dagar/vecka)	470	500	500	670	–	–	–
Livsmedel (lunch-kostnad ingår men barn mellan 7 och 18 år förutsätts få kostnadsfri skollunch)	610	640	640	870	930	1 080	1 280
Kläder/skor	270	360	360	400	430	450	480
Fritid/lek ¹	70	160	160	260	330	390	410
Hygien	410	450	120	80	80	130	150
<i>Summa utom lunch 5 dagar/vecka</i>	<i>1 220</i>	<i>1 470</i>	<i>1 140</i>	<i>1 410</i>	<i>–</i>	<i>–</i>	<i>–</i>
<i>Summa (lunch-kostnad ingår dock förutsätts kostnadsfri skollunch)</i>	<i>1 360</i>	<i>1 610</i>	<i>1 280</i>	<i>1 610</i>	<i>1 770</i>	<i>2 050</i>	<i>2 320</i>

¹ I posten fritid och lek ingår ungdomsförsäkring med 40 kr fr.o.m. år 2002 (Socialstyrelsens meddelandeblad nr 12/01).

Tabell 7 Gemensamma hushållskostnader i kr – medlemmar i hushållet

1 pers.	2 pers.	3 pers.	4 pers.	5 pers.	6 pers.	7 pers.
620	710	810	870	970	1 030	1 090

En jämförelse mellan de olika normerna

Nedan redovisas en sammanställning av kostnaderna för barn enligt normalbeloppet vid beräkning av underhållsbidrag, KOV:s beräkningar av skäliga levnadskostnader, normalbeloppet vid utmätning, riksnormen inom försörjningsstödet och Baskonsumtionsnivån enligt Utredningen om översyn av den ekonomiska statistiken (SOU 2002:73). Kostnader för barnomsorg och boende är inte medtagna här.

Kostnaderna för livsmedel enligt KOV:s beräkningar har angetts för det fall att barn under sju år äter lunch i hemmet alla dagar i veckan (cirka 28 procent av de 0–6-åringar som får underhållsstöd är inte inskrivna i förskolan eller familjedaghem) och att de äldre skolbarnen inte äter lunch hemma på vardagarna. När det gäller riksnormen har de personliga kostnaderna som inkluderar lunch använts beträffande samtliga ålderskategorier. Som nämnts i bilaga 8 bygger dock den normen på att barn i skolåldern, 7–18 år, erhåller kostnadsfri skollunch.

Barnets andel av hushållets gemensamma kostnader enligt KOV:s beräkningar och riksnormen har här angetts som skillnaden mellan kostnaden för hushåll med två personer och hushåll med tre personer (KOV 230 kr och riksnormen 100 kr).

När det gäller hushållets kostnad för hemförsäkring enligt KOV:s beräkningar har det belopp som avser en mindre tätort använts. (Enligt uppgift från RFV bor omkring 40 procent av de barn som får underhållsstöd i en mindre tätort, vilket gör den gruppen till den största.)

Tabell 1 Totala kostnader per månad år 2002 för barn och ungdomar

Ålder, kön	Normalbelopp FB	Konsumentverket	Normalbelopp UB	Riksnormen	Baskonsumtionsnivån ¹
0 år	2 053 ² kr	1 590	2 125 kr	1 460 kr	2 357 kr
1–2 år	2 053 ² kr	1 840	2 125 kr	1 710 kr	2 357 kr
3 år	2 053 ² kr	1 510	2 125 kr	1 380 kr	2 357 kr
4–6 år	2 053 ² kr	1 840	2 125 kr	1 710 kr	2 357 kr
7–10 år	2 527 kr	1 880	2 446 kr	1 870 kr	2 357 kr
11–12 år, flicka	2 527 kr	2 090	2 446 kr	2 150 kr	2 357 kr
11–12 år, pojke	2 527 kr	2 150	2 446 kr	2 150 kr	2 357 kr
13–14 år, flicka	3 000 kr	2 090	2 446 kr	2 150 kr	2 357 kr
13–14 år, pojke	3 000 kr	2 150	2 446 kr	2 150 kr	2 357 kr
15–18 år, flicka	3 000 ³ kr	2 220	2 446 kr	2 420 kr	2 357 kr
15–18 år, pojke	3 000 ³ kr	2 380	2 446 kr	2 420 kr	2 357 kr
	Livsmedel	Livsmedel	Livsmedel	Livsmedel	Livsmedel
	Kläder/skor	Kläder/skor	Kläder/skor	Kläder/skor	Kläder/skor
	Fritid/lek	Fritid/lek		Fritid/lek ⁴	Fritid/lek
	Hygien	Hygien	Hygien	Hygien	Hygien
		Barn- och ungdomsförsäkring			
	Förbrukningsvaror	Förbrukningsvaror	Förbrukningsvaror	Förbrukningsvaror	Förbrukningsvaror
	Möbler/husgeråd/TV	Möbler/husgeråd/TV			Möbler/husgeråd/TV
	Dagstidning/telefon/TV-avgift	Dagstidning/telefon/TV-avgift	Dagstidning/telefon/TV-avgift	Dagstidning/telefon/TV-avgift	Dagstidning/telefon/TV-avgift
	Hemförsäkring	Hemförsäkring	Hemförsäkring		Hemförsäkring
	Hushållsel		Hushållsel		Hushållsel
			Medlemsavgifter		
			Mindre utgifter för tillfälliga behov		
	Fickpengar				Lokala resor
					Glasögon
					Semester
	Normalbeloppet kan frångås på grund av särskilda omständigheter		Avvikelse från normalbeloppet kan medges	Normen kan frångås om särskilda skäl föreligger	

¹ Underhållsstödsutredningen har räknat upp siffrorna i SOU 2002:73 till 2002 års nivåer. Vid uppräknningen har konsumentprisindex använts.

² För barn med plats på förskola eller familjedaghem görs avdrag med 10 procent av prisbasbeloppet per månad (316 kr per månad år 2002), vilken summa anses motsvara de kostnader för mat m.m. som föräldern inte har när barnet vistas utanför hemmet. Något sådant avdrag har inte gjorts här.

³ För tonåringar med inkomst av förvärsarbete gäller andra procentsatser.

⁴ I denna post ingår fr.o.m. år 2002 barn- och ungdomsförsäkring.

Barns normalbehov (exkl. bostadskostnad och kostnad för barnomsorg)

Nedan följer en beräkning av kostnader som skulle kunna anses motsvara ett barns normalbehov såvitt gäller andra levnadskostnader än bostadskostnaden och kostnaden för barnomsorg.

De personliga kostnaderna består av kostnader för livsmedel, kläder och skor, lek och fritid, hygien samt barn- och ungdomsförsäkring. Vad gäller livsmedel har antagits att barn under 1 år äter alla mål i hemmet, att barn i åldrarna 1–5 år äter lunch på förskolan samt att barn och ungdomar i åldrarna 6–18 år äter lunch i skolan. Livsmedelskostnaderna har tagits ur KOV:s broschyr "Koll på pengarna" för år 2002. För barn och ungdomar i åldrarna 1–18 år har kostnaden för livsmedel angetts som genomsnittskostnaden av KOV:s beräknade kostnader för livsmedel utan lunch 5 dagar per vecka och kostnader för livsmedel om alla mål äts hemma. Samma beräkningssätt används vid framtagandet av underlag för riksnormen. Beloppet har därmed anses täcka lunch i hemmet under skollov och normal övrig frånvaro.

De gemensamma hushållskostnaderna inkluderar utgiftsposterna förbrukningsvaror, möbler/husgeråd/TV/textilier, dagstidning/telefon/TV-avgift och hemförsäkring. Enligt KOV:s beräkningar antas hushåll med en respektive två personer bestå av enbart vuxna individer medan hushåll med tre personer antas bestå av två vuxna och ett barn. För att korrekt spegla barnets marginalkostnad har utredningen därför valt att beräkna barnets andel av de gemensamma hushållskostnaderna som skillnaden mellan kostnaden för hushåll med två personer och hushåll med tre personer. Samtliga nu nämnda kostnader har tagits ur KOV:s broschyr "Koll på pengarna" för år 2002. När det gäller hushållets kostnad för hemförsäkring har det belopp som avser en mindre tätort använts. (Enligt uppgift från RFV bor omkring 40 procent av de barn som får underhållsstöd i en mindre tätort, vilket gör den gruppen till den största.)

Underhållsstödsutredningen anser också att kostnader för hushållsel, läkemedel och lokala resor med kollektivtrafik ingår i ett barns normalbehov. För att kunna beräkna dessa kostnader har utredningen tagit hjälp av det siffermaterial som Utredningen om översyn av den ekonomiska statistiken tagit fram för att beräkna Baskonsumtionsnivån (SOU 2002:73). En närmare beskrivning av denna konsumtionsnivå finns i *bilaga 8*. Beträffande kostnader för lokala resor med kollektivtrafik har hänsyn dessutom tagits till uppgifter från tidningen Råd & Rön om kostnaden för sådana resor i Umeå och Uppsala. Kostnaderna som redovisas i tabell 2 nedan har räknats om till 2002 års prisnivåer av Konjunkturinstitutet.

En särskild fråga är om fickpengar bör ingå i schablonbeloppet. Enligt utredningens mening talar sociala och pedagogiska skäl för att låta fickpengar ingå i normalbeloppet när barnet har uppnått den ålder då barn normalt får fickpengar. Fickpengar bör därför beaktas från och med sju års ålder.

Det finns inte några generella normer för hur stor en vecko- eller månadspeng ska vara. Detta avgörs normalt utifrån varje familjs ekonomiska förutsättningar. FöreningsSparbankernas Institut för privatekonomi har tagit fram siffror om genomsnittlig månadspeng för år 2002 som kan ge viss ledning.

Tabell 1 Genomsnittlig månadspeng för barn i olika åldrar. År 2002

Ålder	Kr	Ålder	Kr
7	90	14	415
8	100	15	500
9	120	16	685
10	130	17	800
11	160	18	880
12	190	19	905
13	340		

Källa: Institutet för privatekonomi.

Av tabellen framgår att månadspengen för tonåringar uppgår till relativt stora belopp. Enligt Underhållsstödsutredningens uppfattning är det ganska vanligt förekommande att ungdomar i dessa åldrar får hela eller delar av barnbidraget/studiebidraget som månadspeng och att pengarna då också skall räcka till inköp av kläder m.m. Bl.a. med hänsyn härtill har utredningen valt att lägga beloppet som

avser fickpengar på en lägre nivå än den som anges i undersökningen.

I beräkningsunderlaget ingår inte kostnader för hälso- och sjukvård. Inte heller ingår kostnader för tandvård. Barn och ungdomar under 20 år har en lagreglerad rätt till kostnadsfri tandvård (15 a § tandvårdslagen [1985:125]) och de erbjuds även gratis hälso- och sjukvård i de flesta landsting.

Enligt de uppgifter som Utredningen om översyn av den ekonomiska statistiken inhämtat avseende kostnad för lokala resor åker barn som inte fyllt sju år som regel gratis med kollektivtrafiken. Kostnaden för lokala resor har därför tagits upp endast för barn som är sju år eller äldre.

Tabell 2 Kostnader för barn och ungdomars normalbehov 2002

Ålder	0	1-2	3	4-6	7-10	11-14	15-18	11-14	15-18
						flickor	flickor	pojkar	pojkar
Livsmedel	610	570	570	770	930	970	1 030	1 085	1 275
Kläder/skor	270	360	360	400	430	460	480	450	480
Fritid/lek	30	120	120	220	290	350	370	350	370
Hygien	410	450	120	80	80	160	200	130	150
Barn- och ungdomsförsäkring	40	40	40	40	40	40	40	40	40
Förbrukningsvaror	70	70	70	70	70	70	70	70	70
Möbler, husgeråd, TV m.m.	120	120	120	120	120	120	120	120	120
Dagstidning, telefon, TV-avgift	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Hemförsäkring	10	10	10	10	10	10	10	10	10
Hushållsel	24	24	24	24	24	24	24	24	24
Läkemedel	59	59	59	48	40	32	77	35	37
Lokala resor	0	0	0	0	250	250	254	250	254
Fickpengar	0	0	0	0	100	200	300	200	300
Summa	1 673	1 853	1 523	1 812	2 414	2 716	3 005	2 794	3 160

Olika inkomstnivåer

1. En förälders inkomst och förmågan att försörja sitt barn enligt reglerna i föräldrabalken

Nedan anges den inkomst där en förälder enligt reglerna i föräldrabalken (FB) anses ha förmåga att stå för ett underhåll på 2 346 kr (1 173 kr x 2) per barn och månad, dvs. hela barnets behov efter avdrag för barnbidrag enligt det nuvarande synsättet i lagen om underhållsstöd, USL.

Tabell 1 Inkomster vid vilka en förälder enligt FB anses ha förmåga att stå för ett underhåll på 2 346 kr per barn och månad

	1 barn	2 barn	3 barn
Förbehåll för genomsnittlig bostadskostnad Stor-Stockholm ¹	16 000 kr/mån (192 000 kr/år)	21 400 kr/mån (256 800 kr/år)	28 800 kr/mån (345 600 kr/år)
Förbehåll för högsta godtagbara bostadskostnad i Stor-Stockholm ²	19 300 kr/mån (231 600 kr/år)	25 600 kr/mån (307 200 kr/år)	33 600 kr/mån (403 200 kr/år)

¹ För år 2002 är dessa belopp för 1-2 vuxna och ett barn 5 050 kr/månad, för 1-2 vuxna och två barn 6 225 kr/månad och för 1-2 vuxna och tre barn 8 000 kr/månad.

² För år 2002 är dessa belopp för 1-2 vuxna och ett barn 7 200 kr/månad, för 1-2 vuxna och två barn 8 800 kr/månad och för 1-2 vuxna och tre barn 10 400 kr/månad.

Inkomstnivåerna har erhållits genom att bruttoinkomsten har minskats med preliminär skatt enligt tabell 31. Den erhållna nettoinkomsten har sedan minskats med förbehåll för eget underhåll (3 790 kr i månaden år 2002) och för bostadskostnad enligt RFV:s normer och med beaktande av antalet barn. Det har antagits att barnets andra förälder inte har förmåga att bidra till barnets underhåll.

2. En förälders inkomst och förmåga att återbetala underhållsstöd

Nedan anges den inkomstnivå där en förälder är återbetalningsskyldig för hela underhållsstödet. Eftersom boföräldern innan underhållsstödet faller bort eller reduceras bör ha medel för att ensam täcka hela kostnaden för barnets försörjning och sakna behov av bidrag från det allmänna har här en boförälder med ett barn jämförts med en bidragsskyldig med två barn osv.

Utifrån de regler som gäller i dag får man då följande gränsvärden.

Boförälder med
1 barn: 194 400 kr
2 barn: 253 700 kr
3 barn: 328 000 kr

Utifrån de regler för återbetalningsskyldighet som utredningen förordar får man följande gränsvärden (boföräldern förutsätts bo i Stor-Stockholm eller Stor-Göteborg).

Boföräldrar med
1 barn: 194 700 kr
2 barn: 235 500 kr
3 barn: 276 300 kr

3. Bostadsbidrag

Följande inkomstgränser gäller enligt uppgift från Riksförsäkringsverket (RFV) för när bostadsbidraget upphör. Uppgifterna avser år 2002.

Familjer med *ett barn* för

- ensamstående
- makar/sambor som båda har en bidragsgrundande inkomst som är högre än 58 500 kr per år
- 265 000 kr

- makar/sambor där båda eller en i familjen har en bidragsgrundande inkomst som är högst 58 500 kr per år
 - 203 000 kr

Familjer med *två barn* för

- ensamstående
- makar/sambor som båda har en bidragsgrundande inkomst som är högre än 58 500 kr per år
 - 310 000 kr
- makar/sambor där båda eller en i familjen har en bidragsgrundande inkomst som är högst 58 500 kr per år
 - 244 000 kr

Familjer med *tre eller flera barn* för

- ensamstående
- makar/sambor som båda har en bidragsgrundande inkomst som är högre än 58 500 kr per år
 - 355 000 kr
- makar/sambor där båda eller en i familjen har en bidragsgrundande inkomst som är högst 58 500 kr per år
 - 287 000 kr

4. Inkomstskatt

Kommunal inkomstskatt betalas från och med den första beskattningsbara hundralappen. Vid beräkning av statlig inkomstskatt tillämpas två skiktgränser, den övre och den nedre. På beskattningsbara förvärvsinkomster – till den del de överstiger den nedre skiktgränsen – tas statlig inkomstskatt ut med 20 procent. På de beskattningsbara förvärvsinkomster som överstiger den övre skiktgränsen tas det ut ytterligare 5 procent. För år 2002 har den nedre skiktgränsen fastställts till 273 800 kr och den övre skiktgränsen till 414 200 kr.

Skiktgränsen uttrycks alltså som beskattningsbar förvärvsinkomst som uppgår till visst belopp. Den beskattningsbara förvärvsinkomsten får man fram genom att minska den taxerade inkomsten med avdrag för allmän pensionsavgift och grundavdrag.

Man talar ofta om brytpunkt i stället för skiktgräns. Brytpunkten är den taxerade inkomst som svarar mot skiktgränsen, och är alltså ett högre belopp än denna. För år 2002 är den nedre brytpunkten normalt 290 100 kr och den övre brytpunkten normalt 430 900 kr. I motsats till skiktgränserna fastställs inte brytpunkterna i någon författning.

5. En jämförelse

Tabell 4 En jämförelse mellan olika inkomstnivåer

	1 barn	2 barn	3 barn
Bostadsbidrag, ensamstående	265 000	310 000	355 000
Inkomstskatt			
– nedre skiktgräns	273 800	273 800	273 800
– nedre brytpunkt	290 100	290 100	290 100
– övre skiktgräns	414 200	414 200	414 200
– övre brytpunkt	430 900	430 900	430 900
FB genomsnittskostnad för boende	192 000	256 800	345 600
USL	194 400	253 700	328 000
Underhållsstödsutredningen, Stor-Stockholm, Stor-Göteborg	194 700	235 500	276 300

Analys av alternativa behovsprövningsregler

Av ekonomen Tom Nilsson

Inledning och syfte

Ett av utredningens uppdrag är att "överväga om och i vilken omfattning underhållsstöd i framtiden bör lämnas till boföräldrar som själva eller tillsammans med den andra föräldern kan stå för barnets försörjning". Av direktiven framgår det också att huvuddragen av underhållsstödssystemet ska bibehållas.

Syftet med denna bilaga är att klargöra de möjliga effekterna av alternativa modeller för den behovsprövning av underhållsstödet som uppdraget kan sägas innebära.

Register- och intervjuundersökningen Hushållens ekonomi (HEK) har till stor del utgjort underlag för mina beräkningar. Uppgifterna avser år 2000 och har med hjälp av Regeringskansliets prognoser räknats fram till år 2002. Urvalet i HEK – 2000 uppgår till cirka 15 000 hushåll med närmare 24 000 individer. I databasen finns närmare 600 hushåll där någon eller några personer ingår i underhållsstödssystemet, antingen som mottagare av underhållsstöd eller som bidragsskyldig. På totalnivå representerar dessa hushåll drygt 200 000 hushåll. I denna analys ingår samtliga boföräldrar i underhållssystemet med undantag av de boföräldrar som får underhållsstöd vid växelvis boende.

Alternativen

Dagens regler innebär att underhållsstöd utbetalas till boföräldern utan prövning av dennes förmåga att försörja barnet eller barnen. Jag har valt att pröva alternativa regler där underhållsstödets nivå justeras i förhållande till boföräldrarnas inkomster, antalet barn och, i en version av reglerna, med det belopp som är ett rent bidrag från staten – utfyllnadsdelen i underhållsstödet – som maximum för nedjustering av underhållsstödet.

Jag har valt att använda det inkomstbegrepp som gäller för återbetalningsskyldigheten i underhållsstödssystemet. Det innebär bl.a. att inkomstförhållandena två år innan det aktuella året utgör inkomstgrunden.

Det förekommer att boföräldrar också är återbetalningsskyldiga enligt reglerna i underhållsstödssystemet, eller att någon annan i det aktuella kosthushållet är det. I dessa fall har jag gjort beräkningarna med nu gällande regler som grund.

Alternativen har två beståndsdelar. Den ena är en brytpunkt för den inkomstnivå då underhållsstödets nivå börjar påverkas nedåt. Fyra alternativa brytpunkter har prövats: de som används som grundavdrag i 4 regioner i de av utredningen förordade reglerna för återbetalning¹, 240 000, 300 000 och 360 000 kr. Den andra beståndsdelan är en procentandel som anger hur stor del av inkomsten över brytpunkten som ska leda till sänkt underhållsstöd. Jag har prövat tre olika procentsatser: 69, 50 och 40.

Om reglerna t.ex. innebär en brytpunkt på 300 000 och en procentsats på 40 procent, och en boförälder har en inkomst på 310 000 kr, innebär reglerna att underhållsstödet ska minskas med 4 000 kr. Om boföräldern i utgångsläget under ett år får underhållsstöd för ett barn med 14 076 kr (1173×12), innebär reduktionen att underhållsstödet i stället blir 10 076 kr.

Ovanstående gäller för en situation med underhållsstöd under hela året. Det kan också förekomma att boföräldern får underhållsstöd under en del av året. I den databas (HEK) jag använder finns det uppgifter om det antal månader boföräldern fått underhållsstöd. De regler jag här har prövat har därför konstruerats så att brytpunkterna för minskningen av underhållsstödet är proportionella mot den del av året som underhållsstöd har lämnats. Om t.ex. en boförälder fått underhållsstöd under halva året minskar avdraget med hälften.

De regler jag prövat innebär också att jag tar hänsyn till det antal barn boföräldern är underhållsskyldig för enligt 7 kap. 1 § föräldrabalken. Det har gjorts genom justering av brytpunkten. När grundavdragen i 4 regioner använts har varje barn som boföräldern är underhållsskyldig mot höjt brytpunkten med 40 800 kr ($1\,173 \times 0,69$). När de andra brytpunkterna har prövats har boföräldrar som är underhållsskyldiga mot två barn fått ett tillägg till brytpunkten på 20 000 kr. De boföräldrar som är underhållsskyldiga mot tre

¹ I Stor-Stockholm och Stor-Göteborg har 153 900 kr använts. I kommuner med fler än 75 000 invånare har 145 700 kr använts och i övriga kommuner 141 700 kr.

eller fler barn har fått ett tillägg till brytpunkten på 40 000 kr. I övrigt har jag använt de tidigare presenterade procentsatserna.

Utöver ovan nämnda alternativ har jag vid beräkningarna prövat ett alternativ som innebär att underhållsstödet vid växelvis boende tas bort. Vid de alternativ där underhållstöd vid växelvis boende bibehålles, har jag gjort beräkningarna för denna grupp med nuvarande regler.

Sammanlagt har alltså 13 olika alternativa regler simulerats. Förutom avskaffat underhållsstöd vid växelvis boende har regler med de angivna brytpunkterna (4) och procentsatserna (3) prövats.

Reglerna för nedjusteringen av underhållsstödet kan utformas såväl med som utan hänsyn till det belopp den andra föräldern, den bidragsskyldige, enligt reglerna ska återbetala. Som ett exempel kan reglerna för nedjustering av underhållsstödet utformas så att det maximeras till skillnaden mellan fullt underhållsstöd och återbetalningsbeloppet (utfyllnaden). Reglerna kan alltså utformas så att nedjusteringen inte får bli större än skillnaden mellan utbetalning och vad som skall betalas in. En konsekvens av sådana regler blir att i det fall den bidragsskyldige betalar hela beloppet, finns det inget utrymme för nedjustering oberoende av hur stor inkomst boföräldern har. Ett annat alternativ är att låta nedjusteringen vara oberoende av hur stor inbetalning den bidragsskyldige gör.

De data som använts för beräkningarna innehåller inte uppgifter som gör det möjligt att göra beräkningar med de särlevande föräldrarnas samlade inkomster och betalningsströmmar som grund. För att ändå få en, om än grov, bild av vad alternativet med avdrag från bidraget med hänsyn till utfyllnaden innebär har jag valt att, med en experimentell ansats, göra simuleringar med en sådan regel.

Det experimentella inslaget i dessa beräkningar består i att jag med hjälp av fördelningsdata över de bidragsskyldigas regelstyrande inkomstförhållanden med slumpen som hjälp kopplat samman boföräldrarnas och tänkta bidragsskyldigas inkomstförhållanden. Därefter har jag beräknat hur stort belopp varje tänkt bidragsskyldig är skyldig att återbetala. För den beräkningen har de nuvarande reglerna applicerats. Därefter har utrymmet för bidragsavdrag fastställts genom att differensen mellan underhållsstödets bruttostorlek och det belopp den tänkte bidragsskyldige är skyldig att återbetala beräknats. Som ett avslutande steg har bidragssänkningen beräknats i övrigt enligt de regler som presenterats ovan.

Måtten

Jag använder sex olika mått vid redovisningen.

1. Det första måttet är de sänkta kostnaderna i miljoner kronor ett givet alternativ innebär. Varje cell i den aktuella tabellen består av en kolumn med tre värden. Det första värdet anger den beräknade kostnadssänkningen utan begränsningar. Det andra värdet anger den beräknade kostnadssänkningen i en situation då bidragssänkningen begränsas till utfyllnaden. Det tredje värdet anger intervallet inom vilket det sanna värdet enligt utfyllnadsalternativet med stor sannolikhet ligger.
2. Det andra måttet uttrycker hur stor andel av samtliga boförlädrar i underhållsstödssystemet som inte är mottagare av underhållsstöd i de olika alternativen. Jag har valt att inkludera gruppen som har rätt till underhållsstöd som ett resultat av växelvis boende. Med den inkluderingen är även med nuvarande regler 1,2 procent av boförlädrarna icke-mottagare av underhållsstöd. Vid växelvis boende provas ju underhållsstödet mot inkomsten.
3. Det tredje måttet anger hur stor andel av de boförlädrarna som får justerat underhållsstöd som ett resultat av de alternativa reglerna. Den som enligt den prövade regeln kommer över brytpunkten tillhör den gruppen.
4. Det fjärde måttet anger andelen boförlädrars hushåll under skälig levnadsnivå som får nedjusterat underhållsstöd. Basen är alltså de som ligger under skälig levnadsnivå. Vid bedömningen av skälig levnadsnivå har jag i beräkningarna använt den standard som Utredningen om översyn av den ekonomiska statistiken föreslagit (SOU 2001:73). Jag har använt utredningens siffror för år 2000 och räknat upp dem till år 2002 med KPI. En beskrivning av den valda standarden finns i *bilagorna 3 och 8*.
5. Det femte måttet anger hur stor andel av samtliga boförlädrare i underhållsstödssystemet som förs under skälig levnadsnivå som ett resultat av nedjusteringen av underhållsstödet.
6. Det sjätte måttet anger hur stor andel av kosthushållen som får ett utbyte på mindre än 20 procent vid en löneökning på 60 000 kr respektive 12 000 kr. Jag har också valt att lägga ut löneökningen på den i hushållet som får underhållsstöd.

Mättet avser spegla lönsamheten i ökat arbetsutbud för boföraäldrar. Gränsen 20 procent är ett skönsmissigt valt. Valet bygger på antagandet att ett utbyte under 20 procent upplevs som så lågt att det inte är lönsamt att höja lönen med hjälp av ökat arbetsutbud.

Redovisningen

Resultaten av beräkningarna redovisas i nedanstående tabeller. Tabellerna innehåller utfall i olika avseenden vid simuleringar av de 13 olika regelalternativen.

I tabell 1 nedan redovisas de kostnadssänkningar som bedöms bli resultatet vid olika regelalternativ. Cellen för borttaget växelvis boende innehåller endast en siffra. Cellerna för de övriga alternativen innehåller tre uppgifter. Den översta siffran är den bedömda kostnadssänkningen vid nedjustering utan begränsningar. Den mellersta siffran anger punktskattningen av den kostnadssänkning som bedöms bli resultatet vid en nedjustering av underhållsstödet som maximerats till utfyllnaden. Den nedersta uppgiften anger det intervall inom vilket kostnadssänkningen vid utfyllnad med stor sannolikhet ligger.

Eftersom slumpmetoden innebär att resultaten blir olika för varje beräkning har ett antal beräkningar gjorts för att ge grunden för en subjektiv bedömning av hur stora kostnadssänkningar som detta regelalternativ kan leda till. Resultaten presenteras som en subjektiv punktskattning (ett givet värde) och en subjektiv intervallskattning (ett intervall inom vilket värdet med stor sannolikhet ligger).

De redovisningar som gäller de övriga måtten har inskränkts till nedjusteringar utan begränsningar. Skälet är att experimentet inte ger några trovärdiga resultat i dessa delar. Det kan dock sägas att redovisningarna anger den bortre gränsen för resultaten enligt utfyllnadsalternativet.

Redovisning enligt det första måttet

Tabell 1 Sänkta kostnader. Miljoner kr

Växelvis	47		
	69 %	50 %	40 %
4 regioner	411	376	352
	150	145	141
	(120–180)	(125–165)	(130–150)
240 000	186	177	170
	70	70	60
	(50–90)	(40–100)	(45–90)
300 000	85	79	73
	35	30	29
	(20–50)	(25–35)	(25–35)
360 000	31	27	23
	20	20	12
	(10–25)	(10–25)	(9–18)

Av tabell 1 framgår det att kostnadssänkningarna vid alternativberäkningar utan begränsningar varierar mellan 23 och 411 miljoner kr. De belopp som betalas direkt till boföräldern har lämnats utanför beräkningarna. Kostnadssänkningarna är som förväntat störst vid låga brytpunkter och höga procentsatser.

Av tabellen framgår också att punktskattningarna av kostnadssänkningarna vid alternativberäkningar som begränsas till den s.k. utfyllnaden varierar mellan 5 och 150 miljoner kr.

Det framgår inte direkt av tabellen men en sidoordnad beräkning visar att de kostnadssänkningar som resulterar vid utfyllnadsalternativet utgör mellan drygt en tredjedel och knappt två tredjedelar av de beräknade kostnadssänkningarna utan begränsningar. Denna andel är högre för alternativ med höga brytpunkter och låga procentsatser.

Redovisning enligt det andra måttet

Tabell 2 Icke-mottagare. Procentandelar

Växelvis	4,4		
	69 %	50 %	40 %
4 regioner	13,8	11,3	11,0
240 000	6,8	6,1	5,9
300 000	3,1	3,1	2,9
360 000	1,8	1,7	1,4

Tabell 2 visar att andelen icke-mottagare varierar mellan 1,4 och 13,8 procent.

Som förväntat är andelarna som inte mottar underhållsstöd hög vid låga brytpunkter och höga procentsatser.

Redovisning enligt det tredje måttet

Tabell 3 Andel med nedjusterat bidrag. Procentandelar

Växelvis	3,1		
	69 %	50 %	40 %
4 regioner	15,6		
240 000	7		
300 000	3,1		
360 000	1		

Tabell 3 visar att andelen med justerat underhållsstöd varierar mellan 1 och 15,6 procent. Andelen med justerat stöd påverkas inte av vilken av de tre procentsatserna som används. Dock innebär, som inte visas av tabellen, de olika procentsatserna olika nivåer på reduktionen.

Som förväntat sjunker andelen med justerat bidrag med höjd brytpunkt.

Redovisning enligt det fjärde måttet

Tabell 4 Andel med nedjusterat bidrag bland boföräldrar under skälig levnadsnivå. Procentandelar

Växelvis	0		
	69 %	50 %	40 %
4 regioner		3,7	
240 000		2	
300 000		0	
360 000		0	

Tabell 4 visar att vid den lägsta brytpunkten får 3,7 procent av hushållen med inkomster under skälig levnadsnivå en nedjustering av underhållsstödet.

Det framgår att för avskaffat bidrag för växelvis boende och brytpunkterna 300 000 och 360 000 finns det inte något hushåll med boföräldrar under skälig levnadsnivå som får nedjusterat underhållsstöd.

Redovisning enligt det femte måttet

Inte något alternativ medför att ett kosthushåll förs under skälig levnadsnivå som ett resultat av nedjustering av underhållsstödet.

Redovisning enligt det sjätte måttet

Tabell 5 Andel med utbyte under 20 procent vid löneökningar på 60 000 respektive 12 000 kr

Växelvis	0,4		
	1,8		
	69 %	50 %	40 %
4 regioner	5,3	3,3	2,6
	6,4	6,9	6,2
240 000	2,5	1,7	1,4
	4,3	3,8	2,3
300 000	0,7	0,5	0,5
	2,9	2,9	2,8
360 000	1	0,8	0,9
	2,5	2,6	2,8

Av tabell 5 framgår att mellan 0,9 och 5,3 procent av hushållen får ett utbyte under 20 procent vid en löneökning på 60 000 kr. Det framgår också att mellan 2,8 och 6,9 procent av hushållen får ett så lågt utbyte vid en löneökning på 12 000 kr.

De låga utbytena är vanliga vid låga brytpunkter och vid höga procentsatser.

Sammanfattande kommentarer

Enligt förväntningarna leder lägre brytpunkter till större kostnads-sänkningar än högre brytpunkter. Skillnaden mellan kostnads-sänkningar som görs på bara utfyllnaden alternativt på hela underhålls-stödet är betydande, vilket också kunde förväntas. Möjligen har det funnits förväntningar på att kostnads-sänkningarna skulle bli ännu lägre än vad experimentet visar.

Ett mått visar att det finns hushåll under skälig levnadsnivå som får nedjusteringar av bidraget vid brytpunkterna enligt regionindelning och 240 000 kr. Det kan möjligen tala för att utredningen inte ska välja något av dessa alternativ.

Samtliga alternativ visar att det förekommer utbyten under 20 procent. Det är dock värt att notera att de största andelarna med dessa låga utbyten förekommer vid låga brytpunkter och höga procentsatser.

Några undersökningar om umgänge mellan barn och bidragsskyldiga föräldrar

1. En studie vid Lunds universitet

Forskarstuderande Marcus Persson vid Lunds universitet har analyserat hur förändringar i underhållsstödssystemet påverkar familjebildningar och familjestrukturer (Underhållsstödet – familjepolitikens albatross, 2002). Studien har fokuserat på bidragsskyldiga föräldrar och tar bl.a. upp frågan om umgänge.

Enligt studien umgås bidragsskyldiga män i mindre omfattning med sina barn än bidragsskyldiga kvinnor. 30 procent av de bidragsskyldiga männen var utan regelbunden kontakt med sitt barn (dvs. umgicks med barnet mindre än 60 dagar per år). Motsvarande siffra för bidragsskyldiga kvinnor var 7 procent. Nästan hälften av kvinnorna i undersökningen hade barnet hos sig ofta (mer än 10 dagar per månad). Av männen hade endast drygt en fjärdedel barnet hos sig så ofta.

Studien visar också att bidragsskyldiga föräldrar som lever i parförhållande umgås i större utsträckning med sina barn än ensamstående bidragsskyldiga.

En jämförelse mellan boendesituationen och viljan att träffa sitt barn visar enligt studien att de allra flesta – 71 procent av de ensamboende och 67 procent av de parlevande – inom den undersökta populationen ville träffa sina barn oftare. 28 procent av de ensamboende och 32 procent av de samboende svarade att de träffade sina barn lagom ofta. Viljan att träffa sina barn är det alltså enligt studien inget fel på och det uttalas i studien att man förmodligen kan konkludera att vilja att umgås med sitt barn så gott som alltid är väldigt stark.

Att vissa bidragsskyldiga umgås mer med sitt barn än andra bidragsskyldiga antas i studien beror på yttre omständigheter. Som den primära orsaken till varför man inte träffade sitt barn så ofta som man vill svarade 27 procent av de bidragsskyldiga att det berodde på ansträngd ekonomi, 25 procent svarade att det berodde på

geografiska avstånd, 20 procent svarade att det berodde på osämja med den andra föräldern och 20 procent svarade att det berodde på tidsbrist.

I studien påpekas att bidragsskyldiga kvinnor, trots att kvinnor generellt sett har sämre ekonomi, umgås mer frekvent med sina barn än bidragsskyldiga män. En förklaring till detta skulle, enligt studien, kunna vara att kvinnor generellt lyckas bättre med att integrera arbete, boende och umgänge och att männen i undersökningen haft svårare att acklimatisera sig i den nya situation som infunnit sig efter en separation.

Enligt studien påverkas mäns umgänge med sina barn positivt när de ombildar familj och ingår ett nytt parförhållande. Detta menar man i studien beror på att bidragsskyldiga män som ingått ett nytt parförhållande och ombildat familj återanammats, eller om-socialiserats in i, en roll som far och familjeförsörjare, vilket innebär återanammandet av en identitet delvis präglad av ansvar och försörjning.

2. En studie vid Stockholms universitet

Docent Lars Jalmert vid Stockholms universitet redovisade 1994 en undersökning av bidragsskyldiga föräldrar i Västernorrlands län vars barn fick bidragsförskott (Underhållsskyldiga fäder och mödrar).

Även i den studien påpekas att kontakten mellan barnet och den bidragsskyldiga föräldern skiljer sig åt beroende på om den bidragsskyldige är en man eller en kvinna. På frågan vem som varit mest aktiv vad gäller att bestämma hur ofta den bidragsskyldige skall träffa barnet gavs i den enkätundersökning som gjordes svar som pekade på att kvinnorna varit mer aktiva än männen. Detta gällde oavsett om kvinnorna var boföräldrar eller bidragsskyldiga föräldrar. Oavsett kön ansåg dock en tredjedel av de bidragsskyldiga att boföräldern hindrat umgänget.

Mer än hälften av de bidragsskyldiga ansåg att deras kontakt med barnen försämrats efter separationen. Drygt hälften av de bidragsskyldiga träffade sina barn färre än sex dagar i månaden.

Mödrarna hade något högre kontaktfrekvens med barnen än vad fäderna hade och framför allt var det mödrar som hade hög kontaktfrekvens. Nästan var tredje mor träffade sina barn oftare än 14 dagar i månaden mot endast var tionde far. Dessa skillnader mellan

mödrar och fäder gick, enligt rapporten, inte att förklara med olika boendeavstånd till barnet.

Det förhållandet att bidragsskyldiga föräldrar hade hemmavarande bidragsberättigade barn bidrog enligt studien till en högre kontaktfrekvens.

Nästan 75 procent av de bidragsskyldiga kvinnorna hade gemensam vårdnad om det barn de var bidragsskyldiga för. Hälften av de bidragsskyldiga kvinnorna hade dessutom hemmavarande bidragsberättigade barn. Motsvarande andel för de bidragsskyldiga männen var klart lägre; 35 respektive 8 procent. I rapporten ställs frågan om det ur det vardagliga ansvaret för barn som kvinnorna har nära sig också växer fram en ansvarskänsla för de barn som de är bidragsskyldiga för och frågan om männen, eftersom de flesta av dem inte har vardagsansvaret för barn, inte heller ges möjlighet att utveckla en ansvarskänsla.

3. En studie från Norrköping

I en studie år 1993 av Lena Olsson m.fl. på familjerättsenheten vid socialförvaltningen i Norrköping undersöktes umgängesmönstren hos 49 barn vars föräldrar inte bodde tillsammans (Barn och fäder, Umgängesmönster hos 49 barn vars föräldrar ej sammanbor).

I studien tas bl.a. faktorer som underlättar respektive försvårar umgänget upp.

Faktorer som underlättar umgänget är enligt undersökningen bl.a. tidig anknytning till barnet; faderns deltagande och närhet vid förlossningen och under de första åren skapar band mellan fadern och barnet som underlättar en bestående kontakt.

Faktorer som försvårar umgänget är enligt studien bl.a. låsta konflikter mellan föräldrarna, ekonomiska faktorer och långa avstånd.

För familjerättens del kom arbetsgruppen fram till bl.a. följande åtgärder.

- Att i ökad mån uppmärksamma och stärka nyblivna pappor.
- Att informera mera och tydligare om barns rätt och behov av båda föräldrarna.
- Att inbjuda till dialog med andra institutioner som träffar nyblivna föräldrar för att se vad man kan göra gemensamt.

4. En studie om umgängesavdrag

I en studie år 1996 har Anita Sandberg och Maud Kjellholm vid Försäkringskassan Stockholms län belyst frågan om umgängesavdrag. När undersökningen gjordes krävdes umgänge i minst fem sammanhängande dygn för att rätt till umgängesavdrag skulle föreligga.

Enligt rapporten visar en enkätundersökning att det är höginkomsttagarna som tar ut umgängesavdrag. Medelinkomsten i gruppen som tog ut umgängesavdrag låg på 203 860 kr medan medelinkomsten i den grupp som inte tog ut umgängesavdrag låg på 149 510 kr.

41 procent av den grupp som inte tog ut umgängesavdrag uppgav att de inte kände till att denna rättighet fanns, 20 procent uppgav att avdraget var för litet och 32 procent angav risken för konflikter som orsak.

I rapporten påpekas att ansträngd ekonomi hos boföräldern kan vara en orsak till att bidragsskyldiga avstår från att begära umgängesavdrag. Det påpekas också att ekonomin hos den bidragsskyldige kan vara avgörande för hur ofta man träffar sitt barn.

Reformarbete i Norge

Behovsprövning av bidragsförskott

De grundläggande bestämmelserna om bidragsförskott – den norska motsvarigheten till underhållsstöd – finns i forskotteringsloven. Lagens syfte är att säkerställa att de barn som omfattas av regleringen varje månad får ett visst underhållsbidrag.

Bidragsförskott utgår med ett visst belopp per månad och barn (1 180 norska kr per månad i januari år 2003, vilket motsvarar 1 392 svenska kr). I dag gäller att bidragsförskottet är skattepliktigt för bidragsmottagaren. Den 1 oktober 2003 träder dock nya regler i kraft som innebär att förskottet inte längre skall vara skattepliktigt. Å andra sidan införs bestämmelser om att bidraget skall vara behovsprövat gentemot bidragsmottagarens inkomst.

Regeländringarna i forskotteringsloven är en anpassning till nya bestämmelser angående sättet att beräkna underhållsbidrag på. I stället för det som gäller enligt nuvarande regler, dvs. att underhållsbidrag bestäms som en viss procentandel av den bidragsskyldiges inkomst, skall fr.o.m. den 1 oktober 2003 underhållsbidrag fastställas med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. Beräkningssättet leder till att fler underhållsbidrag än tidigare kommer att fastställas till lägre belopp än bidragsförskottet och att detta inträffar även i fall där bägge föräldrarna har en tillräckligt hög inkomst för att betala sin andel av barnets försörjning. För att motverka att vissa föräldrar överkompenseras i bidragsförskottssystemet har man därför valt att behovspröva stödet. Ett annat skäl till behovsprövningen är att den norska staten velat verka för att föräldrarna själva, genom privaträttsliga avtal, kommer överens om vad den bidragsskyldige skall betala för barnet.

Reglerna innebär att bidragsförskottets storlek differentieras efter tre fasta procentsatser, 100, 75 eller 50 procent av fullt bidragsförskott, beroende på bidragsmottagarens inkomst. Inkomst-

gränserna, som är tänkta att fastställas en gång om året, varierar beroende på dels det antal barn som bidragsmottagaren försörjer, dels om han eller hon bor ensam eller med en ny partner.

Bidragsmottagare som anses ha full försörjningsförmåga får rätt till 50 procent av förskottet, bidragsmottagare med lägre försörjningsförmåga får rätt till 75 procent av bidraget och bidragsmottagare utan försörjningsförmåga får rätt till fullt bidrag. Vid inkomster som understiger ett visst belopp (125 000 norska kr per år 2003 vilket motsvarar 147 500 svenska kr) utgår fullt underhållsstöd. Beloppet motsvarar den inkomst vid vilken en ensamstående förälder med övergångsstöd¹ börjar betala skatt. Rätten till förskott bortfaller helt för alla i de fall årsinkomsten uppgår till 320 gånger fullt bidragsförskott per barn och månad, dvs. vid en årsinkomst av 377 600 norska kr (år 2003), vilket motsvarar 445 568 svenska kr.

Inkomstnivåerna för när fullt bidragsförskott utgår respektive helt faller bort grundas enligt uppgift från det norska Sosialdepartementet inte på några särskilda beräkningar utan har bestämts utifrån politiska, skönsmässiga, överväganden. De andra inkomstgränserna har räknas fram utifrån vissa antaganden om inkomst, skatt m.m.

En bidragsmottagare har alltid rätt till fullt bidragsförskott i ärenden där faderskapet ännu inte är fastställt, då rätten till underhållsbidrag bortfallit till följd av att barnet adopterats av en ensam förälder eller då en av föräldrarna är avliden och barnet saknar rätt till barnpension.

Bidragsmottagaren skall själv lämna uppgifter om sina inkomstförhållanden. Om bidragsmottagaren inte gör detta kan bidragsförskott vägras eller tidigare beviljat bidragsförskott dras in.

¹ I Norge finns särskilda stödformer, folketrygdloven kapitel 15, för ensamstående föräldrar. Stöd till ensamstående omfattar övergångsstöd, stöd till barntillsyn, stöd till nödvändig utbildning samt bidrag för flyttkostnader för att kunna komma i arbete. Syftet med stöden är att säkra inkomsten för ensamstående när de har små barn. Vidare skall stödet ge hjälp till självhjälp så att föräldern kan försörja sig av egen förmåga.

Tabell 1 Inkomstgränser för 75 eller 50 procent av fullt bidragsförskott (2003)

Antal egna barn i hushållet	Ensamstående	Samboende/gift
1	212 300 (SEK 250 514)	183 900 (SEK 217 002)
2	241 500 (SEK 284 970)	213 100 (SEK 251 458)
3	270 700 (SEK 319 426)	242 300 (SEK 285 914)
4	299 900 (SEK 353 882)	271 500 (SEK 320 370)

Avdrag vid umgänge

I samband med att reglerna om underhållsbidrag ändrats har ställning också tagits till hur umgänge skall beaktas när bidragsskyldigheten fullgörs (se Ot.prp. nr. 43, 2000–2001). Ändringarna träder i kraft den 1 oktober 2003. Barne- och familjdepartementet har utfärdat föreskrifter för umgängesavdrag (FOR 2003-01-15 nr 123).

Det umgänge som bestämts i ett skriftligt avtal mellan föräldrarna eller som fastställts av myndighet läggs till grund för umgängesavdraget. Umgänge delas upp i fyra nivåer.

Umgängesklass 1: 2 till 3 nätter eller 2 eller flera dagar per månad.

Umgängesklass 2: 4–8 nätter per månad

Umgängesklass 3: 9–13 nätter per månad

Umgängesklass 4: 14 eller 15 nätter per månad

Tabell 2 Avdrag norska kr/månad

Umgänge	Barnets ålder		
	0–5 år	6–10 år	11 år–
Inget umgänge/mindre umgänge än klass 1	–	–	–
Klass 1	150 (SEK 177)	200 (SEK 236)	255 (SEK 301)
Klass 2	495 (SEK 584)	660 (SEK 779)	850 (SEK 1 003)
Klass 3	690 (SEK 814)	925 (SEK 1 092)	1 185 (SEK 1 398)
Klass 4	865 (SEK 1 021)	1 160 (SEK 1 369)	1 490 (SEK 1 758)

Om umgänget är bestämt i ett privat avtal mellan föräldrarna gäller bestämmelserna om umgängesavdrag inte om boföräldern hävdar att den särlevande föräldern inte följer avtalet och den särlevande

föräldern inte klart bevisar att han eller hon faller in under någon av umgängesklasserna, dvs. att han eller hon under en viss period har haft barnet hos sig i en omfattning som krävs för att falla in under den aktuella umgängesklassen.

Har umgänget fastställts av myndighet gäller bestämmelserna inte om boföräldern klart bevisar att den särlevande föräldern under en viss tidsperiod inte följt avgörandet.

Lagen om underhållsstöd i dess lydelse efter av utredningen förordade ändringar

Inledande bestämmelser

1 § Underhållsstöd lämnas till barn enligt bestämmelserna i denna lag.

I socialförsäkringslagen (1999:799) finns bestämmelser om vem som omfattas av denna lag. Socialförsäkringslagen innehåller också bestämmelser om förmåner vid utlandsvistelse och om handläggning av ärenden, m.m.

2 § I denna lag avses med bidragsskyldig den som enligt 7 kap. 2 § första stycket föräldrabalken skall fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag till barnet.

Med förälder som har vårdnaden om ett barn likställs i lagen den som med socialnämndens medgivande har tagit emot ett utländskt barn för stadigvarande vård och fostran i syfte att adoptera det.

Förutsättningar för att underhållsstöd skall lämnas

3 § Ett barn har rätt till underhållsstöd, om föräldrarna inte bor tillsammans. Det krävs dessutom att barnet varaktigt bor hos endast en av föräldrarna och är folkbokförd hos den föräldern (boföräldern) samt att boföräldern bor här i landet och, om barnet är underårigt, är vårdnadshavare för barnet.

Ett barn har också rätt till underhållsstöd om föräldrarna inte bor tillsammans och barnet bor varaktigt hos båda föräldrarna (växelvis boende) och är folkbokfört hos en av dem. Det krävs dessutom att den förälder som söker stödet bor här i landet och, om barnet är underårigt, att det står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem.

Ett barn har också rätt till underhållsstöd, om det varaktigt bor och är folkbokfört hos en eller två särskilt förordnade vårdnads-

havare som bor här i landet eller hos någon eller några som bor här i landet och som var särskilt förordnade vårdnadshavare för barnet, när det fyllde 18 år. Vad som i lagen sägs om boförälder gäller då den eller de särskilt förordnade vårdnadshavarna. Bestämmelserna i 4 § 1 och 5 § tillämpas inte i dessa fall.

4 § Ett barn har inte rätt till underhållsstöd, om

1. barnets mor är boförälder och hon uppenbarligen utan giltigt skäl låter bli att vidta eller medverka till åtgärder för att få faderskapet till barnet fastställt,

2. det finns anledning anta att, om det finns en bidragsskyldig förälder, denne i rätt ordning betalar underhåll som inte är lägre än det belopp som enligt denna lag skulle betalas ut i underhållsstöd till barnet,

3. det är uppenbart att den bidragsskyldige föräldern på något annat sätt ser till att barnet får motsvarande underhåll,

4. boföräldern trots föreläggande enligt 34 § första stycket utan giltigt skäl låter bli att vidta eller medverka till åtgärder för att få underhållsbidrag till barnet fastställt, eller

5. barnet har rätt till barnpension eller efterlevandestöd till barn efter en bidragsskyldig förälder på grund av bestämmelserna i 2 eller 3 kap. lagen (2000:461) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

5 § När barnets föräldrar är folkbokförda på samma adress anses de bo tillsammans, om inte den som begär underhållsstöd eller som stöd betalas ut till visar annat. Föräldrar som är gifta med varandra anses bo tillsammans även om de inte är folkbokförda på samma adress, om inte den som begär underhållsstöd eller som stöd betalas ut till visar annat.

Om det kommer fram andra omständigheter som gör det sannolikt att föräldrarna bor tillsammans måste den som begär underhållsstöd eller som stöd betalas ut till visa att de inte gör det.

6 § Underhållsstöd lämnas från och med månaden efter den månad föräldrarna flyttat isär eller rätt till stöd annars uppkommit, dock inte för längre tid tillbaka än en månad före ansökningsmånaden.

Underhållsstöd lämnas till och med den månad under vilken barnet fyllt 18 år eller till och med den tidigare månad under vilken rätten till stöd annars upphört.

7 § Ett barn som fyllt 18 år har rätt till förlängt underhållsstöd under den tid som barnet bedriver studier som ger rätt till förlängt barnbidrag enligt lagen (1986:378) om förlängt barnbidrag eller studiehjälp enligt 2 kap. studiestödslagen (1999:1395), dock längst till och med juni månad det år då barnet fyller 20 år. Studier som omfattar kortare tid än åtta veckor eller deltidsstudier medför dock inte rätt till förlängt underhållsstöd.

Ett barn har inte rätt till förlängt underhållsstöd i fall som avses i 4 §. Härvid skall vad som sägs om boföräldern i 4 § 1 och 4 gälla den studerande. Rätt till förlängt underhållsstöd föreligger inte heller, om den studerande har ingått äktenskap. Lämnas förlängt underhållsstöd gäller vad som sägs om boföräldern i 9 § tredje stycket även den studerande.

Förlängt underhållsstöd lämnas från och med månaden efter det att den studerande har fyllt 18 år eller återupptagit studier som avses i första stycket till och med den månad under vilken rätt till stöd upphör. Förlängt underhållsstöd lämnas dock inte för längre tid tillbaka än en månad före ansökningsmånaden.

Underhållsstödets storlek

8 § Underhållsstöd till ett barn lämnas med 1 173 kronor per månad. Om det finns anledning att anta att en bidragsskyldig förälder i rätt ordning betalar ett underhåll till barnet som motsvarar lägst det belopp som skulle ha fastställts enligt 24–28 §§, avräknas detta belopp från underhållsstödet.

Om sökanden begär det, lämnas underhållsstöd med 1 173 kronor per månad med avräkning för det belopp som skulle ha fastställts, om 24–28 §§ hade tillämpats på inkomsten för den av föräldrarna som inte är boförälder.

Vid växelvis boende beräknas underhållsstöd till hälften av 1 173 kronor per månad för var och en av föräldrarna. Från det belopp som sålunda beräknats för en förälder avräknas hälften av det belopp som skulle ha fastställts, om 24–28 §§ hade tillämpats på inkomsten för den föräldern.

Om ett barn bor hos en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare eller hos någon eller några som var särskilt förordnade vårdnadshavare när barnet fyllde 18 år, lämnas dubbla underhållsstöd enligt första stycket.

8 a § Underhållsstöd som lämnas med stöd av 8 § första stycket andra meningen eller 8 § andra stycket skall omprövas när ett nytt beslut om årlig taxering för den bidragsskyldige föreligger, när grunden för tillämplig procentsats enligt 24 § ändras eller när grunden för avdrag enligt 26 § andra stycket ändras. Vid ändring i grunden för tillämplig procentsats eller i grunden för avdraget, ändras underhållsstödets belopp från och med månaden efter den månad då försäkringskassan fick kännedom om ändringen.

Underhållsstöd som lämnas med stöd av 8 § första stycket andra meningen eller 8 § andra stycket kan också jämkas om det taxeringsbeslut som legat till grund för försäkringskassans bedömning ändrats väsentligt. Ändringen gäller från och med månaden efter den månad då försäkringskassan fick kännedom om taxeringsändringen.

Vad som föreskrivs i första och andra styckena gäller även vid växelvis boende. Vad som sägs om bidragsskyldig skall därvid gälla var och en av föräldrarna.

9 § Om underhållsbidrag har fastställts enligt föräldrabalken i form av ett engångsbelopp, skall avräkning från underhållsstödet ske med vad det fastställda underhållsbidraget skäligen kan anses motsvara i underhåll per månad.

Om den bidragsskyldige bor utomlands eller uppbär lön eller annan inkomst i eller från utlandet som inte kan tas i anspråk genom utmätning enligt 7 kap. utsökningsbalken och det finns anledning att anta att han eller hon i rätt ordning betalar fastställt underhållsbidrag, skall detta belopp räknas av från underhållsstödet i stället för vad som sägs i 8 § första stycket andra meningen.

Om det underhållsbidrag som har blivit fastställt uppenbarligen understiger vad den bidragsskyldige bör betala i underhållsbidrag till barnet och detta kan läggas boföräldern till last lämnas inte underhållsstöd med högre belopp än underhållsbidraget. I fall som avses i 8 § första stycket andra meningen lämnas inget underhållsstöd.

10 § Om barnet har en sådan inkomst som framkommer vid en tillämpning av 25–27 §§, skall underhållsstödet minskas med ett belopp som motsvarar hälften av inkomsten. I stället för den minskning av framräknat belopp som anges i 26 § andra stycket skall beloppet minskas med 48 000 kronor.

Barnets inkomst kan trots vad som sägs i första stycket bestämmas genom en skälighetsbedömning, om det är uppenbart att

barnet har en inkomst som väsentligt överstiger vad som motsvarar inkomsten beräknad enligt det stycket.

Vid växelvis boende skall underhållsstödet för var och en av föräldrarna minskas med ett belopp som motsvarar hälften av det belopp med vilket underhållsstödet skall minskas enligt första stycket.

Nedsättning av underhållsstöd enligt första–tredje styckena skall omprövas när ett nytt beslut om årlig taxering föreligger.

Om den bidragsskyldige enligt 23 § andra stycket har medgetts avdrag med ett visst belopp vid fullgörande av sin återbetalningsskyldighet eller om han eller hon enligt 23 § tredje stycket har medgetts utbetalning av ett visst belopp, skall kommande underhållsstöd minskas med motsvarande belopp.

10 a § Har återbetalningsskyldigheten bestämts enligt 29 §, skall underhållsstödet minskas med motsvarande belopp. Detsamma gäller om den bidragsskyldige enligt 29 § har medgetts utbetalning med ett visst belopp.

10 b § Om boföräldern vid en tillämpning av 25–27 §§ med undantag för det avdrag som anges i 26 § andra stycket har en inkomst som överstiger 360 000 kronor om han eller hon är underhållsskyldig enligt 7 kap. 1 § föräldrabalken för ett barn, 380 000 kronor om han eller hon är underhållsskyldig enligt 7 kap. 1 § föräldrabalken för två barn eller 400 000 kronor om han eller hon är underhållsskyldig enligt 7 kap. 1 § föräldrabalken för tre eller fler barn skall underhållsstödet minskas enligt följande. Sedan avdrag gjorts för det belopp som i förekommande fall skall återbetalas till staten enligt 21 eller 22 § för varje barn skall återstående underhållsstöd minskas med ett belopp som motsvarar 40 procent av den överskjutande inkomsten. Minskas underhållsstödet för flera barn skall nedsättningen fördelas på barnen efter storleken på varje barns underhållsstöd före nedsättningen men efter avdrag för det belopp som skall återbetalas till staten enligt 21 och 22 §.

Vad som sägs i första stycket gäller inte vid växelvis boende.

Boföräldrarnas inkomst kan trots vad som sägs i första stycket bestämmas genom en skälighetsbedömning, om det är uppenbart att boföräldern har en förvärvsförmåga som väsentligt överstiger vad som motsvarar inkomsten beräknad enligt det stycket och han eller hon inte visar godtagbar anledning till att förvärvsförmågan inte utnyttjas.

Nedsättning av underhållsstöd enligt första eller tredje stycket skall omprövas när ett nytt beslut om årlig taxering föreligger och när grunden för vald inkomstnivå ändras. Vid ändring i grunden för vald inkomstnivå ändras underhållsstödets belopp från och med månaden efter den månad då ändringen ägde rum och aldrig för längre tid tillbaka än tre år före den dag då försäkringskassan fick kännedom om ändringen.

11 § Underhållsstöd lämnas inte för sådan kalendermånad då barnet under hela månaden

1. på statens bekostnad får vård på institution eller annars kost och logi,

2. bor i familjehem eller bostad med särskild service för barn och ungdomar enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, eller

3. vårdas i familjehem eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten.

Ansökan och beslut

12 § Underhållsstöd lämnas efter skriftlig ansökan av boföräldern hos den allmänna försäkringskassan. Vid växelvis boende skall en sådan ansökan göras av föräldrarna för egen del. Ansökan om förlängt underhållsstöd skall göras av den studerande. Sådan ansökan görs av den studerande själv, även om han eller hon ännu inte fyllt 18 år.

Ansökan skall innehålla nödvändiga upplysningar för bedömningen av barnets rätt till stöd och en försäkran på heder och samvete att de lämnade uppgifterna är riktiga. Om sökanden inte själv kan lämna en sådan försäkran, skall riktigheten av upplysningarna intygas av två trovärdiga personer som är förtrogna med förhållandena.

13 § När underhållsstöd enligt 8 § första, andra eller fjärde stycket sökts skall försäkringskassan omedelbart sända meddelande om ansökan till den bidragsskyldige, under förutsättning att hans eller hennes vistelseort är känd eller går att ta reda på. Meddelandet skall innehålla en uppmaning till den bidragsskyldige att yttra sig muntligen eller skriftligen inom en viss tid, om han eller hon har något att invända mot ansökan eller har något att anföra i fråga om åter-

betalningsskyldighet enligt 21 §. I meddelandet skall även upplysning lämnas om innehållet i 3, 4, 8–10 b och 21–29 §§.

13 a § När underhållsstöd enligt 8 § tredje stycket sökts skall försäkringskassan omedelbart sända meddelande om ansökan till den andra föräldern, under förutsättning att hans eller hennes vistelseort är känd eller går att ta reda på. Meddelandet skall innehålla en uppmaning till den andra föräldern att yttra sig muntligen eller skriftligen inom en viss tid, om han eller hon har något att anföra i fråga om ansökan. I meddelandet skall även upplysning lämnas om innehållet i 3, 4, 8–10 a och 24–29 §§.

13 b § När begäran om beräkning enligt 29 § görs skall försäkringskassan omedelbart sända meddelande till den andra föräldern. Meddelandet skall innehålla en uppmaning till den andra föräldern att yttra sig muntligen eller skriftligen inom en viss tid, om han eller hon har något att invända mot begäran. I meddelandet skall upplysning lämnas om innehållet i 10 a och 29–31 §§.

Beslut om att medge beräkning enligt 29 § och att minska underhållsstödet enligt 10 a § skall delges den andra föräldern.

14 § När försäkringskassan har meddelat beslut i ärendet, skall sökanden skriftligen underrättas om beslutet. Har stöd beviljats, skall underrättelse lämnas om innehållet i 18 och 20 §§.

Beslut om att bevilja underhållsstöd, att fastställa återbetalningsskyldighet och beslut enligt 29 eller 31 § skall delges den bidragskyldige. Denne skall också underrättas om innehållet i 23, 29–33 §§ denna lag samt 7 kap. 2 a § föräldrabalken.

15 § Om det inte utan dröjsmål kan avgöras om någon har rätt till underhållsstöd men det finns sannolika skäl för att sådan rätt föreligger och underhållsstöd är av väsentlig betydelse för barnet, skall försäkringskassan, för tiden till dess slutligt beslut kan fattas, besluta att stöd skall betalas ut med ett skäligt belopp.

Om det senare bestäms att underhållsstöd inte skall lämnas eller att stöd skall lämnas med ett lägre belopp än som har betalats ut enligt första stycket, är den som stödet har betalats ut till inte skyldig att betala tillbaka överskjutande belopp i andra fall än när

1. han eller hon genom att lämna oriktiga uppgifter eller genom att inte fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet eller på annat sätt har förorsakat en felaktig utbetalning, eller

2. han eller hon i annat fall skäligen borde ha insett att utbetalningen var felaktig.

Även i fall som avses i andra stycket kan återbetalningsskyldighet efterges helt eller delvis, om det finns särskilda skäl.

Utbetalning

16 § Underhållsstöd skall betalas ut av försäkringskassan månadsvis i förskott. Om det belopp som skall betalas ut för ett barn till en sökande en viss månad är lägre än 50 kronor, bortfaller beloppet. I övrigt avrundas belopp som slutar på öretal till närmast lägre krontal.

Om en bidragsskyldig förälder, innan han eller hon enligt 14 § har delgetts beslut om återbetalningsskyldighet, har betalat underhåll till barnet för en viss månad, skall motsvarande belopp dras av från underhållsstödet för den månaden.

Om det underhållsstöd som hänför sig till en viss månad inte har lyfts inom sex månader efter utgången av den månaden, är underhållsstödet förverkat.

17 § Underhållsstödet betalas ut till boföräldern. Vid växelvis boende betalas underhållsstödet ut till var och en av föräldrarna. Har två särskilt förordnade vårdnadshavare utsetts att utöva vårdnaden gemensamt, betalas underhållsstödet ut till den kvinnliga vårdnadshavaren eller, om vårdnadshavarna begär det, till den manlige vårdnadshavaren. Är de särskilt förordnade vårdnadshavarna av samma kön, betalas underhållsstödet ut till den äldre av dem eller, om de begär det, till den yngre.

Förlängt underhållsstöd betalas ut till den studerande.

Om det finns synnerliga skäl, får underhållsstödet på framställan av socialnämnden betalas ut till någon annan lämplig person eller till nämnden att användas för barnets bästa.

Anmälningsskyldighet

18 § Den som underhållsstöd betalas ut till är skyldig att anmäla sådant förhållande som kan påverka rätten till och storleken av stödet. Anmälan skall göras till försäkringskassan så snart den som stödet betalas ut till får veta att förhållandena har ändrats eller kommer att ändras.

Ändring av beslut

19 § Försäkringskassan skall besluta om indragning eller nedsättning av underhållsstödet, om något förhållande har inträffat som föranleder att underhållsstöd inte skall lämnas eller skall lämnas med ett lägre belopp.

Om det finns sannolika skäl för att underhållsstöd skall dras in eller minskas, kan försäkringskassan besluta att stödet inte skall betalas ut eller betalas ut med lägre belopp till dess slutligt beslut meddelats.

Återkrav

20 § Har underhållsstöd lämnats felaktigt eller med för högt belopp, skall försäkringskassan besluta om återkrav av beloppet från den som det har betalats ut till. Om det finns särskilda skäl, får dock försäkringskassan efterge återkravet helt eller delvis.

Vid en senare utbetalning av underhållsstöd eller annan ersättning som skall betalas ut av allmän försäkringskassa till någon som skall betala tillbaka underhållsstöd enligt första stycket får försäkringskassan hålla inne ett skäligt belopp i avräkning på vad som har lämnats för mycket.

Återbetalningsskyldighet för den bidragsskyldige

21 § När underhållsstöd lämnas till ett barn och det finns en bidragsskyldig förälder, skall denne återbetala ett belopp till staten som helt eller delvis motsvarar underhållsstödet. Återbetalningsskyldigheten fastställs av försäkringskassan i enlighet med 24–29 §§ samtidigt som eller snarast efter det att beslutet om underhållsstöd meddelas.

Beslut om återbetalningsskyldighet skall inte meddelas, om 8 § första stycket andra meningen eller 8 § andra eller tredje stycket tillämpas eller om underhållsskyldighet enligt föräldrabalken har fastställts i form av ett engångsbelopp. Om den bidragsskyldige är bosatt utomlands eller uppbär lön eller annan inkomst i eller från utlandet som inte kan tas i anspråk genom utmätning enligt 7 kap. utsökningsbalken och en tillämpning av 34 § därför övervägs, behöver återbetalningsskyldighet inte fastställas.

Återbetalningsskyldighet får inte beslutas för tid under vilken försäkringskassan har trätt in i barnets rätt till underhållsbidrag en-

ligt 34 § och aldrig för längre tid tillbaka än tre år före den dag då meddelande enligt 13 § sändes till den bidragsskyldige.

22 § Har försäkringskassan enligt 15 § beslutat om underhållsstöd för tid till dess slutligt beslut kan fattas, fastställs återbetalningsskyldighet för den bidragsskyldige för motsvarande tid.

Om underhållsstöd har lämnats till ett barn och det pågår ett mål om fastställande av faderskap till barnet, får den man som är instämnd åläggas återbetalningsskyldighet, om det finns sannolika skäl för att han är far till barnet. Beslut om återbetalningsskyldighet får dock inte meddelas, om flera män är instämda i målet.

Bestäms den slutliga återbetalningsskyldigheten till ett lägre belopp än vad som för samma tid har betalats enligt första eller andra stycket, skall skillnaden betalas ut till den bidragsskyldige. Bestäms den slutliga återbetalningsskyldigheten till ett högre belopp, skall den bidragsskyldige betala in skillnaden till försäkringskassan.

Har återbetalningsskyldighet fastställts slutligt för en man och frias han senare från faderskapet till barnet, har han rätt att få tillbaka vad han har betalat jämte ränta enligt 5 § räntelagen (1975:635) från varje betalningsdag.

23 § Belopp som skall återbetalas till staten enligt 21 eller 22 § skall erläggas till försäkringskassan förskottsvis för kalendermånad. Underhåll som har betalats till barnet innan den bidragsskyldige delgavs beslutet om återbetalningsskyldighet får dock, i den mån det svarar mot underhållsstödet, avräknas från vad som skall erläggas till försäkringskassan.

Om den bidragsskyldige har haft barnet hos sig under en sammanhängande tid av minst fem hela dygn eller under en kalendermånad haft barnet hos sig i minst sex hela dygn, får han eller hon vid fullgörande av sin återbetalningsskyldighet tillgodoräknas ett avdrag som försäkringskassan bestämmer enligt vad som föreskrivs om underhållsbidrag i 7 kap. 4 § första och andra styckena föräldrabalken. Avdraget beräknas dock på det belopp som barnet får i underhållsstöd för den månad då vistelsen ägde rum. Avdrag medges endast om anmälan om vistelsen görs till försäkringskassan inom tre månader från utgången av den kalendermånad då barnets vistelse hos den bidragsskyldige upphörde.

Kan avdrag som anges i andra stycket inte avräknas på belopp som kan återkrävas senast tre månader från det anmälan om vistelsen gjordes, skall överskjutande belopp betalas ut till den

bidragsskyldige. Utbetalning skall dock ske endast i den mån kommande underhållsstöd kan minskas med motsvarande belopp.

Avdrag enligt andra stycket och utbetalning enligt tredje stycket medges inte om återbetalningsskyldigheten bestämts enligt 29 § eller om den bidragsskyldige enligt 29 § har medgetts utbetalning av ett visst belopp.

Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer meddelar närmare bestämmelser om utbetalningen.

24 § Återbetalningsskyldighet enligt 21 § skall för varje barn som har rätt till underhållsstöd bestämmas till ett visst belopp per år. Beloppet skall motsvara det procenttal av den bidragsskyldiges inkomst som anges i det följande. Vid bestämmandet av procenttalet skall hänsyn tas till samtliga barn för vilka den bidragsskyldige är underhållsskyldig enligt 7 kap. 1 § föräldrabalken.

Är den bidragsskyldige underhållsskyldig enligt 7 kap. 1 § föräldrabalken för ett barn utgör procenttalet sextionio procent. Föreligger underhållsskyldighet för fler än ett barn skall procenttalet motsvara det tal som erhålls, om man dividerar sextionio med det totala antalet barn. Procenttalet bestäms till ett tal med högst två decimaler.

Återbetalningsskyldigheten för ett barn får aldrig överstiga vad som lämnas i underhållsstöd till barnet under den tid återbetalningsskyldigheten avser.

Om det belopp som skall betalas för ett barn under en månad slutar på örestal, avrundas beloppet till närmast lägre krontal. Om de sammanlagda återbetalningsbeloppen för en bidragsskyldig en viss månad blir lägre än 100 kronor, bortfaller återbetalningsskyldigheten.

25 § Den bidragsskyldiges inkomst enligt 24 § beräknas i enlighet med det taxeringsbeslut enligt 4 kap. 2 § taxeringslagen (1990:324) som fattats närmast före februari månad det år återbetalningsskyldighet avser och med utgångspunkt i

1. överskott i inkomstslaget tjänst enligt 10 kap. 16 § inkomstskattelagen (1999:1229),
2. överskott i inkomstslaget kapital beräknat enligt andra stycket, och
3. överskott av en näringsverksamhet beräknad enligt tredje stycket.

Överskottet eller underskottet i inkomstslaget kapital enligt 41 kap. 12 § inkomstskattelagen skall ökas med andra gjorda avdrag i inkomstslaget än

1. avdrag för kapitalförluster till den del de motsvarar kapitalvinster som tagits upp som intäkt enligt 42 kap. 1 § inkomstskattelagen,

2. uppskovsavdrag enligt 47 kap. inkomstskattelagen vid byte av bostad.

Överskottet eller underskottet av en näringsverksamhet enligt 14 kap. 21 § inkomstskattelagen skall

ökas med

a) avdrag för underskott för tidigare beskattningsår enligt 40 kap. inkomstskattelagen,

b) avdrag enligt 16 kap. 32 § inkomstskattelagen för utgift för egen pension intill ett halvt prisbasbelopp enligt 1 kap. 6 § lagen (1962:381) om allmän försäkring,

c) avdrag för avsättning till periodiseringsfond enligt 30 kap. inkomstskattelagen, och

d) avdrag för avsättning till expansionsfond enligt 34 kap. inkomstskattelagen,

minskas med

a) återfört avdrag för avsättning till periodiseringsfond, och

b) återfört avdrag för avsättning till expansionsfond.

26 § Till beloppen enligt 25 § skall läggas

1. studiemedel i form av studiebidrag samt rekryteringsbidrag till vuxenstuderande,

2. en procent av den del av den bidragsskyldiges skattepliktiga förmögenhet som överstiger 1 500 000 kronor.

Det sålunda framräknade beloppet skall minskas med 153 900 kronor om den bidragsskyldige är folkbokförd i en kommun som tillhör Stor-Stockholm eller Stor-Göteborg, med 145 700 kronor om den bidragsskyldige är folkbokförd i en kommun som har fler än 75 000 invånare och med 141 700 kronor om den bidragsskyldige är folkbokförd i en kommun som har 75 000 eller färre antal invånare. Det belopp som därefter återstår utgör den inkomst som skall ligga till grund för beräkningen av återbetalningsskyldigheten.

27 § När återbetalningsskyldighet fastställs för förfluten tid skall till grund för inkomstberäkningen enligt 25 § läggas det taxeringsbeslut som förelåg den eller de månader återbetalningsskyldigheten hänför sig till.

28 § Återbetalningsskyldighet kan trots vad som sägs i 25–27 §§ bestämmas genom en skälighetsbedömning, om det är uppenbart att den bidragsskyldige har en förvärvsförmåga som väsentligt överstiger vad som motsvarar inkomsten beräknad enligt nämnda paragrafer och han eller hon inte visar godtagbar anledning till att förvärvsförmågan inte utnyttjas.

29 § Finns en dom som vunnit laga kraft eller ett av socialnämnden godkänt avtal om umgänge får den bidragsskyldige, om umgänget uppgår till minst 30 hela dygn räknat för kalenderår, när hans eller hennes återbetalningsskyldighet bestäms tillgodoräknas ett avdrag för varje helt dygn av barnets vistelse enligt domen eller avtalet med 1/40 av det underhållsstöd som räknat för kalendermånad lämnas till barnet.

Rätt till avdrag enligt första stycket föreligger inte om det finns anledning anta att umgänget i väsentlig mån understiger eller kommer att understiga det i domen eller avtalet fastställda. Om det finns särskilda skäl får avdrag dock medges även i ett sådant fall.

Avdrag enligt första stycket medges från och med månaden efter den månad då anmälan om domen eller avtalet görs till försäkringskassan.

Kan avdrag som anges i första stycket inte tillgodoräknas den bidragsskyldige när återbetalningsskyldigheten bestäms skall överskjutande belopp betalas ut till honom eller henne. Utbetalning skall dock ske endast i den mån underhållsstödet kan minskas med motsvarande belopp.

Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer meddelar närmare bestämmelser om utbetalningen.

30 § En bidragsskyldig vars återbetalningsskyldighet bestämts enligt 29 § är skyldig att omgående till försäkringskassan anmäla de ändringar i umgänget som görs av allmän domstol eller i avtal som godkänns av socialnämnden.

31 § Försäkringskassan skall upphäva ett beslut enligt 29 §, om den bidragsskyldige begär det eller om något förhållande har inträffat som medför att återbetalningsskyldighet inte längre bör vara fastställd med beaktande av dom eller avtal om umgänge. Har ett beslut upphävts kan en ny begäran om beräkning enligt 29 § inte prövas förrän det gått två år från upphävandet.

32 § Försäkringskassan skall utan dröjsmål vidta åtgärder för att driva in fordringen, om den bidragsskyldige inte fullgör sin återbetalningsskyldighet.

32 a § Om ett återbetalningsbelopp inte betalas i rätt tid skall det lämnas för indrivning. Regeringen får föreskriva att indrivning inte behöver begäras för ett ringa belopp.

Bestämmelser om indrivning finns i lagen (1993:891) om indrivning av statliga fordringar m. m. Vid indrivning får verkställighet enligt utsökningsbalken ske.

Om den bidragsskyldige är försatt i konkurs skall beloppet, även om fordran inte har förfallit till betalning, överlämnas till kronofogdemyndigheten för åtgärder som avses i 16 § lagen om indrivning av statliga fordringar m. m.

33 § Återbetalningsbelopp som fastställts enligt 24–29 §§ skall omprövas när ett nytt beslut om årlig taxering föreligger, när grunden för tillämplig procentsats enligt 24 § ändras och när grunden för avdrag enligt 26 § andra stycket ändras.

Ändras återbetalningsbeloppet av det skälet att grunden för tillämplig procentsats enligt 24 § eller för avdrag enligt 26 § andra stycket ändrats gäller det nya återbetalningsbeloppet från och med månaden efter den månad då ändringen ägde rum och aldrig för längre tid tillbaka än tre år före den dag då försäkringskassan fick kännedom om ändringen.

Återbetalningsskyldighet för viss tid kan också, på ansökan av den bidragsskyldige eller på initiativ av försäkringskassan, jämkas om det taxeringsbeslut som legat till grund för försäkringskassans bedömning ändrats väsentligt. Jämkning får dock inte ske för längre tid tillbaka än tre år före det år då beslutet om taxeringsändring meddelas. Bestäms återbetalningsskyldigheten till lägre belopp än vad den bidragsskyldige i enlighet med tidigare beslut betalat för samma tid, skall skillnaden och betald ränta som hänför sig till skillnadsbeloppet, om räntan uppgår till minst 100 kronor, betalas ut till den bidragsskyldige. Bestäms återbetalningsskyldigheten till högre belopp än vad den bidragsskyldige i enlighet med tidigare beslut betalat för samma tid, skall den bidragsskyldige betala in skillnaden till försäkringskassan.

Beslut om återbetalningsskyldighet får upphävas helt eller delvis om den bidragsskyldige bosatt sig utomlands. Detsamma gäller om den bidragsskyldige uppbär lön eller annan inkomst i eller från ut-

landet som inte kan tas i anspråk genom utmätning enligt 7 kap. utsökningsbalken.

34 § Om den bidragsskyldige är bosatt utomlands och underhållsbidrag är fastställt, inträder försäkringskassan i barnets rätt till underhållsbidrag till den del det svarar mot utbetalt underhållsstöd. Detsamma gäller om den bidragsskyldige uppbär lön eller annan inkomst i eller från utlandet som inte kan tas i anspråk genom utmätning enligt 7 kap. utsökningsbalken. Om underhållsbidrag inte är fastställt, kan försäkringskassan förelägga boföräldern att vidta eller medverka till åtgärder för att få ett underhållsbidrag fastställt som inte uppenbarligen understiger vad den bidragsskyldige bör betala. Boföräldern skall till försäkringskassan ge in en skriftlig handling om fastställt underhållsbidrag som kan ligga till grund för indrivning av bidraget, om försäkringskassan begär det. Om barnet har fyllt 18 år skall vad som sägs om boföräldern i detta stycke i stället gälla barnet.

I fall som avses i första stycket tillämpas även 23, 29–32 och 35–38 §§ samt 40 § första och femte styckena. Vad som där sägs om återbetalningsskyldighet gäller då skyldighet att betala fastställt underhållsbidrag till försäkringskassan. Betalning till försäkringskassan skall dock ske allteftersom underhållsbidraget förfaller till betalning.

Försäkringskassan bör ge den som får föra barnets talan tillfälle att i samband med försäkringskassans krav på betalning i enlighet med denna paragraf utkräva den del av obetalda underhållsbidrag som överstiger underhållsstödet.

Anstånd

35 § Försäkringskassan får på ansökan av den bidragsskyldige helt eller delvis bevilja anstånd med att fullgöra återbetalningsskyldigheten och med att fullgöra skyldigheten att betala administrationsavgift. Anstånd skall medges i den mån det behövs för att den bidragsskyldige skall få behålla vad som behövs för eget och familjens underhåll. Därvid skall bestämmelserna om förbehållsbelopp i 7 kap. 4 och 5 §§ utsökningsbalken tillämpas. Anstånd får också beviljas om det annars finns anledning till det med hänsyn till den bidragsskyldiges personliga eller ekonomiska förhållanden eller andra särskilda förhållanden.

Försäkringskassan får vid prövning av frågor om anstånd beakta att den bidragsskyldige har andra tillgångar än de som omfattas av reglerna i 7 kap. utsökningsbalken.

36 § Ett beslut om anstånd gäller för högst ett år.

Det belopp som beslutet om anstånd avser skall betalas före återbetalning som avser senare tid. En bidragsskyldig som har en skuld till staten på grund av att han eller hon haft anstånd skall, sedan anståndsbeslutet upphört, betala ett belopp som motsvarar 1,5 gånger det återbetalningsbelopp som följer av 21 § eller, om återbetalningsskyldigheten för något barn har upphört, skulle ha fastställts enligt 21 §, dock minst 150 kronor per barn och månad. Den bidragsskyldige är dock inte skyldig att betala ett högre belopp än att han eller hon får behålla vad som behövs för sitt eget och familjens underhåll enligt bestämmelserna i 7 kap. 4 och 5 §§ utsökningsbalken. För överstigande belopp skall på ansökan av den bidragsskyldige nytt beslut om anstånd meddelas.

37 § Försäkringskassan skall upphäva eller ändra ett beslut om anstånd, om sådana ändrade förhållanden har inträtt som medför att anstånd inte längre bör gälla eller bör gälla i mindre omfattning. Den som har beviljats anstånd är skyldig att göra anmälan om ändrade förhållanden till försäkringskassan.

Eftergift

38 § Försäkringskassan får på ansökan av den bidragsskyldige eller på eget initiativ helt eller delvis efterge statens fordran avseende återbetalningsskyldighet, ränta och administrationsavgift, om det finns synnerliga skäl med hänsyn till den bidragsskyldiges personliga eller ekonomiska förhållanden. Har faderskap till ett barn fastställts genom bekräftelse eller dom och har återbetalningsskyldighet beslutats enligt 21 § för tid före den dag då faderskapet fastställdes får försäkringskassan på ansökan av den bidragsskyldige helt eller delvis efterge statens fordran för denna tid om det finns synnerliga skäl.

Administrationsavgift och ränta

39 § I underhållsstödsärenden tas från bidragsskyldiga föräldrar ut ersättning för kostnaderna för förfarandet hos försäkringskassan (administrationsavgift) i den omfattning som regeringen föreskriver.

Om den bidragsskyldige inte betalar fastställt återbetalningsbelopp i rätt tid eller har beviljats anstånd med återbetalning, skall ränta betalas på skulden. Försäkringskassan behöver inte kräva betalning för räntebelopp som avser kortare dröjsmål med betalning. Före varje kalenderår fastställer regeringen den ränta som skall gälla.

Av den bidragsskyldige inbetalade belopp skall i första hand avräknas på administrationsavgift och i andra hand på upplupen ränta.

Behörig försäkringskassa

40 § Ett ärende om stöd och återbetalningsskyldighet enligt denna lag prövas av den allmänna försäkringskassa som enligt 5 kap. socialförsäkringslagen (1999:799) skall avgöra ett ärende avseende boföräldern.

Vid växelvis boende prövas ett ärende om stöd enligt denna lag av den försäkringskassa som skall avgöra ett ärende avseende den förälder som barnet är folkbokfört hos.

Om barnet har fyllt 18 år, prövas ärendet av den försäkringskassa som skall avgöra ett ärende avseende barnet.

Om sekretess enligt 7 kap. 15 § sekretesslagen (1980:100) gäller för boföräldrarnas eller barnets folkbokföringsuppgifter får ett ärende om stöd enligt denna lag i stället prövas av den försäkringskassa som skall avgöra ett ärende avseende den bidragsskyldige.

Frågor om ändring av återbetalningsskyldighet, övriga frågor om återbetalningsskyldighet och om minskning av underhållsstöd enligt 10 § femte stycket prövas dock av den försäkringskassa som skall avgöra ett ärende avseende den bidragsskyldige.

Överklagande

41 § Beslut enligt denna lag gäller omedelbart, om inte något annat anges i beslutet.

Bestämmelserna i 20 kap. 10–13 §§ lagen (1962:381) om allmän försäkring om omprövning och ändring av en försäkringskassas

beslut samt överklagande av försäkringskassans beslut tillämpas också i ärende enligt denna lag.

Övrigt

42 § Rätten till underhållsstöd får inte överlätas eller utmätas. Det samma gäller för rätten till utbetalning enligt 23 och 29 §§.

43 § I ärende enligt denna lag får delgivning inte ske genom kungörelse enligt 15 § delgivningslagen (1970:428).

44 § Beslut om återbetalningsskyldighet, ränta och administrationsavgift får verkställas enligt bestämmelserna i utsökningsbalken.

45 § Vad som i lagen (1962:381) om allmän försäkring är föreskrivet om Riksförsäkringsverkets tillsyn över de allmänna försäkringskassorna tillämpas också i fråga om försäkringskassornas handläggning av underhållsstöd enligt denna lag.

Följande bestämmelser i lagen om allmän försäkring tillämpas också i ärenden enligt denna lag:

17 kap. 1 § om sammanträffande av förmåner och bistånd enligt socialtjänstlagen,

20 kap. 3 § tredje stycket om indragning eller nedsättning av ersättning,

20 kap. 8 § första–tredje styckena och 9 § om skyldighet att lämna uppgifter,

20 kap 8 § fjärde stycket om utredningsåtgärder.

Bestämmelserna i 20 kap. 8 § första–tredje styckena om skyldighet att lämna uppgifter och i 20 kap. 8 § fjärde stycket om utredningsåtgärder tillämpas också i fråga om den bidragsskyldige.

46 § Regeringen får

1. träffa överenskommelse med andra stater om utsträckt tillämpning av denna lag, och

2. förordna att barn som är politisk flykting skall ha samma rätt till underhållsstöd som annat barn enligt denna lag.